

Könyvtárügy a pannon térségben

FEJEZETEK PALLÓGINÉ TOLDI MÁRTA
KUTATÁSAIBÓL

EuroTéka EuroTéka EuroTéka EuroTéka EuroTéka

Könyvtárügy a pannon térségben

FEJEZETEK PALLÓ SINÉ TOLDI MÁRTA
KUTATÁSAIBÓL

BUDAPEST, 2005

A kötet megjelenését
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma –
Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatta

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

nka

Nemzeti Kulturális Alapprogram

A kiadvány Pallósiné Toldi Márta Nyilvános könyvtárak a pannon térség társadalmaiban
című doktori disszertációjának felhasználásával készült.

Sorozatszerkesztő: Bartos Éva

ISBN 963 201 620 3
ISSN 1787-0283

Kiadta a Könyvtári Intézet
Felelős kiadó: Bartos Éva, a Könyvtári Intézet igazgatója

Nyomdai kivitelezés: AKAPRINT Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Freier László ügyvezető igazgató

TARTALOM

Bevezetés	5
-----------------	---

ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉS

A kutatás terepe	11
A térség szociológiai értelmezése	11
A pannon térség fogalmának kultúrtörténeti vázlata	12

A VIZSGÁLT ORSZÁGOK TÁRSADALMI–GAZDASÁGI LEÍRÁSA

Magyarország, Ausztria, Szlovénia a társadalmi jelzőszámok tükrében	23
Magyarország	23
Ausztria	32
Szlovénia	39
Összehasonlító elemzés	44

KÖNYVTÁRSZERVEZÉSI KÉRDÉSEK

Könyvtárszervezés a pannon térség három társadalmában	53
A magyar könyvtári rendszer	53
Az osztrák könyvtárügy néhány jellegzetessége	60
A szlovén könyvtári rendszer és a települési könyvtári ellátás ...	67
Átfedések és eltolódások	74

A KÉRDŐÍVES ÖSSZEHAONLÍTÓ VIZSGÁLAT

A kutatás célja és mintája	83
A minta kor szerinti megoszlása	85
A minta iskolai végzettség szerinti megoszlása	86
A minta foglalkozás szerinti megoszlása	86

KÖNYVTÁRHASZNÁLAT

A könyvtárhasználat legfontosabb jellegzetességei a pannon térségben	91
Az intézmény társadalmi beágyazottsága, hatóköre	91
A könyvtárak társadalmi szerepe a használók indítékai szerint ...	93
A könyvtárhasználati célok elérésének eszközei	94
A szolgáltatások aktuális igénybevétele	95
A pragmatikus és az idealizált könyvtárkép	97
A megméretett könyvtáros	99
Elégedettség és változásorientáló képesség	100
Változó szerepek, stabil társadalmi pozíció	102

ÖSSZEGZÉS

A legfontosabb kutatási eredmények	105
Globalizáció: inkább lehetőség, mint veszély	109

FÜGGELÉK

Az adatfelvételi kérdőív magyar nyelvű változata	117
A kiértékelt kérdőívek táblázatai	123

FELHASZNÁLT IRODALOM	145
-----------------------------------	-----

BEVEZETÉS

A nyilvános könyvtárak funkciórendszere a 20–21. század fordulóján különös változáson megy keresztül. A valamikori egyértelmű jelentését az infokommunikációs forradalom soha nem látott mértékben átértelmezte. Már semmi sem az, aminek korábban véltük. A dokumentum nem feltétlenül azonosítható fizikai megjelenésével, a gyűjtemény birtoklás nélkül, láthatatlanul is feltárhatja tartalmait, a könyvtár falai a hálózat aktív elemei révén szimbolikusan leomlottak, a látogató – aki nem feltétlenül „olvasó” – nem csupán személyes jelenléttel válhat felhasználóvá. Az átfogó funkcionális rendszerek kritikus nagyságrendjének kialakulása és világméretű elterjedése átformálta a társas lét működési módját. A globalizáció és az információs társadalom a könyvtárakat is szerepeik újrafogalmazására készíti.

2003-ban befejezett PhD-disszertációm – melynek egy részét a Könyvtári Intézet új sorozatában most közlésezi – témaválasztását éppen a fenti jelenségek következtében parancsolóan előálló változékényszer, és a leírhatónak feltételezett változéképesség motiválta a könyvtárak vonatkozásában. Ezen absztrahált, emblematiszusz fogalommal jelzett szervezetezteknek a digitális információs környezet eddig nem ismert versenyhelyeztet teremti, amely a kulturális szolgáltatások közösségi forrásainak tartós elégtelenségét tovább tetézi. A szituációt és a veszélyeztetettséget jól jellemzi a WTO (World Trade Organization) 140 tagállam által aláírt kereskedelmi egyezménye, amely azt ajánlja, hogy *„a nyilvános szektor minden területét nyitva kell tartani a privát vállalkozás számára.”* [fordítás: PTM] (Bővebben ld. Bibliotheken... In: Buch und Bibliothek, 2001. 12. Nr.) Nem hiába emelt szót a könyvtárak közösségi finanszírozása mellett az IFLA bostoni kongresszusa, mert félő, hogy a WTO döntése direkt vagy indirekt módon negatívan befolyásolja a könyvtárak funkcióit és fej-

lesztését, közhasznúságát, különösen az on-line tartalomszolgáltatásban betölthető szerepüket.

A kutatás pannon térségben történő lebonyolításának az adott aktualitást, hogy **még soha nem volt olyan nagy szükség a helyi, térségi értékek és identitás ápolására, mint éppen napjainkban, amikor az egységesedési tendenciák uniformizáló hatását egyedül a kultúrrégiók szellemiségének átörökítése ellensúlyozhatja.** Számomra nem kétséges a közkönyvtárak jelentős szerepe ebben a folyamatban. Meggyőződésem, hogy a könyvtárak használatát befolyásoló érdek- és értékrend eloszlása a pannon térségnek nevezett perceptuális kultúrrégióban, a könyvtárhasználati viselkedés, valamint a könyvtári szolgáltatás mint közjó rendelkezésre bocsátásának körülményei, hasonlóságai és különbözőségei általánosítható tanulságokkal szolgálnak. A digitális információs környezet kiváló eszköz a könyvtári hálózat világméretű funkcionális rendszerként való működéséhez, amely lehetővé teszi a dokumentumokhoz és információkhoz való egyetemes hozzáférés elvének tényleges érvényesülését. Ugyanakkor a szükségletek és a tudásfelhalmozás helyi társadalomból és a személyiség belső készletéből egyaránt táplálkozó természete azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a könyvtárak esetében a globális lehetőségek felhasználása a lokális kulturális örökség gazdagítására kamatoztatható. **Vizsgálati eredményeimből határozottan kirajzolódik az a következtetés, hogy korunkban a könyvtárhasználat társadalmi-strukturális determinációja gyengülni látszik, ugyanakkor erősödik az egyéni preferencia szerepe az életstílus választásban, és ebben a könyvtárhasználat tökélepkpző, mobilitást segítő szerepének felismerése is helyet követel magának.**

A kutatómunka eredményeként megrajzolható az információs társadalom közgyűjteményének célszerű modellje. **A modell a közkönyvtárat az elektronikus korban a kollektív kulturális memória alapintézményének tétélezi.** Döntően közfinanszírozással működtetett, valóságos szervezetnek, amely rendszerkapcsolatai révén saját erőforrásainak teljesítményét hatványozni képes és közreműködője lehet partnerei hatékonyságnövelésének is. A társadalmi, gazdasági és technológiai környezetre fogékony, összetett rendszer, amely elemeinek (alrendszereinek) harmonikus fejlesztését kívánja. A felhasznált ráfordítások a helyi közösség tudásképzésében, integrációjában, esélykiegyenlítésében hosszú távon értéknövelten megtérülő befektetések. A helyi

társadalom aktuális szükségleteire fogékonyan, a fenntartó szerepeltvárásait érvényesítve, a ráfordításokat hatékonyan felhasználva szervezi szolgáltatásait. A lokális felelősséget és a globális lehetőségeket a szakma, a könyvtári rendszer szabályaihoz (normák, szabványok) igazodva érvényesíti. Teljesítménye az elvárások és működési feltételek ismeretében értékelhető. Alapattribútumai évszázados fejlődéstörténete során kiegészültek, hangsúlyeltolódáson estek és esnek át. Az információs társadalom az alkalmazott technológiát és a gyűjteményfogalom értelmezését alakítja át leginkább: a mű birtoklásának jelentősége leértékelődik, és a hozzáférés kap központi szerepet, középpontban a hiteles, távolról is elérhető, értékelhető tartalommal.

Kutatásommal érveket kívántam állítani kormányok, fenntartók azon kötelezettsége mellé, hogy a társadalmak érdekében nem tehetik le, nem szoríthatják a gazdasági szférába az információ, és főleg a tudás rendszerezésének és megosztásának felelősségét. Empirikus eredményeimet felhasználva szintézisét adom az új médiumokat gyűjteményébe és szolgáltatásaiba integrálni képes könyvtár és társadalom posztmodern korban érvényes viszonyrendszerének. A nyilvános könyvtárat a demokratikus társadalom olyan tudásgazdálkodó intézményének értelmezem, amely a társadalmi folyamatok befolyásolásának képességével is rendelkezik.

E dolgozat írója meg van győződve arról, hogy a digitális időszámítás technológiai fejlődése nem semmisíti meg a könyvtár magfunkcióit, hanem újabb szerepekkel felruházva **életfontosságú nyilvános közintézményként** (vital public services = lebenswichtige öffentliche Dienstleistungen), nem az izoláció tereként, hanem **egy integrációs, kommunikációs háló nélkülözhetetlen csomópontjaként** **segítője lesz a helyi, regionális és globális társadalmi egyenlőtlenségek leküzdésének, az egyéni választás érvényesíthetőségének.** „... mert nincs megírva, hogy mivé váljunk, pontosan hogyan is értsük a világot, mert nyitott és meghatározatlan lehetőségek halmazaként születünk. ... A puszta lehetőségben benne rejlik a személyes autonómia, de annak teljes elvesztése is, ” – kutatási eredményeim mellett érvelek Heller Ágnes szép gondolatával is. (Bővebben ld. A szubjektum halála. In: Kritika, 1993. 7. és 8. sz.)

A könyvtárak felbecsülhetetlenül sokat tehetnek a személyes lehetőségek megtalálásának támogatásában, a digitális információs környezetben való eligazodásért. Fennmaradásuk pedig egyként függ változóképességtől és a feléjük irányuló emberi szükségletektől.

Gereben Ferenc témavezetésével folytatott saját vizsgálatom elméleti megalapozásához szociológiai és könyvtárelméleti ismereteket újszerű kontextusba helyezve megkísértem határtudományi eredményekkel gazdagítani tudásunkat a közkönyvtárakról. Bizonyítani kívántam, hogy a felhalmozott tudás rögzítési módjától és a közvetítés technológiájától függetlenül a könyvtáraknak szükségszerűen helyük van a kulturális hierarchiában, bár kétségtelenül ki vannak téve az egyéni (fogyasztói) és strukturális megkülönböztetésnek. Egyéni és közösségi életvilágunkat leírva számba vettem azokat a „makro” tényezőket (struktúra, működési mód, egyenlőtlenségi viszonyok, intézmények, kulturális mintázatok), amelyek a racionálisan, vagy belső indítékai (szükségletei, értékei, eszményei, érzelmei, életstílusa) szerint cselekvő ember, és szociokulturális környezete bonyolult, kölcsönhatásokból is építkező viszonyrendszerét formálják. A személyiség értelmezésében fontos szerepet tulajdonítottam a szükségletek készletének, hierarchiájának és egyenlőtlen eloszlásának, továbbá mindezek magatartást, fogyasztást befolyásoló szerepének. Az egyéni autonómiát a szocializációval internalizált értékek és normák, szerepsajátítások, késztetések, a töke (tulajdon, hatalom, kapcsolat, tudás), valamint a társadalmi kontroll, továbbá a gazdasági és politikai feltételrendszer erőterébe helyeztem. A kultúra fogalom jelentés- és értelmezéstörténeti áttekintésével a globális világ új szimbolikus rendszerének, a digitális írástudásnak a kollektív kulturális emlékezetre gyakorolt hatását akartam gondolkodásunk középpontjába állítani. *(Az értekezés ide vonatkozó részei a befogadó sorozat tematikáján kívül esnek, ezért csupán az eredeti kéziratban olvashatók, az ELTE BTK Informatikai és Könyvtártudományi Intézet Könyvtártudományi Tanszékének Könyvtárában, valamint a szombathelyi Berzsenyi Dániel Könyvtárban.)*

A közzététel alkalmából szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik munkámat inspirálták, támogatták, tanácsaikkal illetve együttműködésükkel terveim megvalósítását lehetővé tették. Köszönettel tartozom a Könyvtári Intézetnek, hogy közreműködésével eredményeim és következtetéseim szélesebb szakmai nyilvánosságot kapnak. Ezzel a könyvtárügy minden szereplőjét arra bízathatom, hogy – akár vitázva, véleményeket ütköztetve is – vonjuk le mindazokat a következtetéseket, amelyekkel a legcélszerűbb cselekvési módokat kimunkálhatjuk.

A szerző

ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉS

A KUTATÁS TEREPE

A TÉRSÉG SZOCIOLÓGIAI ÉRTELMEZÉSE

A tér szociológiai fogalmának vizsgálata az utóbbi időben lett gyakorta publikációk tárgya. Hátterében a regionális politika szerepének erősödése áll. Az Európai Unió által támogatott lokalitás feletti területpolitika természeti és materiális erőforrásokkal éppúgy számol, mint a technológiai fejlesztéssel kapcsolatos fogadókészséggel, a kommunikációs és érintkezési viszonyokkal, a kultúra mintázataival, az etnikai és nyelvi közösségekkel, illetve mindezek áramlásával, egymásra hatásával, sűrűsödésével. A társadalomfejlesztési stratégiák térségi szemlélet nélkül hatástalanok.

Az Európa Tanács 1993. évi deklarációjában megjelenő „kultúrrégió” nem csupán virtuális világ. A fogalom alapegysége a „kultúrtáj”, amely „az ember gazdasági, társadalmi, ökológiai és esztétikai tevékenysége során átalakított természeti táj.”¹ Szerkezete, jellege állandóan változik és mindenkori állapota történelmi dimenzióban értelmezhető. A regionális identitást a funkcionális térnek az a hatása alakítja, amely vagy elősegíti az ember harmonikus létezését vagy nem. A térhasználatban a társadalmi cselekvést érdek- és értékracionalizmus egyaránt jellemzi, de dominanciájuk változékony.

A *földrajzi tér* „társadalmi tér”-ként is megnyilvánul, mert szervezetek, tevékenységek és szereplők bonyolult rendszere, gazdasági, kulturális és politikai tranzakciók töltik ki. A szakirodalom szerint az átlényegülés spontán módú, alulról indul és a szereplők érdekkövető tevékenységéből táplálkozik. Farkas és kutatótársai úgy látják, hogy a gazdasági stabilitás

---

¹ Berényi, 2003. p. 19.

közepes méretű szervezeteket feltételez, melynek természetes terepe a régió. E mezo-ökonómiai szintér meghatározó strukturáló tényezője a „*technológiai képesség*”, mely energiát, eszközrendszert, innovációs képességet (tudást és készséget), helyi kötődést, de globális rendszerekben, illetve közösségekben való gondolkodást feltételez.²

A térszemlélet fontosságát erősíti egy sokak által vitatott, ámde gyorsan terjedő diszciplína, a kulturális földrajz is, amely „*alapvetően az emberi kultúra földrajzi, természeti környezettel fennálló kölcsönhatás rendszerrel foglalkozik.*”³ A *tér* társadalomtudományokban való megjelenését *kultúrgeográfának* tekinti. Paradigmatikus fogalma a **kultúrrégió** mint olyan egység, melynek társadalma egy vagy több ismérv alapján összetartozik, peremei határázónák, nincsenek éles határvonalai. Minél több ismérvvel operacionalizáljuk az összetartozást, annál kiterjedtebb határázónák képződnek. A hivatkozott Trócsányi–Tóth szerzőpáros a kultúrrégió három alcsoportját különbözteti meg, úgymint: *formális*, *funkcionális* és *perceptuális*. E felfogásbeli kultúrrégióknak közös, nehezen definiálható tradíciója van, konkrét határokkal sok esetben körül sem írható.

A térség illetve régió fogalmak manapság a közbeszédnek és a politikai gondolkodásnak is divatszavai. Magyarország Európai Unió integrációs szándéka a közigazgatás reformját is időszerűvé tette. Számomra ezeknek a jelölőknek nem a konkrét területfejlesztésben felhasználható tartalmi érdekesei, hanem a **kulturális infrastruktúra egyik alapintézményének – a könyvtárnak – a használatát befolyásoló érdek- és értékrendeloslása a pannon térségnek nevezett perceptuális kultúrrégióban, a könyvtárhasználati viselkedés, valamint a könyvtári szolgáltatás mint közjó rendelkezésre bocsátásának körülményei, hasonlóságai és különbözőségei.**

A PANNON TÉRSÉG FOGALMÁNAK KULTÚRTÖRTÉNETI VÁZLATA

Pannónia, pannon táj, pannon szellemiség a 20. század végének kedvelt fogalmai Nyugat-Magyarországon. Politikusok, művészek, tudósok szövegeiben ugyan változó, legtöbbször tisztázatlan tartalommal felbukkanó

2 Vö. Farkas, 2003.

3 Trócsányi–Tóth, 2002. p. 28.

szintagmaként találkozhatunk velük, de abban kontextustól függetlenül bizonyosak lehetünk, hogy használója valamely fontosnak vélt üzenetet kódolt. Az allúzió felfejtése a „hermeneutikai kör” létrejöttét feltételezi. Az adó bízik abban, hogy a vevő közös és kölcsönös nyelvi, társadalmi meghatározottság okán képes a desifrázásra.⁴

Egyes szerzők rámutatnak, hogy az európai tudományban is gyakran használt fogalomról van szó, amely első hallásra földrajzinak tűnő tájelnevezés, valójában azonban „történeti tájokat” jelöl. A történeti tájak Stier Miklós értelmezésében „nagy gazdaságtörténeti, kultúrtörténeti, sőt politikatörténeti fejlődés-vonulatok, tendenciák eredményeiként előálló hovatartozások, orientációk”⁵

Brenner Vilmos szerint Pannónia a Duna, Száva és az Alpok keleti szegélye által határolt terület, „Közép-Európa konkrét regionális fogalma”. Mai országai: Ausztria (Burgenland, Stájerország), Magyarország (Dunántúl), Horvátország (Dráva–Száva köze), Szlovénia, (északkelet, Pomurje).⁶ Szücs Jenő és mások – Friedrich Naumann 1915-ben megjelent *Mitteuropa* című könyvének fogalomhasználatából kiindulva ugyancsak a jóval kiterjedtebb Közép-Európa, illetve Kelet-Közép-Európa egyik jellegzetes zónájaként említik.⁷ Nyugat- és Kelet-Európa közé ékelődő Közép-Kelet-Európa, vagy Kelet-Közép Európa strukturális jellegzetességeit Szücs Jenő fogalmazta meg elsők között.

Az elnevezés a Római Birodalom Pannónia tartományának nevéből származik. Legnagyobb kiterjedése Traianus (Kr. u. 98–117) császár korából ismert. A mai Alsó-Ausztriát, Stájerországot és Krajna keleti területeit, a teljes Dunántúlt a „limesig” (a Duna vonaláig) és a Dráva–Száva között foglalta magába.

A szintagma reneszánszát tapasztalva érdemes elgondolkodni a közös társadalmi–gazdasági, nyelvi meghatározottság jellemzőin. Melyek azok a nemzeti kultúrákba kódolt mintázatok, üzenetek, amelyek viszonyítási pontként, értékként működnek kétezer év távlatában is, a Római Biroda-

4 A megértés létrejöttének folyamatáról ld.: Gadamer, 1984. A desifrázás fogalmát Bourdieu használja a dekódolási műveletek társadalmi meghatározottságát elemezve. Vö. Művészetszociológia, 1978.

5 Vö. Stier, 1994.

6 Vö. Brenner, 1998.

7 Vö. Szücs, 1983. és 1986.

lom Pannónia provinciájának elnevezésétől a közös európai integrációs törekvéseket megfogalmazó nemzetállamokat virtuális „límes”-sel átölelő pannon térségig?

A témakör kutatásával egy több mint két évtizedes történettudományi vállalkozás, a „*Mogersdorf Nemzetközi Kultúrtörténeti Szimpózium*” foglalkozik. A vándorkonferencia inspirációjával közel kettő és félszáz szak tanulmány született horvát, szlovén, osztrák és magyar szerzők tollából. Így a térség sajátosságainak számbavétele és leírása sokoldalúnak és alaposnak mondható. 1979-ben, a szimpózium tíz éves évfordulóján a házigazdák nevében dr. Gerald Mader tartományi tanácsos így fogalmazott: „*Mi a magunk részéről ezt a pannon örökség mellett történő tudatos kiállást kulturális szükségszerűségnek tartjuk, ezen túlmenően így könnyebbé válik mindenmemű partikularizmus elvi elhárítása, s ennek következményeképpen a kultúra lehető széles kibontakozása.*”⁸

A római antiquitásból származó **kultúrtörténeti érték**, amely a középkori városalakulást és -fejlődést is inspirálta, a latin eredetű **városi tradíció** volt. E folyamat, az egységes karakter konkrét példái: Vindobona–Wien, Savaria–Szombathely és néhány szlovén tengerparti város. Pedig a kevés kivételtől eltekintve a térség városainak többsége, kb. 70%-a középkori eredetű. A 13–15. század folyamán – Bécs kivételével – nagyvárosok nem fejlődtek ki. Karakterisztikus jegy, hogy a civitas és az oppidum jogállás egyazon település életében is többször változott. Az egységesedés irányába hatott továbbá az etnikai struktúrák megerősödését segítő államhá alakulás és a kereszténység térhódítása. A római katolikus egyház közvetítésével az egész térségben a nyugat-európai kultúra hatása volt domináns. Szlávok, magyarok, bajorok és németek kerültek itt kapcsolatba egymással. A magyar honfoglalásig bajor kolonizáció volt megfigyelhető. Majd a 13. század közepe táján osztrák és stájer hatás erősödött a szláv és német területek között. **Vagyis nyelvek és nemzeti kultúrák sokszínűsége több évszázada természetes jellemzője a térségnek.**

A sajátosnak mondható kelet-közép-európai szindróma jelenléte ugyancsak e történelmi korszaktól kezdve jellemzi a térséget. Egyik ismertetőjegye a nyugati fejlődési modellel kelet-európai típusának kialakulása: a **Kelet és Nyugat találkozási zónában** a társadalom- és városfejlődésben a *mezőgazdasági jelleg* és a *megkésetttség* lett meghatározó. Míg a fejlettebb nyu-

8 Mader, 1981. p. 3.

gaton a 10. századtól számítható a városfejlődés és a polgárosodás, addig térségünkben csupán a 13. század elején indultak meg ezek a folyamatok. A régiót sújtó török veszedelem, a kereskedelmi útvonalak megváltozása, a majorsági gazdálkodás elterjedése a városfejlődés 16. századi megtorpanásához vezetett. Bár a térség területei más-más politikai egységhez tartoztak, gazdasági szempontból mégis megindult a nyugat-európai centrumtól való lemaradás, azaz a **perifériára szorulás** jelensége. A feudális viszonyok a társadalmi alrendszerek mindegyikét befolyásuk alatt tartották. A mezőgazdasági termelés primátusa, a jobbágy-földesúr viszony tartós jelenléte, a szerény privilégiumokkal rendelkező kereskedelmi és ipari központok (többnyire mezővárosok) lassú gyarapodása, a kulturális szféra alulfejlettsége (egyetemek és főiskolák hiánya) általánosnak mondható.

A kedvezőtlen feltételek ellenére a **nyugat-európai minta követésének igénye** ugyancsak markáns jellemzője a térségnek. Megnyilvánult ez a parasztmozgalmakban, a földesúr-jobbágy viszony szabályozásának kísérleteiben, a mezővárosok földesúri hatalmaskodással szembeni fellépéseiben, a külföldön tanulni igyekvő iparosok és diákok törekvéseiben.

Stier Miklós „*a lassú történelem*” három évszázadának nevezi a 16. század elejétől a 19. század elejéig tartó időszakot, amikor az eseménydús politika (török háborúk, függetlenségi harcok, Habsburg-centralizáció, napóleoni háborúk stb.) háttérben a polgárosodás gazdasági és társadalmi folyamatai csak erőltlenül jelentkeztek. Ennek következtében a középkori (rendi) városi polgárság szerves fejlődése, modernizálódása nem következett be. Sokkal inkább hagyományörzők maradtak és kevésbé lettek a modern városi fejlődés előfutárai. Az ipar és kereskedelem dinamizálásának feladata új, főként zsidó vállalkozókra maradt. Mellettük a modern állam gyarapodó számú hivatalnokai váltak a centrumban már elterjedt polgári életmód és világszemlélet képviselőivé.

A térség ebben az időszakban még egységes képet mutatott. Háttérben a török veszéllyel szembeni közös érdek, majd a Habsburg-birodalmi államkeret állt. **Az újkori egységen az első rést a nemzeti kultúrák erősödése ütötte.** A 16. század új korszelleme, a reformáció, amely ösztönzője volt a nemzeti köznyelv és irodalom, a könyvnyomtatás megteremtésének, bizonyos fáziseltolódással, de a térség valamennyi etnikumánál kifejtette hatását, előmozdítva a szeparatív tendenciák első megjelenését.

A pannon térség, amelyet a középkorig bezárólag egységes képet felmutató közép-európai régióként lehet jellemezni, a modern korszakban el-

veszti általánosan érvényes fejlődési tendenciáit: a modernizálódás üteme és minősége egyaránt eltéréseket mutat. Az ipari fejlődés erősen differenciálta a térséget. Egyes részein tökekoncentráció, erős ipari fejlődés jött létre. Megerősödött az ipari munkásság. Kiépült a vasúthálózat, ipari centrumok alakultak. Megjelentek az igazi nagyvárosok és bennük a nagyvárosi kultúra (színház, újságok, egyesületek, közgyűjtemények). Ettől különbözően Ausztria keleti fele, Dunántúl, Szlovénia és Horvátország már eltérő jellegzetességeket mutat. A közép-európai teljes régió belül az összehasonlító vizsgálatok három alrégiót különböztetnek meg:

1. osztrák–szlovén–cseh területek
2. a lengyel–magyar fejlődési vonal
3. a délkelet-európai (balkáni) fejlődés

A valamikori egységes Pannónia a fenti alrégiók egy-egy sávjában található, azok jellegzetességeit viseli.

Az első világháborút követő időszak további gyökeres változást hozott a térség életében. Az itt élő népeket vesztesek és győztesek szövetségi rendszerébe tagolták, a közös államkeret a nagyhatalmak döntése nyomán megszűnt. Stier szerint a '20-as években a térség „végleg *elvesztette egységes arculatát, fikcióját vagy nosztalgijává vált a történelem korábbi századainak Pannóniája.*”⁹

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után a kis nemzetállamokban mindenütt erősödött az állam szerepe, függetlenül a hivatalos államformától. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság nemzetiségi problémákkal küzdött, ahogy a kormányzóval működtetett magyar monarchia is. Ausztriában a köztársasági államforma a parlamentarizmusnak ugyan nagyobb szerepet biztosított, de a német ideológia befolyásától nem tudta megvédeni. A társadalom alárendelt szerepe a '30-as évek végére mindenütt teret engedett a fasizmusnak. **A 20. század közepe azután két utat nyitott a térség népeinek: a jóléti állam perspektíváját vagy az autoriter állam megerősödését.**

Ismét közös jellemző, hogy mindkét világháború után a **nagyhatalmi politikai diktátum** szabja meg e térség államainak fejlődési főirányát. A döntés semmiféle szerves fejlődésre nem volt tekintettel. Nem a történelmileg kialakult régiók vagy alrégiók mentén húzták meg az érdekszférák határait, hanem mesterségesen kettévágták magát Közép-Európát és ezzel együtt keleti és nyugati féltekére osztották egész Európát is. **A pannon**

⁹ Stier, 1994. p. 58.

térség államai tehát a 20. század második felében kényszerűen, külön utakon jártak. Ausztria a nyugati társadalom- és gazdaságszervező modellt követte, Jugoszlávia és Magyarország pedig a keleti modellel indulva, pártállami keretek között, annak tilalmi zónáit feszegetve folytatta lassú, megkésett, vargabetűkkel terhes, de mégis modernizálódó útját. A magyar és szlovén nép több évszázados együttélése a többi szomszédunknál jóval kevesebb konfliktussal terhelt. Az együttélés színhelye a valamikori történelmi Magyarország Mura és Rába közti, délnyugati része, melyet ma államhatár szel ketté. A Pável Ágoston és Vilko Novak által már a 20. század elején ápolni kezdett „hídépítés”,¹⁰ közös gyökérkérés hagyományait a második világháborút követő barátnak nem nevezhető magyar–jugoszláv viszony sem tudta eltörölni. Építészeti, néprajzi párhuzamok keresése, az „*interetnikus*” kapcsolatokra való építkezés osztrák és szlovén vonatkozásban is azonos időszakban indult újra.

Az évszázadokon át kialakult és érvényesülő egységes tendenciák és értékek soha sem voltak tartósan legyűrhetők. Az államszocializmus időszakában is új együttműködési formák keletkeztek, a közös alapú integratív mechanizmusok emlékét megőrizték a társadalmak. A '60-as évektől indulóan, kezdetben államilag inkább türt, mint támogatott kulturális kapcsolatok (rendezvénycserék, konferenciák), elsődlegesen intézmények között, majd a helyi politika által legalizált, kiterjedtebb együttműködés őrizte a közös szellemiséget. Jelentőségét tekintve, a pannon térség határait meghaladó földrajzi körben 1978-ban létrejött Alpok–Adria Munkaközösség érdemel konkrét említést, melynek keretében az értelmiség több csoportja számára a „Berlini-fal” leomlását jóval megelőzően kinyílt a világ. Az együttműködés hozzájárult az előítéletek lebontásához, a kölcsönös bizalom kialakításához, megteremtve az alapot az egységesülő Európa értékrendjének ismételt kiterjesztésére, befogadására. „*Az Alpok–Adria nekünk magyaroknak, szlovéneknek, horvátoknak kicsiben volt az, ami az Európai Unió lehet nagyban: az egymásraultalság felismerésének, a közös érdekek képviselésének, a történelem, a hagyományok és a kultúrák tiszteletben*

---

10 Vö. Székely. 1996. „A jó viszony alapja, hogy a szlovén és a magyar jogalkotás is őshonos, államalkotó tényezőnek ismeri el a másik nemzet kisebbségbe szakadt közösségét és nem vitázik arról, »ki volt itt előbb?« Nem véletlen, hogy a Jugoszláviából kiszakadt, történelme során először önállóosodott Szlovénia velünk tudta kiépíteni elsőként államközi kapcsolatait 1989-ben.”

tartásának a közössége. Nem véletlen, hogy ... a kulturális bizottság találta meg leghamarabb feladatait, és a mai napig a legtöbb eredményt tudja felmutatni” – írja a külkapcsolatok ápolását fontos küldetésének tekintő Vas megyei közgyűlési elnök, Markó Péter.¹¹ Későbbi formáció, és sokkal érdekeltvűbb készületek motiválták a Nyugat-Pannon Euréció 1998-as megalakítását.¹² E funkcionálisnak nevezhető társulás Európai Unió források közös felhasználását is remélve szerveződött. Szerteágazó céljai között fontos helyet kapott a *közös kulturális örökség* megőrzése. Az aláírási ceremónián Karl Stix burgenlandi tartományfőnök kiemelte: az eltérő 20. századi fejlődés ellenére a térség lakóit a történelmi múlt ezer szállal köti egymáshoz, jövőjükben sok a közös érdek, a lehetőség.¹³

Stier Miklóssal ellentétben **más kutatók** a pannon térség újkori történetében meglévő különbözőségeik ellenére az azonosságot, **a közös jellemzőket hangsúlyozzák**. Mint például a **többsnyelvűség** fennmaradását, a határtérségekben azok szervesnek minősíthető keveredését. Ennek háttereként a rokon nyelvű melódiát, a 14 évszázadon át élt hivatalos nyelvet, a latint tételezi Brenner Vilmos. A **szőlőművelés** évszázados hagyományát, az **építészeti sajátosságok közös jellemzőit** (városképek, paraszti építészeti elemei: egy szintű elrendezés, nyeregterő, tornác) ugyancsak tartós sajátosságnak minősíti.¹⁴ A térség közös jellemzője, hogy az etnikumok többségi államhatári térségében nemzetiségek, ún. **kisebbségek** élnek. Nemzeti azonosságtudatuk mellett **„regionális identitást”** is őriznek, melyben az anyanemzet és a befogadó nemzet vállalásának sajátos szimbiózisra nyilvánul meg.

Éger György például felhívja a figyelmet arra, hogy Magyarországtól az első világháború után elcsatolt területek közül egyedül Burgenland elnevezésének nincs elfogadott és élő magyar köznyelvi változata, de a Néprajzi Lexikonban sem szerepel magyar megfelelő. Pedig magyarítási kísérletek a

11 Markó, 2002. p. 430. Az Alpok–Adria Munkaközösséget 1978-ban olasz, osztrák, bajor, svájci, horvát, szlovén és magyar tartományok, régiók, megyék hozták létre, sajátos történelmi és kulturális hagyományaik ápolására.

12 Vö. Timár, 1998.

13 Vö. Euregio, 1998. „Az együttműködés céljai: a gazdaság és az idegenforgalom fejlesztése, a természet- és környezetvédelem, a területfejlesztés, az állampolgárok közötti kapcsolat javítása, a közös kulturális örökség megőrzése. A szerveződés elődjét, a Határmenti Regionális Tanácsot 1992-ben alapították.”

14 Vö. Brenner, 1998.

'20-as évektől léteztek. (Várvidék, Végvidék, Nyugat-Magyarország, Végnyugat, Örvidék).¹⁵ Hasonlóképpen vélekedik a Deutsche Forschungsgesellschaft 1998–2000 között lefolytatott kiemelt kutatása az alteritás és identitás témakörében. A megkérdezettek „burgenlandinak” vagy németnek vallották magukat, kivéve az őshonos magyarokat, akik „osztrák”-ként azonosították magukat. Nem „magyar” voltuk, hanem alacsony társadalmi státuszuk teszi őket rejtőzködővé, mert ők a „majorság népe”. Ennek ellenére közös orális emlékezetet örökítenek át. Léteznek közösségi narratívák, melyeket hasonló módon adnak át egymásnak a generációk: a történetek „sajátos és többfunkciós lokális azonosságutdatot kínálnak”. Kovács Éva megállapítja, hogy a kulturális sokféleség kevésbé „nemzetállamosodott” régiót teremtett, mely megőrizte multikulturális világát.¹⁶

Pusztay János témánkat illetően arra a megállapításra jut, hogy „a régió földrajzi, etnikai, nyelvi és kulturális meghatározása nem egzakt. Ez a megállapítás érvényes a pannon régióra is”.¹⁷ Szerinte a történelmi átalakulások semmit sem változtatnak azon a tényen, hogy a római kori Borostyánkő út mentén egy övezetszerű régió alakult ki, mely két kulturális szférát – a nyugatinak nevezhető német közvetítésű latint és a keleti bizáncit – köt össze, mindkettő hatásaiból merítve. Ezt az övezetet tekinti Közép-Európának, amely „több mikrorégióból tevődik össze (pl. Alpok–Adria-régió, Pannónia, Kárpát-medence, Baltikum).”

Hasonló alapállásról építkezik Wolfgang Dax is, aki a „Pannon-klíma” hét jellegzetességét sorolja fel:¹⁸

1. „Határvidék” (Grenzland) Európa két jellegzetes nagytérsege között, ahol sok nép virágzó kultúrát teremtett.
2. A társadalmak a megelőző korok értékeit magukba foglalva épültek fel újra és újra, anélkül, hogy feledni hagyták volna Pannóniát.
3. Ahol a kisebbségek hatása állandó.

15 Vö. Éger, 1998.

16 Vö. Kovács, 2002. A kutatók megállapították, hogy minden falu „helyi etnosz”, helyi nyelvjárási zárványokkal, és az irodalmi némettel, mint közvetítő nyelvvel. Múltjukról „fedőtörténetekben” mesélnek, ha rejtőzködő büntudatot palástolnak (pl. „soát”, cseléd és zsellérsorsot eltagadó mese él), vagy ezzel ellentétben a büszke emlékezés példája Andau (Mosontarcsa), az '56-os magyar menekültek befogadásának jótéteménye.

17 Pusztay, 1998, p. 10.

18 Vö. Dax, 1998.

4. Néprajzilag rendkívül színes és fejlett.
5. A térségnek közvetítő szerepe van Kelet és Nyugat, Dél és Észak között, ugyanakkor gyűjtőhelye is más kultúráknak.
6. Különös ismertetőjegye a pluralizmus, az egymás mellett élés képességének hangsúlyozása.
7. Több „nyelv nemzet” által is „haza”-ként értelmezett „szellemi élet és élménytér” (geistiger Lebens- und Erlebensraum), ahol az átvett „szomszédsági”, és a saját „kulturális örökség” jól megfér egymás mellett. [Ford. PTM]

A „**pannon térség**” mint kultúrrégió konnotációja tehát egy szimbolikus életteret jelenít meg. Az elnevezést hallva a „*poliszémia*”¹⁹ jelenséggel állunk szemben. Alkalmazzák bár eltérő jelentéssel használói, mégis fel-sejlenek az azonos gyökerű viszonyítási pontok. **Nem csupán földrajzi értelemben vett tájegység, hanem a távoli történelmi múltból átívelően, azonosulási lehetőséget kínálva, olyan értékeket tételvez, amelyek elfogadásra, együttélésre képesek felszólítani a térség népeit. A sokszínűség közös gyökereinek felmutatásával közösségeket integrál, miközben sértetlen marad a nemzeti identitás.**

A kultúrrégió jellegzetességének szép metaforája lehet Hamvas Béla „hely” fogalma. „*A helyet nem szabad összetéveszteni a térrel. A tér és a hely között az a különbség, hogy a térnek száma, a helynek arca van. A tér, ha csak nem kivételes, minden esetben pontos vonalakkal határolható... A tér mindig geometriai ábra. A hely mindig festmény és rajz, és nincs belőle több, mint az az egy: A térnek képlete, a helynek génusza van.*”²⁰

Kelet és Nyugat e zónaszerű találkozási sávjában – véleményem szerint – az „öt génusz”²¹ mindegyike, egyensúlyt teremtően, maradandó nyomot hagyott. Inspiráló életteret kínálva az egymást követő nemzedékek toleranciára épülő együttélésének. A következőkben a pannoni térség három társadalmának 20. század végi, 21. század eleji állapotát szeretném bemutatni.

19 Althusser kritikai kultúrakutatásban alkalmazott poliszémia elméletéről ld. During, 1995.

20 Hamvas, 1989. p. 54.

21 „Az öt génusz ereje a derűs életeszmeny (dél), a kultiváltság és a szociális egyensúly (nyugat), a természetközelség és érzékenység (észak), a szabadságvágy (kelet) és a szövényes gazdagság (Erdély), ma és most elsősorban a személyiség kérdése...” Uo. p. 61.

**A VIZSGÁLT ORSZÁGOK
TÁRSADALMI-GAZDASÁGI LEÍRÁSA**

MAGYARORSZÁG, AUSZTRIA, SZLOVÉNIA A TÁRSADALMI JELZŐSZÁMOK TÜKRÉBEN

MAGYARORSZÁG

„*Mélységes mély a szemrehányások kútja*” – mondta Esterházy Péter a Frankfurti Könyvvásár 1999-es megnyitóján, felidézve történelmünket. A véráldozatok és cserbenhagyatások ellenére mégis: „*Mi is normális ország vagyunk*”¹ – megszenvedett, kelet-közép-európai hagyományainkkal együtt.

A magyarság több mint ezer esztendővel ezelőtt alakította ki hazáját a Kárpát-medencében. Európa közepén. Ez a térség földrajzi középpontja Belső-Európának, olyan tájegység, amelyen Európa tipikus tájai érintkeznek. Klímáját a nyugat-európai óceáni, a kelet-európai száraz sztyepp és a déli mediterrán hatás alakítja. Közép-Európa általunk is lakott vidéke – az újabb földrajzi és politikai irodalom szerint Kelet-Közép-Európa – politikailag is ütközőterület: a nyugati, keleti szférák találkozási helye. A honfoglalás és kalandozás idején Közép-Európa más népei számára érkezésünk nem volt örömteli esemény. Géza fejedelem (972–997), majd Szent István királyunk (1000–1038) bölcs, ámde kemény intézkedései konszolidálták helyzetünket és egyúttal megalapozták a középkori magyar államiság hosszú ideig állandó határait. A stabilitásban, a lakosság növekedésében, a gazdaság működőképességében nagy szerepe volt a hazánkba betelepülő idegeneknek. Így ország, nemzet, sokszínűség és integráció a társadalomtörténet többé-kevésbé azonos időzónájából eredeztethető. Mohács nemzeti és hatalmi sorsfordulója után a leigázottság és függetlenségkeresés ciklusai váltották egymást sorozatosan, és megtanították a ma-

---

¹ Esterházy, 1999, p. 3.

gyarsággal az együttélés, a talpon maradás fortélyait. A törökök visszaszorításának idején a német birodalom lassan elkülönülő keleti fele, Ausztria, illetve a Habsburg-birodalom nagyhatalmi zónájába kerültünk. Az újkori történelem szabadságharcai a nemzet erejét, küzdeni tudását, önállósági törekvéseit bizonyították és a társadalom, a gazdaság újjászervezését, fejlődését, gyarapodását hozták. Az 1848–49-es polgári forradalom és függetlenségi harc indította el a középkori rendiségből való kitörés kísérletét és az európai civilizációhoz való felzárkózás lehetőségét. A lendületet sajnálatosan megtörte az I. világháborús vereséget követő Trianon, mellyel a történelmi Magyarország sorsa fájdalmasan megpecsételődött. Nem csupán a monarchia szűnt meg (1918. október 25-én alakult meg a nemzet önrendelkezését és szuverenitását kimondó Nemzeti Tanács), hanem a határok is jelentősen módosultak. Az 1920. június 4-ei békeszerződés Magyarország területét 283 000 km²-ről 93 000 km²-re, lakosságát 18,5 millióról 7,6 millióra csökkentette. A nehéz gazdasági és politikai helyzetben az 1921-től tíz éven át kormányzó Bethlen István olyan konszolidációt indított el, amely újra élhetővé tette az országot, bár a rendszer az 1867 után kialakult alapstruktúráján nem változtatott. Két társadalom élt egymás mellett: az erősebb „történelmi” nemesi (dzsentri) – paraszti társadalom és a csak lassan fejlődő „modern” polgári. A gazdasági válság azután csakhamar előtérbe tolta a politikai szélsőségeket, melyeknek támogatásával az ország belesodródott a 2. világháborúba. A fasizálódás – annak minden társadalmi következményével – a német megszállást (1944. március 19.) követően egyre nagyobb teret nyert.²

Az 1945. január 20-án aláírt fegyverszünetet követően még volt remény arra, hogy a trianoni határok közé visszaszorult állam demokratikus keretek között szervezheti újjá az életet. 1946. február 1-jén az ország államformáját köztársasággá nyilvánították, de hatalmas méretű államosítás indult meg és az 1949. augusztus 20-án elfogadott alkotmány már a sztálini típusú proletárdiktatúra győzelmét könyvelte el. Sztálin halálát követően több kísérlet is történt a szocialista rendszer korrekciójára, illetve megdöntésére (Nagy Imre próbálkozásai, 1956. október 23.). A forradalom leverését követő konszolidáció évek-re-évtizedekre elhúzódott. A Kádár-rendszer engedett a diktatórikus eszközökből. A „magyar modell”-nek ne-

---

2 Vö. Pintér, 2000.

vezett puha diktatúra arra építkezett, hogy a társadalom és az állampolgár számára biztosította az egyéni gyarapodás lehetőségét, cserébe a hatalom által megszabott szabályok betartásáért. A beválás lehetőségét a nemzetközi politikai enyhülés és a viszonylag olcsó hitellehetőségek teremtették meg. Tényszerűen kimutatható modernizáció³ indult meg: csökkent a falu és város közti különbség, befejeződött az erőteljes mobilizáció, javult az életszínvonal, sokak számára elégségesnek bizonyult a megélhető egyéni szabadságjog, a magyar kultúra és művészet kielégítő támogatást élvezett, jól alakultak a nyugati kapcsolatok (különösen Ausztriával), kedvező volt a magyar viszonyok nemzetközi megítélése.

Az eladósodási spirál megállíthatatlansága (a kedvezőtlen nemzetközi gazdasági helyzet, az életszínvonal stagnálása) gazdasági nyitásra kényszerítette a rendszert (vállalati gazdasági munkaközösségek engedélyezése, csatlakozás a Világbankhoz és a Nemzetközi Valuta Alaphoz), így már a '80-as évek elején megindultak a rendszerváltozás látnens folyamatai. Gorbacsov 1985-ös hatalomra kerülése felgyorsította a kétpólusú világrend szétesését. Az MSZMP reformkörei belülről sürgették a megújulást. 1989-ben az egyesületi törvény legalizálta a többpártrendszert és az Alkotmányból kikerült a párt vezető szerepének deklarálása. A békés átmenet lehetősége az ellenzéki pártok koordinálására létrejött Ellenzéki Kerekasztal munkája nyomán teljesebben ki. 1989. október 23-án az országot független és demokratikus jogállamként köztársasággá nyilvánították. A megszálló szovjet csapatok kivonulása 1991. június 30-ára fejeződött be.⁴

A demokrácia első tíz éve reményeket és csalódásokat egyaránt hozott az ország lakosságának. A szabadság kiszélesedésével együtt megrendült létbiztonság, a sok kritikára okot adó privatizáció, a multinacionális vállalkozások jelentős részvétele a foglalkoztatásban, az elszabaduló infláció, a jóléti kiadások lefaragása oda vezetett, hogy egyetlen politikai garitúra sem volt képes két cikluson keresztül megtartani legitimitását és befejezni, de legalább megszilárdítani stabilizációs politikáját, sőt a negyedik választást megelőzően az ország látványosan kétpólusúvá vált.⁵

---

3 Vö. Andorka, 1995. és Berend, 1999.

4 Vö. Valuch, 2001.

5 Az elszabadult egyenlőtlenség strukturális okairól ld. Ferge, 2002.

Értelmes kommunikáció helyett a pártok a „másik” értékrend lejáratásában igyekeznek felülmúlni egymást és növelni szavazóbázisukat. E belpolitikai elégedetlenség ellenére a köztársaság külpolitikája sikeres. A nyugati határ rendszerváltást megelőző megnyitása az NDK-s menekültek előtt a Nyugat számára bizonyította a demokratikus fordulat szándékának hitelét. Németország és az USA támogatásával 1999 márciusában felvették hazánkat a NATO-ba, 1999 decemberében pedig az EU tagbővítési listájára kerültünk. A lakosság megosztottságát, életesélyük értelmezhetőségének ambivalens viszonyait jól jellemzi, hogy az összes csatlakozni kívánó ország közül nálunk vettek részt legkevesebben az integrálódásról döntő népszavazáson (a szavazásra jogosultak 45,6%-a, Szlovéniában: 89,6%).⁶

Az empirikus kutatás helyszíne a nyugat magyarországi **Vas megye két városa volt:** a megyeszékhely **Szombathely** és a keleti térség központi szerepű kisvárosa, **Celldömök**.

A magyar társadalom legfontosabb mutatói

A több mint háromezer település (főváros, 23 megyei jogú, 229 város, 2883 község) alkotta Magyarországon az utóbbi húsz évben nagyarányú városiasodás zajlott le. (1980-ban még csupán 96 településünk viselt városi rangot). A szikár számok mögött felsejlenek a szerves fejlődés hiátusai, úgymint az infrastrukturális elmaradottság, az intézményrendszer gyengesége és a polgári értékrend hagyományozhatóságának rövid múltja, a követésre méltó életminőség mintáinak hiánya. 2001-ben hazánk lakosságának 64,1%-a városlakó volt.

A vizsgálat helyszíneit adó **Vas megye** kevésbé urbanizált. A népességnek (269 ezer fő) csupán 56,2%-a városlakó. Városaink is kisvárosok, még a megyeszékhely (81 818 fő lakónépességgel) is inkább tekinthető közepes nagyságrendűnek, mint nagyvárosnak. Celldömök pedig, Kemenesalja központja – volt járási székhely – csupán 11 650 főt számlál. Mindkét város kistérségi központ, a környező falvakra kisugárzó szerepkörrel, mind a foglalkoztatás, mind a humán és kulturális szolgáltatások tekintében.

---

6 Népszavazás...

A magyar népesség öregedő. 1960-ban a gyermeknépesség eltartottsági rátája (38,7) közel háromszorosa volt az idősekének (13,6). 2000-ben a két mutató értéke nagyon közel került egymáshoz (gyermekek: 25,0, idősek 21,4) Annak ellenére, hogy a gyermek nélküli házaspárok aránya három évtized alatt alig változott (33,7-ről 33,2%-ra csökkent), az alacsony születési arányszám miatt 1994 óta a lakosság csökkenő és a demográfiai trend szerint néhány éven belül a 10 milliós pszichológiai határ alá esik. Egy szülőképés korú nőre 1960-ban még 1,55 élveszületett gyermek jutott, 2000-ben már csak 1,26. A családoknak mindössze 5,6%-a vállalt három gyermeket. Az arány 1970-ben ugyancsak ennyi volt, de a köztes évtizedekben négy százalék körüli mélypontot is mértünk. A négy és több gyermekes családok aránya viszont drasztikusan zsugorodott: 3-ról 1,6%-ra.

A születéskor várható élettartam tekintetében sincs okunk elégedettség-re. A vizsgált populációk közül a magyarok halnak meg legkorábban és a javulás – főként a férfiaknál – is csekély. 1960 és 2001 között 65,89-ről 68,15-re, míg a nőknél 70,10-ről 76,46 évre nőtt a várható élethossz.

Az egy főre jutó bruttó hazai termék gazdaságunk gyengeségét mutatja, bár 1998-hoz képest lényeges javulás állt be 2001-re: 982 ezer Ft-ról 1455 ezer Ft-ra nőtt az értéke. (EUR: 4077, illetve 5669) **Vas megye** 1999-ben 1317 ezer Ft-tal a harmadik helyen állt a megyék között az egy főre jutó GDP sorrendjében, 2000-ben viszont visszacsúszott a 4. helyre (1479 ezer Ft-tal). A gazdaság tulajdonosi szerkezetére a hazai magántulajdon dominanciája jellemző, mind a cégek számát, mind a foglalkoztatottak körét tekintve. A közel 150 ezer vállalat 85%-a hazai magántulajdonban van, ezek a legnagyobb foglalkoztatók (az alkalmazottak 58,6%-ának adnak munkát), külföldi tulajdonosa van a vállalatok 12%-ának, amelyek a foglalkoztatottak 25,3%-át alkalmazzák. A jegyzett tőke tekintetében a hazai és külföldi tulajdonú cégek erőssége kiegyenlített (2 583 088, illetve 2 600 654 millió Ft).

A gazdaságilag aktív (15–74 éves) népesség aránya 53,3% (4092,4 ezer). A munkanélküliségi ráta 2000-ben 6,4 – 2001-ben 5,7 – az utóbbi öt évben csökkenő tendenciájú. (1996: 9,9) **Vas megyében** az aktivitási arány 58%, a munkanélküliségi ráta 4,6. A foglalkoztatottak száma országosan 3849,1 ezer fő. A kereső tevékenységet folytatók 85%-a alkalmazott. A munkajelleg szerinti vezető kategória a szellemi foglalkozásúak csoportjáé (35%), melyet a szakmunkások köre követ (27,8%). A betanított és segédmunkások aránya a legkisebb. **A foglalkoztatottak 17,2%-a**

rendelkezik felsőfokú iskolai végzettséggel. A foglalkoztatás vezető ágazatai a feldolgozóipar (24,2%) és a kereskedelem (14%). Az e szektorokat követő munkáltatók már csupán tíz százalék alatti munkaerő-piaci részesedéssel rendelkeznek: oktatás (8,2%); szállítás, posta, távközlés (8,1%); közigazgatás, társadalombiztosítás (7,7%). A többi ágazat jelentősége még kisebb. Amennyiben a posztindusztriális társadalom jellemzésére használatos hármass csoportosítást alkalmazzuk, akkor azt látjuk, hogy az utóbbi évtizedben jelentősen megnőtt a szolgáltatásban dolgozók aránya – az 1992-es 53,7%-ról 2001-re 59% – és erősen lecsökkent a mezőgazdaság jövedelemadó szerepe: 11,3%-ról 6,3%-ra.

Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete öt év alatt megduplázódott, 2000-ben 87 645, 2001-ben 103 553 Ft/fő volt. (Nettó értéke: 55 785, illetve 64 013 Ft). A megélhetéshez szükségesnek tartott egy főre jutó jövedelem 2000-ben 23 676 Ft volt, a KSH által számított létminimum értéke 25 581 Ft.⁷ A keresetek iskolai végzettség szerinti differenciáltsága jelentős: 8 általánossal és az alatt: 62 ezer, felsőfokú végzettséggel 176,9 ezer Ft. Az egyenlőtlenségi index az ausztriaihoz hasonló (30,8), de az alsó és felső ötöd aránya nagyobb (8,8, illetve 39,9%), vagyis a lakosság jövedelem szerinti polarizációja itt a legmarkánsabb. **Vas megyében** a bérek alacsonyabbak az országos átlagnál: bruttó 76 893 Ft, nettó értéken 50 286 Ft 2000-ben, 91 705 és 58 913 Ft 2001-ben.

A **fogyasztás** legmeghatározóbb eleme az élelmiszerek csoportja (28,6%, illetve 374 e Ft/év), ezt követik a lakásfenntartás költségei (18,3%, illetve 220 e Ft/év). Viszonylagosan magas még a háztartások kiadása közlekedésre és hírközlésre (15,9%). A **művelődés, üdülés, szórakozás kiadási képviselője 6,5%** (nem éri el a 90 ezer Ft-ot), és ezt követi a háztartás- és lakásfelszerelés, továbbá a ruházzkodás azonos, 5,7%-os aránya.

A magyar családok élettere jelentős módosuláson ment keresztül harmincéves távlatban. A lakásállomány 3 milliőről 3,7 millióra nőtt, de minőségi összetétele a mennyiségi fejlődésnél sokkal többet árul el az értékrend és a lehetőségek változásáról: az egyszobás lakások száma harmadára csökkent, a háromszobásoké négy és félszeres, a 4 és több szobásoké tizenkétszeres növekedést mutat. 2001-ben már több volt a kifejezetten nagy

---

7 Magyarország, 2002.

lakás (610 ezer), mint az egyszobás (516 ezer). A lakásállomány és -nagyság növekedésével együtt csökkent az egy lakásra jutó lakók száma is: 3,2-ről 2,6-ra. A lakások 52,7%-a összkomfortos, szemben az 1980-as 18%-kal.

Az alig több mint tízmillió magyar állampolgár ötöde éppen tanul. A rendszerváltást követően jelentősen megnőtt a középiskolába járók száma (360 ezerről 516 ezerre), de még inkább a felsőoktatásban tanulmányokat folytatóké (108 ezerről 349 ezerre, nappali és levelező, illetve esti tagozat együtt). A felsőoktatásban, nappali tagozaton 2001–2002-ben 192 974 diák tanult (tíz évvel korábban csupán 76 601 fő).

Magyarországon a rendszerváltást követően a kulturális intézmények vonzása csökkent. A megindult kereskedelmi televíziózás és a tilalmi listákról levett szórakoztató elektronika elhódította a közönség egy részét a professzionális közösségi kultúraközvetítőktől. A közművelődési intézmények ismeretterjesztő előadásainak száma például 1990 és 2001 között 24 ezerről 19 ezerre csökkent, a résztvevők köre 1072 ezerről 568 ezerre zuhant. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat a tíz évvel korábbi 43 ezerrel szemben csupán 9600 előadást tartott 2001-ben, a látogatás 1465 ezerrel 328 ezerre mérséklődött. A mozielőadások száma változatlan (évente 410–420 ezer), a közönség mégis megfeszült: 36 millióról 16-ra zuhant. A színházak és múzeumok közönségmegtartó képessége jobbnak bizonyult. A színelőadások száma tíz év alatt 11,5 ezerről 12,3 ezerre nőtt, a látogatók száma „csupán” 1,1 millióval csökkent. (1990: 4990,8 ezer, 2001: 3897,7 ezer.) Hazánk 815 muzeális intézménye (1990-ben 754) 9836 ezer látogatót fogadott 2001-ben (1990-ben 13 977 ezret). **A legnagyobb hatású kultúraközvetítő intézmények a közkönyvtárak.** A 3242 települési szolgáltató helyet 2001-ben 1388 ezer beiratkozott olvasó használta, a látogatások száma 17 947 ezer volt.⁸ (1990-ben 4262 szolgáltató hely, 1518 ezer regisztrált olvasó, 16 788 ezer látogatás). A munkahelyi közművelődési könyvtárak száma egy évtized alatt háromezerről 228-ra csökkent, olvasóikörük közel tizedére zsugorodott: 370 ezerről 39 ezerre. Ma már nem jelentős tényezői a közkönyvtári ellátásnak.

A kultúrafogyasztás területén bekövetkezett változások egyik, talán legjelentősebb okaként feltétlenül számba kell vennünk a '90-es években le-

---

8 Könyvtári statisztika, 2002.

zajlott gazdasági átalakulást. **A művelődési szolgáltatásokból érezhetően visszavonuló állami árdotáció miatt a közönségtől is anyagi ráfordítást kíván egy-egy termék, szolgáltatás igénybevétele, mely tény tudati elfogadottsága rendkívül lassan terjed.** Elemzők további két tényező erőteljes hatását is valószínűsítik, mégpedig az alacsony átlagjövedelmet, továbbá a hosszú tévénézéssel töltött időt.⁹

A költségvetés GDP-hez viszonyított kulturális kiadásai meglehetősen alacsonyok (a tömegkommunikáció nélkül nem éri el az 1%-ot, 1999: 0,67, 1990-ben még 1,36%) és az évenkénti változás az inflációt sem elmentételezi. Az intézmények saját bevételeikkel és különféle támogatások megszerzésével biztosítják a működés és a fejlesztés anyagi fedezetét. A költségvetési kiadások legnagyobb része – 56,6%-a – a közművelődési és a közgyűjteményi intézményeket finanszírozza.¹⁰

A rendszerváltás utáni első évtizedben **jelentősen átalakult a lakosság szabadidő felhasználása is.** A kereső tevékenységre fordított idő kissé csökkent (318 percről 249 percre évi átlagos napon), a háztartás és a család ellátásával kapcsolatos ráfordítás viszont emelkedett (4%-kal) az 1986–87-es és az 1999–2000-es adatok összevetésében. A szabadidő makrotársadalmi szinten számottevően megnőtt (foglalkoztatottak körében 14%-kal, nyugdíjasok esetében 22%-kal). A lehetőségekkel azonban rendkívül egyenetlenül gazdálkodunk. Látszólag pozitív fejlemény, hogy nőtt a fizikai rekreációval töltött idő. Társas kapcsolataink azonban beszűkülni látszanak, ahogy csökkent a kulturális és szórakoztató jellegű intézmények látogatására fordított idő is. **Igen jelentősen zuhant – a korábbiakhoz képest háromnegyedére – az olvasással töltött idő, főleg a fiatalabbak és az alacsony iskolai végzettségűek között** (évi átlagos napon 22 perc). Hallatlanul erőssé vált viszont a tevékenységben a tévézés: a magyar társadalom teljes szabadidejének 58%-át képernyő előtt tölti! (férfiak: 159, nők 141 percet naponta) A TÁRKI 1999. évi Háztartás Monitor-felvétel adatai szerint a lakóhely, az iskolai végzettség és az életkor kulturális fogyasztásra gyakorolt hatása egyértelmű. A fővárosi, megyeszékhelyi magasan iskolázott 30 éven aluliak az „eljáró”, a vidékiek, képzetlenebbek az

---

9 Vö. Vukovich–Harsa. 2000.

10 Kulturális... 2001.

„otthonülő” kulturális életstílus kategóriájával jellemezhetők. Az urbanizációs lejtő határozott jelenléte mellett fontos üzenete van egy további összefüggésnek is: a személyes kulturális fogyasztás a jövedelem növekedésével lineáris kapcsolatot mutat.¹¹

A 15–74 éves népesség időfelhasználásának makroszintű adatai alapján a **magyar „alvó nemzetnek” minősíthető.** Az ezen korcsoportokban rendelkezésre álló idő száz százalékából 14,9% a kereső tevékenység, 2,3% a tanulás, 11,8 a háztartás és a család ellátása, 4,2% a közlekedés, 19,4% (263 perc évi átlagos napon) a szabadon végzett tevékenység. A fennmaradó 47,4%-ot a fiziológias szükségletek kielégítése tölti ki, melynek 75,4%-át alvásra fordítjuk!¹²

Tartós fogyasztási cikkek tekintetében a magyar lakosság ellátottsági szintje a személygépkocsi állományban tér el jelentősen Ausztriától és Szlovéniától: nálunk az ezer lakosra jutó autó 225, szemben a másik két ország 400 és 500 közötti jelzőszámával. Érdekes adat, hogy tv-készülékek számában (435) jóval megelőzzük Szlovéniát (356), de nem érjük el az osztrák családok felszereltségét (525).

Sajátos magyar paradoxon, hogy miközben a **gazdasági aktivitás vezető ágazata** – Ausztriához hasonlóan – a **szolgáltatás** (a foglalkoztatottak részaránya ebben a szektorban 59%, Ausztriában 64,4, Szlovéniában 53,7), addig **az informatika társadalmi térhódítása** – a ’90-es évek második felében bekövetkezett fejlődés ellenére – **rendkívül lassú** és a számítógép, illetve internethasználat tekintetében lemaradásunk jelentős Ausztriához képest. (Ezer lakosra jutó PC 1998-ban 59, Ausztria: 233; internetkapcsolat tízezer lakosra 103, Ausztria 252). A földrajzi hátrány Magyarországon markánsan jellemzi az informatikai szolgáltatásokhoz való hozzáférést. A PC-vel rendelkező háztartások aránya a fővárosban 27,5%, a megyeszékhelyeken 20%, az egyéb városokban 14,3%, a községekben csupán 9%. Az internetkapcsolat mutatószámai még kedvezőtlenebbek: Budapesten a háztartások 7,6%-a, a megyeszékhelyeken 3,5%,

---

¹¹ A TÁRKI adatai szerint a lakosság 26%-a olvas rendszeresen könyvet, alkalmanként 45%, és soha nem olvas 29%, a népesség 9%-a soha nem tájékozódik újságból, folyóiratból. Vö. Bukodi–Róbert, 2000.

¹² Vö. Harcsa–Sebők, 2002.

városokban 1,8, községekben 1,1%-a mondhatott magáénak hálózati hozzáférést.¹³ A telefonellátottság tekintetében lényegében felzárkóztunk a korábban jóval előttünk járó országokhoz. A fejezetben már hivatkozott forrásokon kívül az elemzéshez hivatalos nemzeti és nemzetközi statisztikákat használtam fel.¹⁴

AUSZTRIA

Magyarország és Ausztria történetében a szomszédsági viszonyt megelőző évszázadokból a kapcsolat számos módja ismert. A közös múlt kétségkívül legszívesebben emlegetett – érzékenységet egyik részen sem érintő – fejezete a Pannónia-korabeli római civilizáció. A népvándorlás idején gótok, hunok, longobárdok, karantánok uralták területét, majd Nagy Károly frank birodalmának végvidéke volt. A birodalom szétesésekor az önállósodó bajor hercegség szerezte meg felségjogát, ám a magyar honfoglalás átrendezte a határvonalakat: a Bécsi-medence a magyarok gyepűjévé lett, melyet a Német-római Császárság idején, 973-ban Géza fejedelem „szolgáltatott vissza” a kalandozásokat megállító I. Ottónak. Az ekkor kialakult határvonalat, a Lajta folyót tekinti az osztrák történetírás a kialakuló magyar államtól elválasztó természetes határnak. A határtérség a bajoroktól a Babenberg hercegi család kezére került, majd a Babenbergektől a kihalását követően újabb örökösödési harc kezdődött a magyar királyokkal. A Német-római Császárságot követően Ausztria története összeforr a Habsburg Birodalom, illetve a dinasztia történetével és jellegzetessége, hogy közjogi értelemben 1918-ig, az első köztársaság kikiáltásáig a fogalom tartalma nem volt tisztázott: gyakran azonosították – Magyarországra is kiterjesztően – a birodalommal, illetve a monarchiával. A nemzet tekintetében hasonló folyamat játszódott le. A császárság keleti részének jelölésére 996-tól ismert az „Ostarrichi”, azaz Österreich megjelölés. A német etnikai tömbtől való elkülönülés csupán 1918 után erősödött fel és a II. világháborút követően vált általánossá Ausztria lakóinak önmagukat a németektől megkülönböztető azonosságtudata.

---

13 Vö. Nyitrai, 2000.

14 Magyar... 2002. és Nemzetközi..., 2001.

A Habsburg Birodalom – Ausztria meghatározó szerepével – évszázadokig ellensúly szerepet töltött be Európában, előbb a török, majd az orosz expanziós törekvésekkel szemben. A polgárosodás és a tartományi népek nemzeti öntudatának erősödése, valamint a veszített háború vezetett az önálló osztrák állam létrejöttéhez, a Monarchia felbomlásához (1918. október 21.). Az első világháborút követő békeszerződések után az új nemzetállam területe csak 12%-a volt a korábbi Monarchia területének. (Területe 84 000 km², népessége alig több mint 8 millió.)

A szociáldemokraták vezetésével kialakuló polgári demokratikus rendszer egyes politikai erői már a kezdetektől a Német Birodalomhoz való csatlakozásban látták a meggyengült hatalmi pozíció visszaszerzésének lehetőségét. Az „Anschluß” gondolata az erősödő gazdasági válság szorításában egyre nagyobb bátorságot adott a náci mozgalomnak. Az államjogi helyzetről (Anschluß vagy függetlenség) tervezett referendumot (1938. március 13.) Hitler csapatainak egy nappal korábbi bevonulása miatt azonban már nem lehetett megtartani. Ausztria szuverenitása megszűnt, a Harmadik Birodalomnak „Ostmark” „gau” (tartomány) néven lett tagja. A birodalom háborús veresége után a szövetségesek négy – amerikai, angol, francia és szovjet – megszállási zónára osztották. 1945. április 27-én ideiglenes kormány alakult: a második Osztrák Köztársaságot az 1920-as alkotmány alapján deklarálták. Az 1955-ben aláírt államszerződésig azonban Ausztria két hatalmi zóna (Szovjetunió, USA) érdekeinek ütközőpontjába került.¹⁵ Az ország szuverenitásának feltétele lett az „örökös semlegesség”. Ettől kezdve az osztrák kancellárok tudatosan ápolták az enyhülés politikáját, sokat tettek a két világrend közti párbeszéd kialakításáért. A semlegesség külpolitikai programját eredményesen kötötték össze a jóléti állam praxisával: a stabilitás és jólétet hosszú évtizedeken keresztül sikerült fenntartani. A kétpólusú világ megszűntével Ausztria külpolitikája ártékelődött és 1995. január 1-jén az Európai Unió tagja lett. Bár kezdetben számos aggodalmat fogalmazott meg az EU keleti bővítésével kapcsolatban, mára csupán a szélsőséges, szavazói bázisát eredményesen növelő Szabadságpárt hangoztat nyílt elutasítást a belépőkkel szemben.

---

¹⁵ Vö. Pintér, 2000.

Rudolf Kirchschläger sorai szemléletes példáját adják az integratív politikai törekvéseknek:

*„Ausztria sokat tudna tenni azokért a népekért, amelyek egy viharos lendület minden kísérőjelenségével megkísérlik újra meghódítani a demokráciát. Sokat tehet egy harmonikus, emberi méltósággal teli Európáért és segíthet abban, hogy az emberek a közös Európában ne csak háború nélkül, hanem valóságos békében, kölcsönös egyetértésben és toleranciában élhessenek együtt. Nem lehetetlen és távoli vízió, hogy Ausztria politikai, kulturális és emberi értelemben is ki-sugárzással rendelkező pont legyen Európa közepén. Abban a különleges helyzetben van ugyanis, hogy az európai közös házba beviheti különleges történelmi viszonyait Magyarországhoz és az ugyancsak évszázadok során kialakult kapcsolatait a szláv népekhez. Az a közeli emberi kapcsolat, amely a magyarokkal és a szlávokkal az egy birodalmon belüli együttélésből, illetve a szomszédságból kialakult, túlélte a politikai átrendeződéseket. Az osztrákok valószínűleg egy kicsivel többet értenek meg a szláv lélekből, mint mások. Aki ebben kételkedik, az nem járt az elmúlt évtizedekben Kelet-Európában. Bécsnek ma is minden európai fővárost túlszárnyaló vonzereje és ki-sugárzó szerepe van a környező országokra. Nem véletlen, hogy a nyugat-európai és amerikai cégek többsége a kelet-európai piacot Bécsből és Ausztriából kiindulva hódította meg.”*¹⁶ [Ford. PTM]

Az osztrák mentalitás és kultúra kutatói tárgyilagosan hangsúlyozzák, hogy a római kori örökség, a népvándorlás tartós hatásai, a szláv, bajor és magyar hatások együttesen alakították az osztrák nemzet toleranciáját, gazdag kultúrtörténetét. Ha más nem is, de ez az osztrák sajátosság (die österreichischen Eigenart) nemzetkovácsoló tényező, a szövetségi tartományok lakóit egyaránt jellemzi: *„Neun Länder, eine Nation”* – írja Fritz Csoklich.¹⁷ A szomszéd nézőpontjából kockázat nélkül hozzátehetjük, az igényes környezeti kultúra, a változatos geográfiai kép, a mélyen és tartósan őrzött hagyományok (népviselet, tánc, zene), a tudatosan ápolt kultu-

¹⁶ Kirchschläger, 1990. p. 11–12.

¹⁷ Vö. Csoklich, 1990.

rális örökség, az ünnepelni tudás és szorgos munkálkodás együttes képessége is viszonyítási ponttá teszi Ausztriát Közép-Európában.

Ugyanakkor tudományos és művészeti teljesítménye ugyancsak imponáló, bár tudósai közül sokan származásuk vagy életútjuk okán más nemzetekhez is kötődnek. Zöllner csak a 20. századra vonatkozóan is hosszan sorolja a természettudományban, orvostudományban, irodalomban, zenében, színházművészetben jelentőset alkotó személyiségek nevét, akik Ausztriában alkotva, vagy onnan elszármazva az egész emberiséget gazdagították.¹⁸ A dolgok és jelenségek összefüggnek. A hermeneutikai kör üzenete világos, mely Zöllner megfogalmazásában Közép-Európa kis népeinek hitvallása is lehet: *„A nagy világpolitikai és ideológiai konfliktusok korában minden bizomnyal érdemes megőrizni azt a határozott, toleráns és igazán világpolgári magatartást, amely mindig is megfelelt az osztrákság legjobb hagyományainak.”*¹⁹

Kutatási terepeink **Burgenlandot**, a legújabb, és Steiermarkot, az egyik legrégebbi osztrák tartományt képviselik. Burgenland közel 4 ezer km² kiterjedésű területén 270 ezer ember él. Közigazgatásilag két önálló jogalkotású városból (Freistädte) – Eisenstadt, Rust – és két járásból tevődik össze, Güssing/Németújvár és Oberwart központokkal, utóbbi vonzáskörzetébe tartozik Unterwart/Alsóőr – ahogy internetes honlapján önmagáról írja: *„ősrégi magyar határőr település”*.²⁰ A tartományt múltjának nagyobb része Nyugat-Magyarországhoz köti. Nyolcvan éves saját történetének is van olyan szakasza (1938–1945), amikor területét két másik szövetségi tartomány között felosztották (Niederösterreich, Steiermark). Burgenland az EU-csatlakozásig Ausztria hátrányos helyzetű térsége volt. Urbanizáltsága messze elmaradt a többi szövetségi tartományétól. Elvándorlás és ingázás jellemezte. A Keletről jövő kereskedelmi turizmus és az EU felzárkóztató programjai gazdaságát és kereskedelmét jótékonyan fellendítették. Az utóbbi tíz év infrastrukturális fejlődése látványos.

Steiermark Ausztria második legnagyobb szövetségi tartománya (több mint 16 ezer km² kiterjedésű, lakosainak száma közel 1,2 millió). Székhe-

---

18 Vö. Zöllner, 2000.

19 Uo. p. 434.

20 Unterwart...

lye a több mint 200 ezer lakosú Graz, 16 járásában 31 város, 99 nagyközség (Marktgemeinde) és 544 község található. A tartomány egyes területei karakterisztikusan eltérő jellegzetességűek. Egyes térségekben az ipar, másokban a kulturális turizmus erőteljes. Kelet-Steiermark értékét a gyógyfürdők és a közlekedéstechnika adja. Graz kultúr- és iskolaváros szerepe erőteljes kisugárzó hatást fejt ki térségére. **Hartberg** járási székhely. Városi rangja 1286-ból származik, már a kora középkorban fontos védelmi és kereskedelmi központ. Történelmi városképe, római kori és barokk emlékei sajátos arculatot kölcsönöznek a városnak. **Gleisdorf** szépen fejlődő kisváros a Rába (Raab) bal partján, térségének kereskedelmi központja.

Ausztria társadalmának legfontosabb mutatói

A nyolcmillió népeségből aktív korú 48,3%-a (3822 ezer fő). Az ország átlag 1990 és 1997 között közel 3%-os emelkedést mutatott. Az inaktívak magas aránya ennek ellenére társadalmi konfliktusok forrása és sokakat érintő reformokra készteti a kormányzatot. (nyugdíjrendszer, heti munkaidő módosítása napirenden). Az aktívak növekvő tendenciája Burgenlandra és Steiermarkra is jellemző. (45,4-ről 46,7-re, illetve 44,1-ről 45,6%-ra).

A születéskor várható élettartam 1970 és 2000 között jelentősen – 70-ről 78 évre – emelkedett. (férfiaknál: 66-ről 75-re, nőknél 73-ról 81-re). A demográfusok a népesség drasztikus fogyásával számolnak: 2050-re aggasztó mérvű öregedés és népességcsökkenés várható. A gyereket nem vállaló családok száma az elmúlt évtizedben látványosan megnőtt (688 ezerrel 842 ezerre). Jelenleg a családok harmada gyermek nélkül él, arányukat 2030-ra 40% fölé prognosztizálják.

A társadalmi–gazdasági struktúra **meghatározó ágazata a foglalkoztatást tekintve a kereskedelem, az egészségügy, az ipari termelő tevékenység és az oktatás.** (A keresők százalékos megoszlása ezen ágazatokban: 20,0%, 13,5%, 12,3%, 9,2%). **A vizsgálati terepül választott tartományokban azonos, vagy nagyon hasonló munkaerőpiac vázolható.** Burgenland: kereskedelem (19,3%), ipari termelő tevékenység (14,2%), egészségügy (12,2%), oktatás (10,4%). Steiermark: kereskedelem (19,1%), egészségügy (14,8%), ipari termelő tevékenység (11,6%), egészségügy és

vendéglátás (10-10%). A keresők döntő többsége alkalmazásban álló (Ausztria: 88%, Burgenland: 87,5%, Steiermark: 85,2%), az önállóak és segítő családtagjaik együttesen 12–15%-ot tesznek ki. **Felsőfokú iskolai végzettséggel országosan a keresők 6,3%-a rendelkezik.** (Burgenland: 3,7%, Steiermark: 4,8%). A munkanélküliségi ráta az utóbbi tíz évben a '90-es években bekövetkezett emelkedéstől (6,6%) eltekintve 5–5,8% között alakult.

Az ágazati összesítések **a szolgáltatási szektor vezető szerepét** (63,6%) és a mezőgazdaság minimalizálódását (5,8%) mutatják. Az ipar-építőipar és energiaszektor együttesen a foglalkoztatottak 30,6%-ának biztosít megélhetést. A távmunka még nem jellemzi a foglalkoztatást, a keresők 3,9%-ára terjed ki, szemben a skandináv államokban jellemző 14–16%-os elterjedtséggel. Ausztria jól prosperáló gazdasága a térség átlagánál sokkal kedvezőbb életviszonyokat tesz lehetővé. Az egy főre jutó GDP 1999-ben 25 735 USD, – 22 415 EUR – 1995-höz képes ugyan csökkenés következett be (mintegy 3 ezer dollár), tíz év viszonylatában mégis a növekvő trend a jellemző. (20 637)

A lakások alapterületének alsó értéke 66 m², a segéd munkások rétegére jellemző, felső értéke 138 m², amely a mezőgazdaságból élő önálló gazdálkodók átlagos élettere. Az alkalmazottak legképzettebb csoportjának tipikus lakása 101 m². Az osztrák átlagpolgár 33 m²-nyi lakótérrel szervezheti életét. **A lakosság tartós fogyasztási cikkeivel kimagaslóan ellátott:** lényegében minden második lakosra jut TV, vezetékes telefon és személygépkocsi, minden ötödik személyi számítógépet birtokol. Tízezer lakosból 252 tart fenn internet-előfizetést. Az infokommunikációs technológia elterjedése, különösen a PC-ellátottság tíz év alatt közel hatszorosára nőtt (6-ról 34%-ra), megelőzve Németországot (32%), de meg sem közelítve Hollandiát, ahol a háztartások 66%-a rendelkezik PC-vel, 46%-a internettel. Az internet térhódítása sokkal mérsékeltebb: a háztartások 19%-ára terjed ki. **A kutatási térség jelzőszámai kissé az országos átlag alatt maradnak.** (PC-felszereltség Burgenlandban 31%, Steiermarkban 30%-os, az internet kapcsolat mértéke azonosan, 15%).²¹

---

21 Vö. PC-Nutzung ... 2001.

A jólét jellemzője, hogy a lakosság többsége (60,8%-a) a jól kereső kategóriába tartozik. A jövedelemmegoszlás alsó ötödét a keresők 7,7, felső ötödét 37,5%-a teszi ki, az egyenlőtlenségi index 30. A jövedelemskála alsó negyedében a havi nettó jövedelem 8085, felső negyedében 20 095 ATS, – az átlag: 14 435 ATS. A vizsgálati térség jövedelmi viszonyai alig térnek el az átlagtól, a gyengébb pozíciót meglepően Steiermark produkálja. (Burgenland: 8727, illetve 19 545, az átlag: 14 276; Steiermark 7940, illetve 19 440, az átlag: 14 192). A munkanélküli járulék átlagos összege havi 9077 ATS.

A fogyasztási szerkezet jellegzetessége, hogy öt tevékenységcsoport, illetve szükségletkielégítés éri el az összes kiadáson belüli legalább 10%-os arányt. A lista élén a lakással, annak felszerelésével és energiaellátásával kapcsolatos kiadások állnak 31,6%-kal. Ezt követik a közlekedési és telekommunikációs kiadások (16,8%), valamint a táplálkozás költségei (16,1%). A „képzés, pihenés, szabadidő, sport” kategória 12,8%-os fedezetet igényel (ezen belül méri a „kultúra, szórakozás” kiadásait: 2,4%). A legmagasabb fogyasztási kategóriák sorát a ruházat zárja (10,6%).

A szabadidős tevékenység szerkezete korrekt képet rajzol az osztrák mentalitásról és életmódról. A legjellemzőbb és legkedveltebb tevékenységek között az **olvasás önállóan meg sem jelenik**. Viszont 4,7 millióan a barátokkal és ismerősökkel való együttlétet jelölik fő tevékenységként, melyet a séta, a „körülnézős” vásárlás (3,8 millió) és a kirándulás (2,9 millió) követ. E **rekreációra hangolt életvitelben** nagyságrendekkel lemaradva ugyan, de helyet követel magának a számítógépes játék (962 ezer) és más tevékenység a számítógéppel (616 ezer). Együttes népszerűségük messze megelőzi a továbbképzés, nyelvtanulás összevont kategóriáját (790 ezer).

A lakosság olvasási szokásairól az 1998-as mikrocenzus eredményei és az Eurobarometer 2001-es adatai megbízható képet rajzolnak. **A 6 éven felüli népesség 45%-a heti tevékenységei között nem jelöli meg az olvasást.** 36% heti három óránál kevesebbet olvas és csupán 6,7% tölt 8 vagy annál több órát ezzel a kultúrtechnikával. Az olvasás tárgya több témakörből kerül ki: a megkérdezettek 49,8%-nál szórakoztató irodalom, a klasszikus és kortárs irodalom iránt 25,8% érdeklődik. Az ismeretterjesztő és szakirodalom legkeresettebb témakörei a történelem, politika (20,7%), a természet- és alkalmazott tudományok (19,9%), valamint az utazás és földrajz (18,4%).

A nem olvasók magas aránya ellenére eredményeik az EU átlagához képest jobbak. A megkérdezettek 38,1%-a soha nem olvas könyvet (EU-átlag: 42,1%), a könyvet olvasók tevékenységük indokolására az alábbi kategóriákat választották:

1. táblázat

	Ausztria %	EU – 15 %
Foglalkozáshoz szükséges	12,1	10,7
Képzéséhez kötelező	13,6	12,7
Képzéséhez szabadon választott	21,1	14,5
Más okból	43,3	44,8

Ausztriában a kultúra finanszírozása három szektorú. A szövetségi kormány (Bund), a tartományok (Bundesländer) és a települések (Gemeinde) közel azonos mértékben – megközelítőleg 1/3-1/3 arányban – veszik ki részüket a feladtból. A legnagyobb fogyasztók a képzőművészet; a képzés, továbbképzés; a múzeumok, levéltárak, tudomány. A könyvtárügy, a maga közel 50 milliós ráfordításával – szövetségi és tartományi kötelezettségvállalás 50-50% – a középmezőnyben található és a legmagasabb kiadási kategória 30%-át sem éri el. A szövetségi tartományok egy főre jutó kiadási átlaga 72 EUR, vizsgálati helyszíneim ezen átlag alatt teljesítenek: Steiermark 65, Burgenland 45 EUR.²² Az elemzés forrásául a már hivatkozott gyűjteményeken kívül a hivatalos osztrák statisztikai évkönyveket használtam.²³

SZLOVÉNIA

Szlovénia, hazánk legkisebb szomszédja története folyamán első ízben – 1991. június 25-én – nyerte el függetlenségét. A szlovén nyelv első nyelvenlékei – az ún. Freisingi dokumentumok – a 10. századból származnak, a nemzeti identitástudat gyökerei mégis csupán a 19. század ele-

²² Kulturstatistik, 2001.

²³ Vö. Statistisches ... 2001., 2002.

jén kezdtek markánsabban megnyilvánulni, amikor a Habsburg Birodalom többi szlávjától a „szlovén” megjelöléssel már megkülönböztették magukat. A nyelvapolás és nemzeti kultúra jeles harcosa France Prešeren költő, de ezt megelőzően a bibliafordítások ugyancsak élesztgették a nyelvet a 16–17. században. Az első szlovén nyelvű könyveket (katekizmus és képes olvasókönyv) Primož Trubar nyomtatta Tübingenben. A mai ország múltjában hat évszázadnyi római kultúra hagyott nyomokat, majd frank és bajor hercegségi hűbértartomány volt. Szlovénia magja, Krajna 1040-ben a Német-római Birodalom egyik örgrófságaként már külön elnevezéssel szerepel az okiratokban. Hamarosan a Habsburg-család tulajdonába került a terület, és ott is maradt a monarchia felbomlásáig. Az 1848–49-es forradalmi hullám nem élesztett elszakadási törekvéseket, csupán egy föderalizált Ausztrián belüli „Szlovénia” tartomány létesítésének javaslatával fordultak az uralkodóhoz. A kérés nem teljesült ugyan, de Krajna koronatarományi rangot kapott.

Földrajzi adottságai miatt a térség agrárprofilú tartomány maradt és csupán a 18. század végén, a 19. század elején indult meg a gazdasági fejlődés és a szlovén identitású polgárság kialakulása. Ausztriához tartozva mind a szlovén burzsoázia, mind a polgárság megtalálta számítását. 1918. december 1-jén a polgári pártokból szerveződött Nemzeti Tanács bejelentette Szlovénia csatlakozását a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz, az új délszláv állam államalkotó tényezője lett. Az akkori terület azonban az elkövetkező harminc év során feldarabolódott: egyes részei Ausztriához, mások Magyarországhoz és Olaszországhoz kerültek hosszabb-rövidebb időre. 1945-ben a nagyhatalmak újra átrendezték a határokat (a magyarlakta Muraközt visszacsatolták Szlovéniához), majd az 1946-ban megszületett új jugoszláv alkotmány értelmében Szlovénia a hat tagköztársaság egyike lett. Mint a legfejlettebb tagköztársaság, nehezen viselte a fejlődését gátló közös költségvetést, a központosított gazdaságirányítást és az egypártrendszert. A 80-as években a szlovének már nyíltan a pluralizmus mellett törek lándzsát. 1989. szeptember 27-én a ljubljanai parlament kimondta a Szlovén Köztársaság Jugoszlávián belüli szuverenitását és kiírta a többpárti választásokat. 1991. június 25-én kinyilvánították Jugoszláviától való elszakadásukat.²⁴

---

24 Vö. Pintér, 2000.

A kis ország viszonyai rendezettek szomszédaival. Gazdasága – száz éves ipari hagyományaira építve – jól prosperál, a posztszocialista államok között legmagasabb az egy főre jutó GDP. Integrációs politikája annak ellenére világos, hogy a NATO-bővítés első köréből kimaradt. Az Európai Unió azonban 1997 decemberében meghívta tagjai sorába és az előszerződést hazánkkal egyidőben aláírták (1999.).

Az alacsony népsűrűségnek (100 fő/km²) köszönhetően mind a mai napig hatalmas érintetlen természeti területek jellemzik Szlovéniát. (Növénytermesztésre mindössze 3000 km² áll rendelkezésre!) Barlangok, erdők, rétek, tavak, folyók olyan természeti kincset jelentenek az ott élőknek, amelyből – az idegenforgalom révén – gazdasági előny is származik. Szlovénia nagy gondot fordít a természetvédelemre, az ökológiai örökség megőrzésére.²⁵

Az ország etnikailag szinte egységes, csupán kb. 50 ezer horvát, 45 ezer szerb, 25 ezer bosnyák, 10 ezer magyar, 3000 olasz és néhány ezer román, montenegrói, macedón, illetve albán él a határai között. A magyarok és olaszok viszonylag zárt tömböt alkotnak, a többi kisebbség szóróványban él. A Szlovén Köztársaság hivatalos nyelve a szlovén, de az olasz és magyar nyelv az általuk lakott településeken egyenrangú a szlovénnel. Ipara és kereskedelme régóta integrálódott az európai piacba, ezért a jól képzett munkaerőnek, az idegen nyelvek ismeretének nagy jelentőséget tulajdonítanak.

Kutatási helyszíneink nagy múltú településközpontok. **Pomurska** legdélekeletibb részén, a magyar határ közelében található **Lendava/Lendva** őstörténeti és római kultúrából származó műemlékei mellett 1366-ból eredeztetett városi múltját is a helyi emlékezet fontos tényeként őrzi. A 13 és félezer lakosú kisváros gazdasági és közigazgatási centrum, a szlovéniai magyarság központja. A várost mezőgazdasági művelésű földek, szőlőskertek veszik körül. Idegenforgalmi szempontból gyógyfürdője jelentős.

Murska Sobota/Muraszombat (21 ezer lakos) a régió központja, fontos közlekedési csomóponti szerepe okán a Mura-vidék egyik legjelentősebb települése, keleti felének pedig legnagyobb és gazdaságilag legfontosabb városa. Történetében a városi privilégium megszerzését 1360-ra,

---

25 Vö. Horváth, 2001.

majd 1421-re datálják. A környező településeken várak, gyógyfürdők várják a kirándulókat. Illír formavilágú kancsók a kézműves fazekasság máig keresett darabjai.

Szlovénia társadalmának legfontosabb mutatói

Magyarországhoz és Ausztriához történelmi múltjával és élénk gazdasági, társadalmi kapcsolataival erősen kötődő fiatal köztársaság mindössze 20 273 km² alapterületű, lakóinak száma 2001-ben 1 992 035 fő volt. A tavak országaként egyre keresettebb turisztikai célállomás kedvező életlehetőséget biztosít polgárainak. A népesség 50,5%-a városlakó.

Az állam 12 statisztikai – tervezési régiójának egyike az alig 1400 km² Pomurska, a közigazgatási átszervezés óta 26 helyhatósággal, köztük Murska Sobota és Lendava. (A decentralizáció előtt 19 város, község volt.) Pomurska lakónépessége 124 081 fő.

Az aktív korú népesség országosan 67,3%, Pomurska térségében 67,4%, arányuk növekvő volt az elmúlt tíz évben. (1990: 65,6%, illetve 64,0%). A népesség 11%-a 65 éven felüli. A születéskor várható élettartam fél évszázad alatt jelentősen megnőtt: 2001-ben 72,1 év a férfiaknál és 79,5 év a nőknél. (1961-ben férfiak: 66,1, nők: 71,9 év). A gyermekek száma azonban csökkenő. A gyermektelen háztartások aránya 19,7%-ról tíz év alatt 20,9%-ra nőtt. A családok 37,2%-a egy gyermekes. A munkanélküliségi ráta Szlovéniában 7,2%, az utóbbi öt évben csökkenő. (1995: 7,4%)

A foglalkoztatottság jellege döntően az alkalmazotti jövedelemszerzés, – az összes kereső 83,9%-a ebből a kategóriából kerül ki. Az önfoglalkoztatók aránya az utóbbi öt évben némileg csökkent: 12,3%-ról 11,2-re. A segítő családtagok aránya nem éri el a foglalkoztatottak 5%-át.

A társadalmi–gazdasági struktúra foglalkoztatás szerinti jellegzetessége, hogy **a keresők több mint felének (51,5%) a szolgáltatási szektor ad munkát. Ezután az ipar következik 38,3%-kal. A szolgáltatás vezető szektora a nagy- és kiskereskedelem: a dolgozók létszáma itt 12,3%.** Közel azonos arányú az ingatlanforgalmazás (6,8); az egészségügy és szociális ellátás (6,5); az oktatás (6,4); valamint a közlekedés és hírközlés (6%) részesedése, a többi ágazat jövedelemadó képessége nem meghatá-

rozó. **A mezőgazdasági alkalmazottak aránya jóval nagyobb (10,2%), mint az EU tagállamokban (4,1%).**

Az egy főre jutó GDP az 1990-es 9062 USD-ről az évtized végére 15 666-ra nőtt (13 645 EUR), a teljesítmény közel 9 ezer dollárral alatta marad az ausztriaiak, de majdnem 5 ezer dollárral meghaladja a magyar eredményeket. A keresők havi átlagbére 2001-ben országosan bruttó 214 561 SIT (nettó értéken: 134 856), melytől kissé elmarad Pomurska átlaga: bruttó 182 009 SIT (nettó: 117 744). A kutatásomban vizsgált országok közül **Szlovéniában a legkisebb az egyenlőtlenségi index.** (26,8) A jövedelmi skála alsó ötödébe a népesség 8,4%-a tartozik, a felsőbe 35,4%. A gazdagok jelenléte itt kisebb mértékű, mint hazánkban és Ausztriában. Szlovénia már a rendszerváltozás előtt is jobban el volt látva tartós fogyasztási cikkekkal Magyarországnál, a demokratikus berendezkedés első évtizedében az olló még nagyobbra nyílt, különösen szembetűnő a különbség az ezer lakosra jutó gépkocsik számában. A szlovén mutató az ausztriaiét közelíti (425), míg hazánk ellátottsága ehhez képest csupán ötven százalékosnak mondható.

A szlovének 21. század eleji életmódjában a munkáé és a „gondoskodásé” a főszerep. A keresők napi tevékenységében 7 óra 29 perccel van jelen a hivatásszerű tevékenység, 3 óra 42 percet a háztartás, 1 óra 46 percet a család gondozása köt le. Társasági élettel alig másfél órát töltenek. A kultúra, sport, hobbi időfelhasználása 1 óra 29 perc, igaz ezt alig lépi túl a tévénézés időtartama (1 óra 48 perc). (A 10 éven felüli népességben mért adatokból már nagyobb TV-függőség látszik: 2 óra 13 perc).

A kiadások szerkezete lényeges eltérést mutat a gazdagabb szomszédhoz képest. Mindössze három szükségletkielégítés anyagi ráfordítása haladja meg a 10%-os arányt az összes fogyasztáshoz képest. Vezető helyen, 17,3%-kal a közlekedést és telekommunikációt találjuk, melyet az élelmiszerfogyasztás követ 16%-kal, és dobogós helyezést mutat a lakhatással kapcsolatos kiadás 10,4%-kal. A „rekreáció és kultúra” kiadási kategória 9,3%-ot tesz ki, melyen belül 2,4%-ot képviselnek a „kulturális szolgáltatások és rekreáció” tevékenységcsoport kiadásai, további 0,4% a könyv és 0,9% az újság és más periodikumok képviselte. Ruházatra 6,6%-ot költenek.

Az információs technológiai felzárkózás a fejlettebb államok szintjéhez jóval korábban megkezdődött, mint Magyarországon. 1998-ban

az ezer lakosra eső 251 PC Ausztriát is megelőzte (233). 2001-ben pedig már 275 PC jutott ugyanezen populációra. Az internetkapcsolat tekintetében azonban Szlovénia helyzete a kedvezőtlenebb: tízezer lakosonként 99, míg Ausztriában 252, nálunk pedig 103. Valószínűleg ezen adat ismeretében nagy gondot fordítanak a háztartáson kívüli internet elérésre. 2001-ben a nyilvános net-állomások száma 144 volt (Szlovénia lakossága 192 helyhatóság területén, 2696 településen él), a közkönyvtáraknak pedig 60%-a kínálta szolgáltatásai között a hozzáférést.

A szlovén tanuló nemzet! A 2000/2001-es tanévben a lakosság 4,1%-a folytatott felsőfokú tanulmányokat. (Magyarország 3,4, Ausztria 2,9%).

Az áttekintéshez és elemzéshez a hivatalos szlovén statisztikát,²⁶ valamint nemzetközi adattárakat²⁷ vettem igénybe.

ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

A kutatási helyszínek jelzőszámai alapján egymásra ugyan sok tekintetben hasonlító, de mégsem azonos struktúrájú, életmódú és mentalitású társadalmakról beszélhetünk. Az életmódot és a fogyasztási lehetőségeket markánsan meghatározó nemzeti jövedelem alapján mintánkban egyedül Ausztria tekinthető valódi jóléti államnak. Az egy főre jutó GDP hazánkat „szegény” szomszédnak minősíti.

2. táblázat

Az egy főre jutó GDP (USD)

	Valutaárfolyamon			Vásárlóerő-paritáson		
	1990	1995	1999	1990	1995	1999
Magyarország	3 189	4 326	4 787	6 240	8 390	10 870
Ausztria	20 637	28 775	25 735	16 712	20 613	24 578
Szlovénia	9 062	9 419	10 802	10 700	11 559	15 660

Forrás: Nemzetközi statisztikai évkönyv 2001.

26 Statistični ... 2001.

27 Informatika ... 2000. és Nemzetközi ... 2001.

A 2001-es adatok ugyan Magyarországon is a GDP növekedését mutatják (5669 EUR), de a lemaradás leküzdéséhez még valószínűleg hosszú évek szükségesek. A foglalkoztatottak szektoronkénti eloszlásával jellemezhető társadalmi-gazdasági szerkezet sem mutat teljes azonosságot. Amennyiben a keresők 10%-ánál nagyobb populációnak munkát adó tevékenységcsoportokat tekintjük strukturális jellegzetességeknek, akkor **a vezető ágazatok között mindenütt az ipart és a kereskedelmet találjuk, mégis Magyarországot és Szlovéniát „ipari”, Ausztriát „kereskedő” országnak kell tekintenünk.** Nemzeti specialitás ugyanakkor, hogy **Szlovéniában még tíz százalékot meghaladó a mezőgazdaság foglalkoztatási képessége,** Ausztria jóléti jellege pedig az egészségügy, szociális gondoskodás második „legnagyobb” munkaadói pozíciójával is megerősíthető.

A termelés és szolgáltatás viszonyrendszere már **valamennyi** vizsgált helyen **posztindusztriális társadalom képét mutatja,** a vezető pozíciót e tekintetben is Ausztria foglalja el.

3. táblázat

Foglalkoztatottak ágazati részaránya, 2001
(%)

	Ipar és építőipar	Szolgáltatás	Mezőgazdaság
Magyarország	34,7	59,0	6,3
Ausztria	29,9	64,4	5,7
Szlovénia	38,3	51,5	10,2

Forrás: Nemzetközi statisztikai évkönyv 2001.

Ugyanakkor éppen ellentétes tendenciát figyelhetünk meg a tudástőke iskolarendszerű akkumulációjának jelzőszámaiból. A felsőfokú oktatásban résztvevők arányát tekintve Szlovénia jár az élen és Ausztria produkálja a leggyengébb arányszámot.

Bizonyos mély, kevésbé látványos strukturális változások – mint a felsőfokú beiskolázás bővüléséből következő növekvő értelmiségi arány, az önálló iparosok, kereskedők, vállalkozók számának emelkedése – ugyancsak a két új demokrácia gyors felzárkózását jelzi a fejlett polgári társadalmakhoz.

4. táblázat

A felsőfokú oktatásban résztvevők,
2000/2001

	Száma	A lakosság %-ában
Magyarország	349 000	3,4
Ausztria	239 691	2,9
Szlovénia	82 812	4,1

Forrás: hivatkozott nemzeti statisztikai évkönyvek

A jövedelmek megoszlása eltérő egyenlőtlenséget ír le. A '90-es évek közepéről származó adatok szerint Ausztriában találhatjuk a legkisebb szegény réteget, a gazdagok aránya hazánkban a legnagyobb. Az egyenlőtlenségi index Szlovéniát mutatja a legkevésbé egyenlőtlen társadalomnak.

5. táblázat

A jövedelem megoszlása

	Alsó	Második	Harmadik	Negyedik	Felső	Egyenlőtlenségi index
	ötöd					
Magyarország (1996)	8.8	12.5	16.6	22.3	39.9	30.8
Ausztria (1994)	7.7	13.6	17.9	23.3	37.5	30.0
Szlovénia (1995)	8.4	14.3	18.5	23.4	35.4	26.8

Forrás: Nemzetközi statisztikai évkönyv 2001.

A tartós fogyasztási cikkek állománya az elmúlt évtizedben hatalmas változáson ment keresztül. Az Ausztriához való felzárkózás Szlovéniának jobban sikerült, mint hazánkban. (ld. 6. táblázat)

Az információs társadalom eszközhasználati indikátorai a civil szférában ugyancsak Magyarország erős lemaradását mutatják. (ld. 7. táblázat)

* * *

6. táblázat

Tartós fogyasztási cikkek állománya
(ezer lakosra jutó darab)

		Személy- gépkocsi	Motor	Telefon	Mobil+ telefon	TV
Magyarország	1990	188	16	96	–	418
	1999	225	9	261	46	435
Ausztria	1990	409	14	418	10	474
	1999	496	29	469	74	525
Szlovénia	1990	289	8	211	–	287
	1999	425	5	333	20	356

Forrás: Nemzetközi statisztikai évkönyv 2001.

7. táblázat

**Személyi
számítógép és internetkapcsolat**

	Ezer lakosra jutó PC 1998	Tízezer lakosra jutó internetkapcsolat 1999
Magyarország	59	103
Ausztria	233	252
Szlovénia	251	99

Forrás: Informatika a gazdaságban és a társadalomban. 2000.

Annak ellenére, hogy statisztikai mutatók összehasonlításából – a lehetséges eltérő forgalomértelmezés és a fogyasztói kosár árviszonyainak ismerete nélkül – teljesen megbízható következtetésre nem juthatunk a fogyasztási szokásokat illetően, a tendenciák jelzésére mégis érdemes az összevetést elvégeznünk. A fogyasztás vezető kategóriái korrelálnak a szabadidő felhasználás jellegzetességeivel. (ld. 8. táblázat)

8. táblázat

	A háztartások vezető kiadaskategóriái	Életminőség-jellemző
Magyarország	élelmiszer (28,6%) lakás (18,3%) közlekedés és hírközlés (15,9%)	Az időmérleg 47,4%-át a fiziológiai szükségletek kielégítésére fordítjuk, melyből 75,4% alvás. Legelterjedtebb szabadidős tevékenység a tv-nézés.
Ausztria	lakás (31,6%) közlekedés és telekommunikáció (16,8%) élelmiszer (16,1%)	Legelterjedtebb szabadidős tevékenység: barátokkal, ismerősökkel való együttlét.
Szlovénia	közlekedés és telekommunikáció (17,3%) élelmiszer (16%) lakás (10,4%)	Az időmérleg meghatározó tevékenysége a háztartás és a család gondozása.

Forrás: Hivatkozott nemzeti statisztikai évkönyvek.

Az osztrák társadalom „eljáró”, a szlovén és magyar „otthonülő” jellegét a megismerhető **kulturális magatartás** is igazolja.

9. táblázat

**A kulturális magatartás néhány indikátora országokként
(2000)**

	Látogatók					
	Múzeum		Színház		Mozi	
	száma (ezer)	látogató/ lakos	száma (ezer)	látogató/ lakos	száma (ezer)	látogató/ lakos
Magyarország	9 870	1,0	3898	0,4	15 704	1,5
Ausztria	23 848	2,9	7650	0,9	18 832	2,3
Szlovénia	2 050	1,0	502	0,2	2 218	1,1

Forrás: Hivatkozott nemzeti statisztikai évkönyvek.

A könyvkiadás adatai mindhárom vizsgált országban gazdagodó kínálatot, fejlődő ágazatot jellemeznek. Annak ellenére tehát, hogy a sza-

badidős tevékenységek között az olvasás pozíciói általánosan romlaniak, és a tradicionális kultúrtechnika a társadalmak egyre nagyobb hányada számára kikerül a személyiségépítés eszközkészletéből, még mindig elégséges privát és intézményi vásárlóerő motiválja a könyvpiacot. A társadalmak jövője és az életminőség szempontjából e jelenség feltétlenül pozitívumként értékelhető. A magyarországi példányszámszuhanás ugyanakkor az ármökedés példátlanul drasztikus térhódításának kedvezőtlen következményeire is felhívja a figyelmet. A nagykereskedelmi vállalkozások adatai egyértelműek: miután a beszerzési keretek nem tartottak lépést az áremelkedéssel, a könyvtárak gyenge vásárlóereje piacbefolyásoló tényező. Míg az Európai Unióban a könyvtárak vásárlása a könyvforgalom 6–8%-át adja, addig nálunk csupán 1,5–2%-át. Stabil könyvvásárlónak 3 millió ember tekinthető, erősen differenciált szükségletekkel és ízlésvilággal, mely a közgyűjtemények nélkül meglehetősen kicsi piac.²⁸

10. táblázat

Könyvkiadási adatok a vizsgált országokban

	1990		1996		Százezer lakosra jutó cím	
	címek	példányok	címek	példányok	címek	példányok
Magyarország	8322	125 741	9193	53 194	80	90
Ausztria	6258	nincs adat	8056	nincs adat	81	100
Szlovénia	1853	6 267	3441	nincs adat	93	173

Forrás: Hivatkozott nemzeti statisztikai évkönyvek.

A pannon térség vizsgált társadalmi a 21. század elején – függetlenül közelmúltjuk eltérő politikai berendezkedésétől – posztindusztriális jellegzetességeket mutatnak. Polgáraik jellemzően városias viszonyok között, fejlett, illetve felzárkózó infrastrukturális ellátottság mellett élnek (a városiak aránya Szlovéniában a legalacsonyabb, de ott is 50,5%). A megtermelt GDP országonként eltérő életviszonyokat tesz lehetővé és a jóléti állam jellegzetességeinek leg-

28 Vö. Tausz, 2003.

inkább Ausztria felel meg. Az egyes társadalmi csoportok jövedelmi viszonyai minden országban erősen differenciáltak, ám az egyenlőtlenség Szlovéniában mutatkozik a legszelídebbnek. A jövedelmi viszonyok alapján számítható középréteg hazánkban a legvékonyabb, alig haladja meg az 1/3-os arányt. (Ausztriában és Szlovéniában egyaránt közel 42%). Ezen különböző társadalmi-gazdasági jellemzők ellenére a demográfiai trendek főiránya azonos: öregedő és adatszerűen, illetve prognózisában csökkenő népesség.

A szabadidő össztársadalmi szintű felhasználásában az olvasás nem foglal el kitüntetett helyet. Rendszeres, napi periodicitású jelenléte egy szűk réteg (6–10%) sajátossága. A tv-nézés expanziója Magyarországon a legnagyobb. A kulturális intézmények (múzeum, színház, mozi) látogatottsága Ausztriában a legintenzívebb.

KÖNYVTÁRSZERVEZÉSI KÉRDÉSEK

KÖNYVTÁRSZERVEZÉS A PANNON TÉRSÉG HÁROM TÁRSADALMÁBAN

A MAGYAR KÖNYVTÁRI RENDSZER

Az olvasóköri körök, egyesületek városokban és falvakban egyaránt számos példával szolgáló, ámde országos méretűvé nem terebélyesedő könyvtár-alapítási kezdeményei, majd a Vallás- és Közoktatási Minisztérium által a századelőn elindított népkönyvtári szerveződések után a 20. század második felében – a '40-es '50-es években – jött létre szovjet mintára a közművelődési könyvtárak országos hálózata. Az ötvenes évek végére minden lakóhelyen működött könyvtár, amely szemléletében a *népkönyvtári elveket* követte: a lakossághoz minél közelebb lévő, irodalommal azt széleskörűen elérő, mozgalmi módszereket alkalmazó kölcsönzőhelyek a szocialista művelődéspolitikai céljait szolgálták.¹ A közművelődési könyvtárügyről a '60-as években folytatott hazai szakmai vitát a népkönyvtár kontra „public library” problematika mellett az 1952-ben létrehozott megyei könyvtárak szerepét taglaló diskurzus jellemezte.² A megyei könyvtár hovatartozásának, funkcióinak korai kritikai fogadtatása jól jellemzi azt a helyzetet, amely a 21. század elején is dilemmát jelent e könyvtártípus minősítésekor. Az általános tudományos könyvtári aspiráció és a használói igények a tudományos, szakkönyvtári szféra felé tolja az önképet, miközben települési nyilvános könyvtárként a populáris irodalommal éppúgy foglalkoznia kell, mint a legkorszerűbb tudás hordozófüggetlen közvetítésével. A hajdani megyei módszertani felügyelet térségi szolgáltatásokká és szaktanácsadássá szelídült funkciója pedig – támogató, szol-

---

1 Vö. Tóth, 1999.

2 Vö. Tóth, 1992.

gáltatásközvetítő, inspiráló „szerviz” intézményként – ezer szállal köti térségének közkönyvtáraihoz. A rendszerváltást követően ismét fellángolt a vita a „megyeiség” mibenlétéről, melyet átmenetileg nyugvóponttra helyezett az 1997-ben megszületett új könyvtári törvény.³ A 21. század első évtizedében mindenképp bekövetkező közigazgatási reform azonban menetrendszerűen újra reflektorfénybe fogja állítani a funkciók, a fenntartás és finanszírozás kérdéseit.

Magyarországon a szakma legjobbjai mindig is látták, hogy a public library-eszmeiség csupán vonzáskörzetek központjában alakulhat ki a maga teljességében, hisz a szükségletek éltető tömege nagy populációtól várható.⁴ Ennek ellenére az információhordozó, de még inkább információközvetítő képességgel a kisebbek is felruházhatók, ha az ellátás szervezett rendje, a hálózat biztosítja a kapcsolódási pontokat. Ámde hiába tisztázódott elméleti szinten a „*pedagógiai célzattal kiválogatott*”, „*jámhor könyvek*” együtteseként „*magában álló*” kis kölcsönkönyvtárak hasznavehetetlensége,⁵ késői utódaik ma is fellelhetők falvainkban, kisvárosainkban. Legyen bár létük alapja egy népnevelői attitűd, vagy szakmai kompetenciahiány, pénztelenség, fenntartói gondatlanság, mindenképp olyan kövületek, amelyek nemcsak nem vonzzák, hanem inkább taszítják az intellektuális szabadságban érdekelt 21. századi írástudókat. A '60-as, '70-es évek vitái nyomán, a hálózat közigazgatáshoz kötött többszöri átszervezése (letéti ellátás, tanácsosítás, kiskörzetek kialakítása) ellenére a korán professzionalizálódó – az egyetemi könyvtárosképzés 1949-ben indult Budapesten,⁶ melyet 1962-ben a szombathelyi könyvtárosképző iskola beindulása követett⁷ – szakmának a kezdetektől vágyott és a Szabó Ervin által honosított angolszász példákhoz hasonlító, modern, színvonalas könyvtárügyet sikerült megvalósítania.⁸ Az 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet, majd az *Irányelvek* megszületése egy hosszú időn át jól működő, bár párhuzamosságokkal és ideologikus küldetésorientációval terhelt közművelődési könyvtári rendszert eredményezett.⁹

---

3 Vö. Pallósiné Toldi, 1991. és Sonnevend, 1998.

4 Vö. Bényei, 1999.

5 Vö. Sallai, 1969.

6 Vö. Sebestyén, 2001.

7 Vö. Negyvenéves, ... 2002.

8 Vö. Papp, 1990 és 2000.

9 Vö. A közművelődési ... 1973.

A történelmi szituációt és a létrehozott könyvtári praxist egyaránt jól jellemzi Papp István, amikor a magyar könyvtári rendszer kulcspozíciójú könyvtáráról szólva a megyei könyvtárat szocialista viszonyok közt létrejött „*polgári könyvtárnak*” minősíti.¹⁰

A '70-es '80-as években a magyar könyvtárügyet a stabilitás jellemezte. Egyértelműen sok volt ugyan a könyvtár (a statisztikák több mint tízezer közművelődési könyvtárat regisztráltak), ennek ellenére az olcsón tartott állami könyvkiadás fel tudta tölteni a polcokat. Ezekben az időkben már sokoldalú tevékenység jellemezte a települési nyilvános könyvtárakat: a tanulás, a szabadidős tevékenység támogatása mellett az olvasói ízlés fejlesztésével, szociális tevékenységgel és információszolgáltatással is foglalkoztak. A publikációk, de leginkább a viták, előadások egyre gyakrabban vetették fel a párhuzamosság és alulfinanszírozottság kérdését, hisz az elnevezéstől függetlenül valójában teljeskörűen az állam finanszírozta a közművelődési könyvtárakat. A munkahelyi és lakóhelyi közművelődési hálózat párhuzamos működésének a '80-as évek végére inogtak meg visszavonhatatlanul az alapjai, amikor a piacgazdaság előjelei a kultúra területén is fel-felbukkantak.

A rendszerváltást követően a lakóhelyi könyvtárak fenntartói az 1990-ben megalakult önkormányzatok lettek, a munkahelyi könyvtárak sorsa pedig az üzemek, vállalatok új tulajdonosainak hatáskörébe került, miután a szakszervezetek nem tudták teljeskörűen folytatni egyre költségesebbé váló gyűjteményi tevékenységüket. A társadalmi–gazdasági átalakulás első fél évtizedében a lakóhelyi könyvtárak száma 10, a munkahelyieké 50%-kal csökkent. 2001-ben már csak 3242 településen működött szolgáltató hely, melyből 2590 önálló (?) könyvtár (?). A beszűrt kérdőjelekkel azt kívánom jelezni, hogy a két és félezer szolgáltató hely nagy része sem a könyvtár, sem az önállóság tényleges kritériumainak nem felel meg! A szak- és munkahelyi gyűjtemények száma 1469, melyből 434 önálló, nyilvános: 125.¹¹ A szá-

---

10 A modern megyei könyvtárról szólva Papp így érvel: „Ezt a könyvtárosok érdemének tudom be, akik elfogadtatták a 20. század második felére érvényes közkönyvtár eszméjét a hatalommal és elérték, hogy megteremthessék azt. (...) Én azt hiszem, hogy elődeink érdeme, hogy megragadták a lehetőséget, és a háború utáni Európában világszínvonalú könyvtár-politikai célokat tűztek ki, igazodva a világszerte kibontakozó rendhez, sőt annak élvonalában járva nem szocialista könyvtártípust hoztak létre.” Papp. 2002. p. 8.

11 Könyvtári statisztika. 2002.

mok alapján összeomlásnak is vélhető változás alapjaiban mégsem rendítette meg a lakosság könyvtári ellátását, a tény utólagosan igazolta a korábban volt párhuzamosságok feleslegességét. Igaz, magyarázó körülményként látnunk kell, hogy a magyar piacon gyorsan megjelent kereskedelmi médiumok, főként a televíziók, soha nem látott mértékben nyomultak be a növekvő szabadidőbe, kiszorítva onnan más művelődési vagy társasági tevékenységeket.

A kilencvenes évek közepén az egymástól is nagyon különböző közkönyvtárak légüres térben érezték magukat. A régi hálózati rendszer gyakorlatilag nem működött, a központi szolgáltatások sorsa rendezetlen volt, a magánkézbe került könyvkiadás drasztikusan megnövelte árait. Az önkormányzatok – félreértelmezett önállósági törekvéstől vezérelve – felszámolták ellátórendszeri kapcsolataikat és önálló állománygyarapításba fogtak: pénz nélkül, szakember nélkül. Számos településen megszűnt a beszerzés, a könyvtár porosodó könyvraktárrá sorvadt. A tendencia napjainkban is érvényes. Az önkormányzati könyvtárak 10–15%-a több éven át szünetelteti szolgáltatásait.¹² Kritikusan szemlélve: a települési szolgáltató helyek többsége nem „könyvtár”, csupán a könyvtári ellátás kiegészítő helyei, jobb esetben olyan „végpontok”, amelyek lehetővé teszik a használatnak, hogy bárhol belépve a rendszerbe, a teljes szolgáltatási körre igényt tarthasson.

A már-már kaotikusnak tűnő helyzetben az 1997. évi CXL. számú, úgynevezett kulturális törvény¹³ újra kijelölte – hozzátehető: nagyon korszerűen – az új igazodási pontokat. **A törvény a könyvtárakat jelöli meg a demokratikus jogállam információszolgáltató alapintézményeinek és újfogalmazza feladataikat, küldetésüket.**

A törvény stratégiai céljai

1. Az állampolgárok oldalán jogok, a fenntartók (állam, önkormányzatok) oldalán kötelezettségek megfogalmazásával tisztázni a szerepeket.
2. A nyilvánosság számára működtetett szolgáltató helyeket a könyvtárak könyvtárából a felhasználók könyvtárává alakítani.

---

¹² Vö. Pallósiné Toldi, 2003.

¹³ 1997. évi ... , 1998.

E hosszú távú célkitűzések három fontos **alapelvre** épülnek.

1. A demokratikus jogállam olyan **nyilvános könyvtári rendszert** feltételez, amelyen keresztül az információ szabadon áramlik és bárki számára hozzáférhető.
2. A **könyvtári rendszer** működtetésében elsődleges az állampolgárok érdekeinek szolgálata.
3. Miután Magyarországon az alkotmány garantálja az információszerzés szabadságát, az államnak kötelezettségei vannak a hozzáférés feltételeinek biztosításában, vagyis a rendszerfeladatok állami finanszírozása stratégiai jelentőségű.

A törvény legtávlatosabb üzenete a rendszerben való gondolkodás. Természetesen az elvek deklarálása önmagában nem elégséges a szolgáltatási háló hézagtalan kiépítéséhez, de ezen alapok nélkül a további tervszerű építkezés elképzelhetetlen.

A magyar könyvtári rendszer összetevői

1. Atomizált gyűjtemények helyett Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR).
2. Központi szolgáltatások működtetése állami felelősséggel.
3. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Könyvtári Intézet szolgáltatásai.
4. A könyvtári informatikai hálózat fenntartása és fejlesztése; a nemzeti kulturális örökség digitalizálása.
5. A szakfelügyelet működtetése.
6. A határon túli magyarok és a hazai kisebbségek könyvtári ellátásának segítése.
7. Nemzetközi kötelezettségek teljesítése (szabványosítás, dokumentumazonosítás).

Közös jellegzetességük, hogy ezen alrendszerek teljes vagy részleges kormányzati finanszírozása az állami felelősség gyakorlati megnyilvánulásai, amelyek a különböző fenntartók által működtetett könyvtárak együttműködését, az összehangolt szolgáltatásszervezést, az információs szükségletek kielégítését célozzák. Az új koncepciónak köszönhetően az állam – a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma felügyeletével – kü-

lön költségkereteket is biztosít a rendszerszerű működés kiépítésére, a kultúrpolitikai prioritások teljesítésére. Támogatja például a könyvtári gyűjtemények fejlesztését (érdekeltségnövelő támogatás, ODR-tagkönyvtárak gyűjteményépítő támogatása) finanszírozza a könyvtárközi kölcsönzés postaköltségét, 2000-ben megkezdődött egy hosszú távú, központi forrásból finanszírozandó továbbképzési program a szakemberek rendszeres, hétévenkénti továbbképzésére.¹⁴ Felbecsülhetetlen modernizációs folyamatot indított el az ún. telematikai program, amely az információs infrastruktúra fejlesztését célozta.

A magyar kormányok viszonylag korán felismerték, hogy a tudomány, a kutatás, a kultúra fejlesztéséhez elengedhetetlen az információs technológia mielőbbi alkalmazása. A számítógépes hálózat kiépítése és a digitális alkalmazások, tartalomszolgáltatások fejlesztése Magyarországon 1986-ban kezdődött, az ún. IIF-program keretében.¹⁵ Ennek köszönhetően ma azt mondhatjuk, hogy az akadémiai, oktatási és közgyűjteményi szféra városi szinten számítógépekkel jól ellátott. A magyarországi telekommunikációs infrastruktúra az európai közép-szintnek megfelelő.¹⁶

A kulturális minisztérium 1998-ban megkezdett telematikai fejlesztési programja a nyilvános hozzáférésű közgyűjtemények modernizálását, elektronizációját tűzte ki célul.¹⁷ Legfontosabb elemei:

- a számítógépes hálózati kapcsolat országos kiépítése, a városi, majd a közszéki könyvtárak internet csatlakozásának lehetővé tétele,
- a digitális tartalomszolgáltatások fejlesztése (elektronikus katalógus, szövegek, képek, tárgyak digitalizálása, adatbázisok építése stb.),
- korszerű integrált szoftverek alkalmazása a könyvtárakban,
- az elektronikus dokumentumok gyűjtése, feldolgozása, a Magyar Elektronikus Könyvtár tervszerű fejlesztése,
- a Neumann-ház életre hívása és fejlesztése, mint multimédia központ és digitális könyvtár.

Alig telt el fél évtized a törvény életbe lépése óta, de a változás, a fejlődés látványos: létrejött és kiváló teljesítménnyel, a digitális tartalomszolgál-

---

14 Vö. Skaliczki, 1997.

15 Vö. Moldován, 1997.

16 Vö. Az NIIF .... 2002.

17 Vö. Skaliczki, 1999.

tatás zászlóshajójává vált a Neumann-ház,¹⁸ megkezdte működését az ODR,¹⁹ a nemzeti könyvtár szervezeti keretei közé került a MEK,²⁰ a MOKKA²¹ [Magyar Országos Közös Katalógus], a megyei és nagyobb városi könyvtárakban megtörtént az infokommunikációs modernizáció, 2003-ban már a kisvárosok és nagyközségek internet csatlakoztatását tűzte ki célul a kormányzat.²² A telematikai fejlesztés koordinálását és központi finanszírozását az új évezred elején önálló kormányzati szerv kezébe csoportosították. Az IKB (Informatikai Kormánybiztosság), majd az azt követő IHM (Informatikai és Hírközlési Minisztérium) számos pályázatot hirdetett meg és finanszírozott az információs infrastruktúra teljes körű közgyűjteményi kiépítése és a digitális tartalomszolgáltatás gazdagítása érdekében. Az általuk gerjesztett **innovációs sokk ambivalens állapotokat teremtett: minden könyvtár modern technológiára vágyik, miközben az eszközök működtetésére, karbantartására nincsenek meg a feltételek, a gyűjtemények frissítésére szolgáló anyagi források elégtelenek, a legkisebb pénzügyi potenciállal bíró könyvtárfenntartók értelmetlenül ragaszkodnak kvázi önállóságukhoz és látszatintézmények látszatgazdái.** A dicséretes koncepció alapján létrehozott Országos Dokumentum-ellátási Rendszer – a felhasznált jelentős (öt év alatt 436 millió Ft) gyűjteménygyarapítási támogatás ellenére – nem tudta érdemben legyűrni az autarkias törekvéseket, azaz növelni a rendelkezésre álló műpéldányok kihasználtságát és a könyvtárközi kölcsönzés révén jelentősen szélesíteni a választékot.²³ A Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtárban létrehozott ODR-lelőhelyadatbázis és az on-line könyvtárközi ügyintézés lehetősége leglátványosabb eredményként az átfutási idő jelentős rövidülését tudja felmutatni, mely tapasztalat erősítheti a szolgáltatás iránti bizalmat és hosszútávon a fejlesztési koncepció szándékait igazolja még akkor is, ha a nominális adatokkal (napi 57 kérés) még nem lehetünk elégedettek.²⁴ A kistélepülések könyvtári ellátása máig megol-

---

18 Vö. Bánkeszi, 2000. és Tószegi, 2000.

19 Vö. Skaliczki, 2001.

20 Vö. Moldován, 1995.

21 Vö. Bakonyi, 2002.

22 Vö. A könyvtári .... 2003.

23 Vö. Richlich, 2002.

24 Vö. Az ODR ... 2003.

datlan, a gazdaságos működési modellek kidolgozásához az elkövetkező években fog hozzá a szaktarca.

Nézőpont kérdése, hogy **könyvtári törvényünknek** erénye vagy hibája az, hogy **nem határozza meg taxatív a még könyvtárnak nevezhető entitást**. Nem köti népességszámhoz a könyvtáralapítás feladatát, hanem teljesen egyformán kezeli a különböző teherbírású és nagyságú közösségek önkormányzatait. Ma Magyarországon több törvény (államháztartási, könyvtári, költségvetési, számviteli, önkormányzati) együttes értelmezéséből olvashatók ki a könyvtáralapítás kritériumai: alapító okirattal rendelkezik, önálló vagy részben önálló költségvetési szerv, szakembert alkalmaz, a vezető kinevezési rendje szabályozott. A törvény szellemében a könyvtáralapítás és működtetés bármely szervnek és magánszemélynek jogában áll. Az állampolgári ellátás érdekében azonban az önkormányzatok – az évente meghatározott normatív támogatás fejében – nyilvános „települési könyvtári” szolgáltatás biztosítására kötelezettek. Ezek a szakirodalomban röviden „közkönyvtárnak” nevezett formációk a public library/Öffentliche Bücherei/Bibliothek hazai megfelelői. Nyilvános könyvtári minősítést nem települési könyvtár is kaphat, amennyiben megfelel a kívánt kritériumoknak és kéri felvételét a nyilvános könyvtárak jegyzékére.²⁵ A települési könyvtárak mindegyike egyidejűleg nyilvános könyvtár, illetve szolgáltató hely is! Az így rendelkezésre bocsátott állami támogatás azonban sehol sem fedezi a működtetés legminimálisabb költségeit sem, ezért az önkormányzat saját bevételeinek felhasználása nélkül korszerű könyvtár nem működtethető. **A korszerű könyvtár kritériumait meghatározó irányelvek jelenleg nem állnak rendelkezésre.**

AZ OSZTRÁK KÖNYVTÁRÜGY NÉHÁNY JELLEGZETESSÉGE

„Sikertörténet” – mondja Gerald Leitner az ausztriai nyilvános könyvtárak elmúlt fél évszázadáról.²⁶ A 20. század diktatórikus időszakán túljutva, a lakosságot szolgálni kívánó mai települési nyilvános könyvtárak (Kommunale vagy Stadt és Gemeinde Büchereien) – hatókörüket töretle-

²⁵ Szabályozását ld. A Kormány 64/1999. sz. rendeletében

²⁶ Vö. Leitner, 1995

nül bővítve – nagy utat tettek meg. Bár az 1992-es Mikocenzus vizsgálat Ausztriában is megállapította az olvasás romló esélyeit (a könyvet nem olvasó férfiak aránya 1985 és 1992 között 31%-ról 46%-ra, a nők pedig 25%-ról 36%-ra nőtt), a könyvtári statisztikák ezzel látszólag ellentétes tendenciát jelenítenek meg, amikor arról adnak hírt, hogy ezen jelenség ellenére a könyvtárak befolyása stabil vagy növekvő: a nyilvános könyvtárakban mind az olvasószám, mind a kölcsönzés nőtt.²⁷

Mára szinte minden osztrák településen (Gemeinde) működik nyilvános könyvtár, ahol mindenki hozzáférhet az irodalomhoz és a teljes körű információhoz. Ausztria kultúrpolitikusi rendkívülinek minősítik és a könyvtár szükségessége mellett érvelve gyakran hangoztatják, hogy az iskola után a nyilvános könyvtár az egyetlen intézmény, amely az állampolgárok igen jelentős, minden bizonnyal legjelentősebb körét eléri. Jóllehet, osztrák kollégáink sem elégedettek, számos megoldásra váró problémát tartanak számon, abban mégis egységesek, hogy az *információs társadalom maginfrastruktúrájaként számon tartott könyvtári szféra* (Bibliothekslandschaft) „világait” közelíteni kell egymáshoz: egyeztetett politika nélkül nem folytatható eredményes küzdelem a forrásokért. A feltételbeli szakadék két szinten kendőzhetetlenül nyilvánvaló: a tudományos könyvtárak épület- és technológiai adottságai messze jobbak, mint a települési nyilvános könyvtáraké. Ez utóbbi könyvtártípust pedig a fenntartó közösség nagyságrendje polarizálja. A nagyvárosok és a nagyközségek főfoglalkozású könyvtárossal működő könyvtárai (ezek látják el az olvasók nagyobb részét) és a kistelepülések, egyházak, szakszervezetek és munkáskamarák szolgáltató helyei (társadalmi munkás vagy mellékfoglalkozású munkatárssal) két külön világot alkotnak.

Ausztriában igen jelentős azon nyilvános könyvtárak száma, amelyeket nem az önkormányzatok (Kommune) működtetnek. A 2498 szolgáltató hely 51,8%-a városi, községi tulajdon (ún. Kummunalen Büchereien), 19% felekezeti, 8,6% kamarai, szakszervezeti, üzemi és 17,5% több fenntartó kooperációjával, 3% pedig egyéb módon működtetett egység.²⁸

A nyilvánosan hozzáférhető gyűjtemények egységes könyvtári törvény hiányában tevékenykednek, az 1920-as szövetségi alkotmány (B-VG)

---

27 Vö. Leitner-Pascher, 1998.

28 Vö. Statistik... 2001.

rendelkezései szerint, amely meghatározta az állami feladatellátást a viszonylatosan önálló tartományok és a szövetségi kormány között. Ezen alapjogból következik a *tudományos könyvtárak és levéltárak, valamint a települési nyilvános könyvtárak minisztériumi felügyeletének kettőssége* is: az előbbiek a kutatást, felsőoktatást átfogó tudományos tárca (Bundesministerium für Wissenschaft), az utóbbiak pedig az általános képzésért felelős oktatási tárcához tartoznak (Bundesministerium für Unterricht und kulturelle Angelegenheiten).²⁹ Rájuk nem vonatkoznak ún. állami finanszírozási garanciák, az alapítás és a működtetés a létrehozó fenntartó hatásköre. Ha mégis megnevezendő valamely kompetenciaforrás, akkor a B-VG „Volksbildung”/népoktatás fejezetei citálhatók, amely a felnőttképzéshez sorolja a népkönyvtári (Volksbücherei) tevékenység szövetségi szintű támogatását, előmozdítását. Ennek köszönhetően működtek 1973-tól 2002-ig szövetségi finanszírozással a tartományi székhelyek könyvtári szolgáltatásokat és szakmai segítséget nyújtó központjai. (Förderungstelle)³⁰ Ezek a kedvelt és sokféle tevékenységet folytató intézmények a központi költségvetés takarékosági törekvései miatt fejezték be tevékenységüket és a „segítségnyújtás” legtöbb helyen a tartományi kormányzati hivatal kulturális referensének hatáskörébe került, nyilvánvalóan a korábbtól teljesen eltérő tartalommal.³¹ Az osztrák közkönyvtárakat is kötik a pénzügyi és munkaügyi szabályok, sőt a szerzői jogi törvény is költségvetési terheket jelent. A parlament 1996-ban döntött a kölcsönzési forgalom után a szerzőknek, illetve jogtulajdonosoknak fizetendő könyvtári átalányról (Bibliothekstantieme). Az éves forgalom után járó jóvátétel 20%-át a szövetségi kormány két minisztériuma (tudományos és kulturális), 80%-át népeségarányosan a tartományok között osztják meg.³²

A közkönyvtárügy egységének biztosítása, a fejlesztési törekvések iniciálása, a továbbképzések szervezése a több mint fél évszázada működő

---

29 Vö. Koller – Reinitzer, 1993. Az átfogó tanulmány szóhasználatában is jelzi az osztrák könyvtárügy két elkülönülő szféráját: a tudományos könyvtárakat (Bibliotheken) – ide sorolódnak a tartományi könyvtárak is (Landesbibliothek) – és a nyilvános könyvtárakat (Büchereien)!

30 Vö. Böck, 2001.

31 Vö. Die Struktur...

32 Vö. Leitner – Pascher, 1998.

Büchereiverband Österreichs (BVÖ) küldtetése. Noha a különböző fenntartójú nyilvános könyvtárak saját szerveződéseket működtetnek (felekezeti gyűjtemények = Österreichischen BibliotheksWerk; városi és községi könyvtárak = Städte und Gemeindebibliotheken in BVÖ), elfogadják a BVÖ „ernyőszervezet” szerepét és arra törekszenek, hogy a fenntartók különbözősége ellenére egységes stratégiát érvényesítsenek. A BVÖ nagyon sokat tesz az egységes cselekvés, a képzés és továbbképzés érdekében. „Zur Zukunft der Öffentlichen Büchereien” című stratégiai anyaga praktikus törvénytípustól eszközül is szolgál. A szövetség fontos feladatának tekintik az oktatási minisztérium által 1993-ban kiadott irányelvek (Förderungsrichtlinien) érvényesítését és mércéül az EU-tagországok feltételrendszerét állítják. Gyakran elmondják, hogy finansziális feltételeik sokkal rosszabbak, mint a régebbi tagállamoké. Különösen *feltűnő hátránynak* tekintik, hogy a *közkönyvtárak alig 15 százalékában dolgozik főfoglalkozású könyvtáros*, létszámuk a teljes munkatársi kör 20 százaléka alatt van!³³

Az osztrák könyvtáros társadalom a 60-as évektől kezdődően többször is sikertelenül próbálkozott egy egységes könyvtári törvény létrehozásával.³⁴ A törvény nélkülség leghátrányosabb következményét abban látják, hogy a közkönyvtárak működésének nincsenek finanszírozási garanciái, a működtetés 95%-ban a fenntartókat terheli. „Az állami gondoskodás az észlelhetőség alsó határán van és értéke 1970 óta nem nőtt” – fogalmaztak a BVÖ vezetői 1998-ban. Azóta a helyzet csak rosszabbodott, hisz a „Förderungstelle” megszűnésével például a gyűjteménykiegészítő „vándorkönyvtár” akció is elhalt.

Hátrányos következménye a szakirodalmi ellátásban jelentkezett. A kisebb könyvtárak jó fél év elteltével kezdték sérelmeiket az osztrák levelezési listán (*bibmail@bvoe.at*) artikulálni. Időközben ugyanis bebizonyosodott, hogy a tartományok nem fogják átvenni a szövetségi kormánytól a Büchereistelle-k finanszírozását, ahogy korábban azt esetleg remélni lehetett. Az egyik hozzászóló elmondja, hogy a városi könyvtáraknak a vándorkönyvtárak megszüntetése ellen tiltakozó levelére Gehrler miniszter asszony így válaszolt: meg van győződve arról, hogy az információs

---

33 Vö. Leitner, 1998.

34 Vö. Zusammenfassung, 2001.

és kommunikációs technológia használata alapvetően átformálja a könyvtárügyet, így a jövőben remélhetőleg az elektronikus könyv lép a vándorkönyvtárak helyébe. A minisztérium ennek érdekében fog munkálkodni. A könyvtárközi kölcsönzés elvi lehetősége mellett heves vitát folytatnak a postaköltségről és a szolgáltatási díjról, melynek viselőjét a fenntartóban vagy a használóban vélik megtalálni, mivel sem a közkönyvtárak, sem a tudományos könyvtárak nem képesek saját erőből finanszírozni a megnövekedett igényeket. (A belföldi kölcsönzés díja (Beschaffungsgebühr) 2 EUR/könyv, külföldről 10 EUR.) Tartományonként eltérő próbálkozások vannak. A „Bibliotheksverband Salzburg” például a „*Fernleihe für Öffentlichen Bibliotheken*” projekt keretében olyan rendszert dolgozott ki, amelyben a postai költséget átvállalja a tényleges partnerektől. Dr. Reinhold Ritt, a Salzburgi Egyetemi Könyvtár munkatársa kifejtette, hogy még nem hallott olvasói panaszt amiatt, hogy a szolgáltatásért fizetni kell, hisz a viselendő költség jóval kevesebb, mint a könyv ára. Megjegyzendő, hogy jó tíz évvel ezelőtt a belföldi könyvtárközi kölcsönzés még ingyenes volt Ausztriában! Szerencsésebben alakult az önálló felsőfokú képzés létrehozásának ugyancsak hosszú előtörténete: 1997-től az új alapítású eisenstadti információtudományi főiskolán kezdődhetett meg a szakirányválasztásra alapozott, professzionális képzés.

A *népkönyvtárként* (Volksbücherei) létrehozott gyűjtemények több fejlődési szakaszon át jutottak el a „Public Library” eszményének vállalásáig. Tevékenységüket a '40-es '50-es években irodalompedagógiai irányultság jellemezte, céljuk az olvasó-elit szolgálata volt. A '60-as évek prioritása a képzésre, továbbképzésre helyezte a hangsúlyt és a '70-es évek közepén – az angol és skandináv modern könyvtári modell vonzásában – kezdték hangsúlyozni az információs szerepet és az olvasót felnőttként kezelő, a szolgáltatások választékát nagyvonalúan rendelkezésre bocsátó attitűdöt. Ettől kezdődően a terminológia is megváltozott: a Volksbücherei helyett az Öffentliche Bücherei/Bibliothek fogalmak jelentek meg a publikációkban. Jelentése pedig olyan társadalmi intézményre vonatkozik, amely „a tudásközvetítést, a kommunikációt és a szórakozást szolgálja. Médiumok gyűjtésével, feltárásával és rendelkezésre bocsátásával biztosítja a hozzáférést a szabadon kiválasztott információhoz és támogatja az olvasást, mint kultúrtechnikát. A nyilvános könyvtár a demokratikus társadalom mindenki számára hozzáférhető közhasznú intézménye, amely kínálatával és tevékenységével az egyének konkrét élethelyzetéből és

képzési követelményeiből eredő szükségleteit egyaránt szolgálja."³⁵
[Ford. PTM]

A BVÖ fejlesztési stratégiája arra irányul, hogy *a közkönyvtár minden település olyan kulturális alapintézménye legyen, amely jó feltételek között értékes alternatívát ajánlj a kommersz szabadidő-kínálattal szemben!* Átfogó cél, hogy minden ember hozzáférhessen az irodalomhoz és a számára szükséges információhoz. Ezek a gyűjtemények – érvel a szervezet – tradícióik és kiterjedt hálózatuk révén a legkézenfekvőbb megoldást kínálják az információs szakadék (információban gazdagok kontra szegények; iparilag fejlett gócközpontok kontra rurális térség) csökkentésére. A könyvtárosi hivatás központi kompetenciája – a szelektálás és a minőségi előkészítés – pedig tovább erősíti azt a predesztinációt, amely kijelöli a közkönyvtárak jövőképét az információs társadalom. Közép- és hosszú távú célként a BVÖ szeretné elérni, hogy tagkönyvtárai a hagyományosan erős irodalomközvetítés és olvasástámogatás megtartása mellett új feladatokat is kitűzzenek. Bár a könyvtárműködtetés „önkéntessége” a vízió ellen hat, mégis bíznak abban, hogy a könyvtárak döntő szerepet játszanak az információs társadalom kialakításában és működtetésében. Ennek feltételeit az alábbiakban látják:

- az információ hordozótól független rendelkezésre bocsátása, rendezésének és értékelésének segítése,
- a képzés és tanulás támogatása,
- távtanulási feltételek biztosítása,
- helyi IK-centrumként való működés (szoftver és hardverhasználat, internet-hozzáférés és készségfejlesztés, on-line szolgáltatási kínálat).

A BVÖ tudatos szakmapolitikájának három pillére van. Először: szakszerű stratégiai koncepció kidolgozása; másodsor: célirányos továbbképzési program könyvtárosoknak, pl. DERAL = EU-projekt svéd, spanyol, ír kollégák bevonásával, téma: információ- és tudásközvetítés vidéki térségekben, illetve VÖB-vel (Vereinigung Österreichischer Bibliothekare) közös program: NBE – BIG (New Book Economy – Bibliotheken in der Informationsgesellschaft),³⁶ témája: tudásmenedzsment és professzionális in-

---

³⁵ Vö. Rosenberger, 1993.

³⁶ Vö. New Book Economy, 2000.

formációs szolgáltatás; harmadszor: a tagkönyvtárak hálózatba kapcsolása és az elektronikus adatfeldolgozás kiterjesztése. 1998-ban a tagok 37%, a 25–50 ezres nagyságrendű gyűjtemények 80%-a használt már számítógépes programot, a városokban általános volt az internet kapcsolat. A BVÖ aktivitásának köszönhetően szövetségi forrásokból elindították a nyilvános könyvtárak modernizációját. A program legfontosabb elemei voltak: a „*Bibliotheken online*” (interneten történő tájékoztatás a könyvtárakról a honlapok segítségével és gyűjteményükről az elektronikus katalóguson keresztül, (ld. www.bvoe.at); a BVÖ szerverén létrehozták az osztrák nyilvános könyvtárak közös katalógusát, amely lelőhely-tájékoztatásra is alkalmas; a „*Rezeensionen Online*” (irodalmi adatbázis) elérhetővé tétele; több mint 1600 könyvtár modern könyvtári szoftverrel (Littera) való felszerelése és 1700 munkatárs továbbképzése.³⁷

Az osztrák könyvtárak fejlesztésének szükségességét hangsúlyozó szakemberek az Európai Közösség ajánlásaira hivatkozva jövőképként a hibrid könyvtár eszméjének megvalósítását szorgalmazzák. Vagyis olyan hálózati kapcsolatokkal rendelkező könyvtár képét népszerűsítik, amelyben különböző médiák (dokumentumtípusok) és a világháló révén megvalósulhat a globális információvagyonhoz való hozzáférés. A fejlett könyvtárüggyel rendelkező országok példája nyomán szeretnék megtörni a nyilvános könyvtárakban még mindig uralkodó kölcsönkönyvtári szemléletet, a hagyományos dokumentumok túlsúlyát és konzorciális eszközökkel több hozzáférési jogot biztosítani a digitális információforrásokhoz. Mindezen célok eléréséhez több feltétel teljesülését remélik:

- egy modern, országos könyvtárügyi koncepció megalkotását;
- a finanszírozás rendezését, a hatáskörök és illetékességek kijelölését;
- a színvonalas szolgáltatások normarendszerének kidolgozását
- a szakképzett, professzionális munkatársi létszám erőteljes bővítését;
- a könyvtárfenntartók és könyvtári munkatársak, a menedzsment szemléletváltását, a politikai és szakmai tudatosság megerősödését.³⁸

37 Vö. Die Struktur...

38 Vö. Leitner, 2003.

A SZLOVÉN KÖNYVTÁRI RENDSZER ÉS A TELEPÜLÉSI KÖNYVTÁRI ELLÁTÁS

A modern szlovén nyilvános könyvtári rendszer alapjaiban az 1945-ben létrejött föderatív Jugoszlávia kulturális koncepciójára építkezett. Bár közös joganyag szabályzata az oktatásügy, a tudomány és a kultúra területeit, a különböző államalkotó nemzeti nyelvek okán a fennmaradt saját publikálás bizonyos autonómiát is életben tartott a tagköztársaságokban. Praktikusan minden tagköztársaság legnagyobb egyetemi könyvtára (pl. Lubljana) nemzeti könyvtári feladatokat is ellátott. Nevezetesen feladata volt a nemzeti bibliográfia kiadása, a könyvtári hálózat fejlesztése, nemzeti katalógusok építése. Átfogó nemzeti könyvtár hiányában a Belgrádban létrehozott Bibliográfiai Intézet állította elő – az egyes nemzeti bibliográfiák felhasználásával – a Jugoszláv Bibliográfiát. A nemzeti és egyetemi könyvtári lét szimbiózisának különös jelentősége van. Az ún. tudományos könyvtári világ természetes feladatának tekintette a közművelődési (általánosan képző) könyvtárakkal való foglalkozást. A különböző típusú könyvtárak együttműködése megalapozott volt. Az egyetemközelség pedig a technológiai fogékonyságot és a rendszerben való gondolkodást tette kikerülhetetlenné. A bibliografizálási és katalógizálási kooperáció nagyon megkönnyítette az infokommunikációs technológia összehangolt és egységesített elterjedését is.

A mai települési nyilvános könyvtárak elődjait, mint népkönyvtárakat, 1945-ben hozták létre. Többségük csupán kölcsönzési funkciót látott el a kisebb lakóhelyeken. Professzionális tevékenység a nagyobb városokban és településközpontokban folyt. A nyilvános könyvtárak egy egészen speciális csoportját képezik az 1945 és 1956 között létesített ún. *területi és tanulmányi könyvtárak* (pokrajinska in študijska knjižnica). 1971 után a népkönyvtárak és a tanulmányi könyvtárak egyesítésével jöttek létre a közigazgatási központokban az ún. általánosan képző/splošnoizobraževalne knjižnice (magyar terminológiával közművelődési) könyvtárak, mint hálózattal rendelkező központi könyvtárak, melyekhez a fiókkönyvtárak kölcsönzőhelyekként kapcsolódtak. A tanulmányi (vagy regionális) könyvtárak ma is a legteljesebb szolgáltatási kört nyújtó nyilvános könyvtárak, melyeknek fejlesztését előtérbe helyezik. Finanszírozásukat a régióba tartozó települések bevonásával szeretnék megoldani, s ebből nagyon sok probléma származik: a települések nem kívánnak részt venni a kooperatív finanszírozásban, főként a fejlesztéseket követő intenzív kiadásnő-

vekedéstől tartanak. A területi szerveződés alapján 60 központi szerepkörű általános nyilvános könyvtár jött létre 299 fiókkönyvtárral és 343 vándorkönyvtárral, azaz letéti ellátóhellyel. Szlovénia 1991-es önállósodását követően a könyvtári rendszer lényegében nem módosult, csupán a nemzeti könyvtári feladatok egészültek ki a korábban szövetségi szinten kezelt feladatokkal.³⁹ Elindították továbbá a *mozgókönyvtári ellátást*: a hat bibliobusznak több mint 600 megállóhelye van.⁴⁰ A szlovén könyvtárosok nyilvános könyvtári rendszerüket jól fejlettnak tekintik. A hálózat működtetését állami segítség nélkül elképzelhetetlennek tartják. Az állam finanszírozza például a személyzetet speciális regionális területeken (helyismeret, szakmai fejlesztés), fele részben átvállalja az épületkorszerűsítést, és teljes egészében finanszírozza a computerizációt és a személyzet továbbképzését, valamint hozzájárul az állománygyarapításhoz is.⁴¹ Az ellátásban sincsenek fehér foltok. A lakosság 20% körüli aránya tartósan könyvtári tag, melyről önrészesen adnak hírt a publikációk, megemlítve, hogy más posztoszocialista államokban 1990 óta csökken az arány. A könyvtárat nem használó többség távolmaradását azzal indokolják, hogy a közönség szemében még régi könyvtárkép él, amely kulturális és szórakozási helyszíneknek tekinti a könyvtárat és információs központi presztízse alacsony. A fejlesztési programok olyan kezdeményezéseket ösztönöznek (pl. info szerviz fiataloknak, munkanélkülieknek), amelyek megkísérlik elérni a könyvtárakat nem használó rétegeket is.⁴²

Stratégiaiilag minden nyilvános könyvtárat a helyi társadalom információs- és kommunikációs központjává kívánnak fejleszteni, a „**felhasználók**” információs, képzési és a szabadidő kulturált eltöltésére irányuló **szükségeinek** megfelelően. A célok megvalósításához közös és egységes könyvtári információs rendszeren keresztül vezet az út. Ennek a szívs és korán felismert eltökéltségnek lett következménye, hogy a Kulturális Minisztérium 14 regionális könyvtár COBISS rendszerbe kapcsolásáról döntött. (1995–96-ban további 46 könyvtár csatlakozott a kooperatív, on-line bibliográfiai rendszerhez.) A kormányzat által kialakított és országos hálózati szinten üzemeltetett non-profit infokommunikációs inf-

---

39 Vö. Jakac-Bizjak, 1999.

40 Vö. Karun, 1999.

41 Vö. Novljan, 1993.

42 Vö. Novljan–Žumer, 1996.

rastruktúra és a könyvtárak számára biztosított integrált rendszer óriási jelentőséggel bír: fél évtized alatt felszámolták a nyilvános könyvtárakban addig elszigetelten működő automatizálási próbálkozásokat. Az egységes rendszer kiküszöböli a párhuzamos munkavégzést, gazdaságossá teszi az üzemeltetést, homogenizálja az ismeretkorszerűsítés minőségét.

A COBISS ma már *Szlovénia egységes könyvtári információs rendszere*, sokágú szolgáltatással:

- országos közös katalogizálás, egyetlen központi adatbázisba, amely több mint egymillió bibliográfiai adatot tartalmaz,
- az adatbázis on-line elektronikus katalógusként bibliográfiai és lelőhely tájékoztatást ad a könyvtárak olvasóinak, ez az ún. HOST üzemmód; LOCAL beállítással csak a helyi könyvtár adatait jeleníti meg. (az OPAC szöveges és grafikus felületen használható),
- könyvtárközi kölcsönzés,
- adatbázis-hozzáférések biztosítása (Swet Scan, OCLC, ISSN stb.),
- e-mail,
- World Wide Web információs forrásainak elérése,
- a nyilvános könyvtárak önálló honlapon történő prezentációja,
- olvasói internet használat (ingyenes).

A rendszer központi intézménye a Maribori Egyetemen működő IZUM (Institut informacijskih znanosti Univerze Maribor) Információs tudományok intézete, amely üzemelteti a kutatói, képzési és kulturális intézmények információs infrastruktúra hálózatát és a számítógép központot, szolgáltatja a COBISS adatbázist, non stop ügyeletet biztosít és adatmentést végez. A „Virtualna knjižnica Slovenije” (<http://cobiss.izum.si/>) ma már 250 könyvtári tagot számlál. A tagságnak három fajtája lehetséges: nemzeti, teljes körű és hozzáférési jogosultság. Nemzeti joggal csupán az anyaintézmény Nemzeti és Egyetemi Könyvtára rendelkezik. Feladata az osztott katalogizálás irányítása, minőségének ellenőrzése, a katalogizálók felkészítése. A teljes jogkörű tagok részt vesznek az osztott katalogizálásban, míg a legkisebb könyvtárak csupán letölthetik a kész bibliográfiai rekordokat saját helyi gépeikre. A teljes jogkörrel rendelkező tagok részt vesznek a COBISS fejlesztésében.⁴³

---

43 Vö. Karun. 1999. és Papp é.n.

A Szlovén Könyvtáros Egyesület Nyilvános Könyvtári Szekciója éves programjainak témaválasztásával orientálja a könyvtárakat. Az egységes könyvtári információs rendszerhez való csatlakozás feltétele volt a helyi infrastruktúra kiépítése (terminál, PC-k, bérelt vonal, szkennerek) és a hagyományos katalógusok számítógépes konvertálása. A hálózati kommunikáció és a gépi katalógizálás elsajátítását követően az információs szolgáltatás elektronikus módszereinek munkafolyamatba építésére helyeződött a hangsúly. 1997-ben kampányt indítottak a könyvtárak információs központként való megismertetése érdekében, melyhez több projektet is kidolgoztak. (pl. állampolgári információk ingyenes full-text adatbázisának népszerűsítése törvényekről, jogszabályokról, parlamenti dokumentumokról (IUS INFO). Arra törekcszenek, hogy a könyvtárosok „információs navigátorai”, „infokommunikációs szakértői”, „multimédia és web designer”-i készségének fontosságáról meggyőzzék a kollégákat.

A szlovén könyvtáros társadalom rövid idő alatt igen hosszú utat járt be a nyilvános könyvtárak információs társadalmi felkészítésében. Vitathatatlan eredményeiket az egységes fejlesztési törekvést támogató akarattal, a részben központi finanszírozással és a nemzetközi kurzusokon, illetve projektekben való részvétel motiváló és tapasztalatszerző erejével magyarázzák. Ugyanakkor a szakirodalom beszámol arról a bizonytalanságról is, amely az 1994-ben elindított közigazgatási reform kapcsán kialakult, hiszen önkormányzati jogköröket decentralizáltak települési szintre anélkül, hogy a központi szerepkörű könyvtárak finanszírozását rendezték volna. Az információhoz való hozzáférés jogának biztosítása, illetve ezen jog gyakorlásához a feltételek megteremtésének kérdése a szlovén könyvtárosokat is foglalkoztatja. Úgy látták, évekig nem dönt el, hogy a kormány mely intézményi körhöz kívánja delegálni a hozzáférés jogát. A könyvtárosok természetesnek tartják, hogy a „tudás utódok számára való megőrzésének” feladata mellett a könyvtárakat kell felruházni információs központi szereppel.⁴⁴

A Ljubljanaí Egyetemi Könyvtári Tanszékének munkatársa – Saša Zupanič – Zdravko Mlinar szociológust idézve – vitatja a könyvtárak funkcióvesztésének vízióját, amely a könyvtári és információs tevékenység „*deprofesszionalizálódásának*” jóslatára épül. Nem fogadja el, hogy a

---

44 Vö. Zupanič, 1996.

felhasználók technikai önállósodása és a világháló tartalomszolgáltatása-inak fejlődése szükségteenné tenné a könyvtárak információ-szolgáltató szerepét. A könyvtárak nem szűkíthetik tevékenységüket – mondja, a felhasználók művelődési igényeinek kielégítésére és a szabadidő hasznos eltöltésének segítésére. Más szerzők azt kifogásolják, hogy a szlovén nyilvános könyvtárak túlzóan meglévő közönségükre koncentrálnak és a potenciális felhasználók nem kerülnek látókörükbe.⁴⁵

1990-ben a Nemzeti Könyvtár keretében létrehozott nemzeti tanácsadó szolgálat kettős küldetést teljesített. Egyrészt részletes elemzésekkel felmérte a szlovén könyvtárügy helyzetét és az IFLA normákhoz való illeszkedését, másrészt tudatosította a feltételek biztosításának és a hálózati elv megtartásának szükségességét.⁴⁶

A tudatos stratégiai törekvések siker koronázta. 2001-ben Szlovénia új könyvtári törvényt alkotott.⁴⁷ A szövegezés és a hozzá kapcsolt jogszabálysomag világosan és egyértelműen megrajzolja a nyilvános könyvtári rendszert, melynek gerincét a 60 **központi és területi központi könyvtár** alkotja. Holdudvarukban a **helyi könyvtárak**, illetve a kisebb településeken **szolgáltatóhelyek** és a **mozgókönyvtári megállóhelyek** képezik a dokumentum- és információellátás végpontjait. A törvény 19. §-a kimondja, hogy önálló könyvtárnak az tekinthető, amelyik legalább 10 000 lakos részére végez könyvtári tevékenységet, jogi személyként működik és önálló pénzügyi ügyvitelt folytat. A 20. §. minden község számára kötelezően előírja, hogy lakossága részére könyvtári szolgáltatást biztosítson: önálló általános könyvtár alapításával, társulásban más községekkel vagy önálló könyvtárral való szerződés alapján. Amennyiben a község nem tesz eleget kötelezettségének, úgy azt az állam teszi meg helyette, a község számlájára. Az önálló könyvtárakról „cégjegyzék” készül. Ezen listás könyvtárak számára szigorú előírások érvényesek személyzet, infrastruktúra és nyitva tartás tekintetében is. A központi és területi központi könyvtár hetente 5 napot köteles nyitva tartani, hétköznap 8 órán, szombaton 5 órán át. A helyi könyvtár 2000 lakosig heti 4 óra, 6000 ezer lakosig 15 óra és legalább napi 4 óra, 6000 lakos felett heti 5 napra elosztva 20 óra könyvtári hozzáférésre kötelezett. A kulturális minisztérium háromévente

---

45 Vö. Novljan, 1997.

46 Vö. Novljan, 1999.

47 Vö. 4446. zakon ... 2001.

ellenőrzi az előírt feltételeknek való megfelelést. Szlovéniában a könyvtári munka **közszolgálati tevékenységként** definiált. A törvény 2. §-ának tartalma:

„A könyvtári tevékenység mint közszolgálati tevékenység meghatározása:

anyaggyűjtés, feldolgozás, megőrzés és közvetítés

- *a könyvtári anyaghoz és az elektronikus kiadványokhoz való hozzáférés biztosítása,*
- *könyvtári katalógusok, adatgyűjtemények és egyéb tájékoztató források készítése,*
- *bibliográfiai és más tájékoztató termékek és szolgáltatások közvetítése,*
- *együttműködés a könyvtárközi kölcsönzésben és információ közvetítésben,*
- *felhasználók szervezése és művelése,*
- *információs írásbeliség kialakítása,*
- *a kulturális örökség jellegű könyvtári anyag védelme,*
- *egyéb könyvtári dokumentációs és információs tevékenység.*

Adatsere a nemzeti közös bibliográfiai rendszerben:

- *a közös bibliográfiai rendszer működési feltételeinek biztosítása,*
- *az ebben a rendszerben található elektronikus forrásokon keresztül elérhető információk hozzáféréseinek biztosítása.*

A fenti tevékenységeket közintézmények végzik, koncesszió alapján pedig egyéb jogi személyek és egyének is elláthatják. Tartalmát munkatervvel és finanszírozási terv alapján illetve a koncessziós szerződéssel határozzák meg.” [Ford. Bálint Júlia]

A törvény végrehajtási rendelete a könyvtár-pedagógiai tevékenységnek és használóképzésnek megkülönböztetett fontosságot tulajdonít.⁴⁸ Unikális továbbá a „közhatósági elektronikus források” elérhetőségének sza-

bályozása, könyvtárakhoz való telepítése. A szlovén közkönyvtárak alapszolgáltatásai a következők:

- „a könyvtárra való szabad betekintés és annak használata,
- a nyilvános klasszikus katalógusok, a közös elektronikus katalógusok és egyéb adatbázisok és információs források használata,
- hozzáférés a közérdekű közhatalósági elektronikus forrásokhoz és azok használata,
- az állományra vonatkozó információk, illetve az azokból való információk közvetítése,
- a könyvtári állomány könyvtári kölcsönzése és hazavitelre való kölcsönzés,
- könyvtárközi kölcsönzés,
- a felhasználók felkészítése a könyvtár használatára,
- segítség és tanácsadás az anyagok, információk keresésénél és a könyvtár használatánál,
- tájékoztatás a könyvtári újdonságokról,
- a könyvtár tulajdonában lévő könyvtári állományból való másolás,
- a könyvtári állomány rezervációja (félretétele),
- a világhálózathoz való hozzáférés,
- a tevékenységekhez és rendezvényekhez való hozzáférés.” [Ford. B. J.]

A könyvtár díjmentesen biztosítja:

- „a könyvtári állományhoz való hozzáférést, annak használatát a könyvtár helyiségeiben valamint az olvasóteremben, illetve az elvitelre való kölcsönzést,
- tájékoztatást az újdonságokról,
- az anyag rezerválását (félretételét),
- hozzáférést a közérdekű közhatalósági elektronikus forrásokhoz,
- a haszonbérben levő/megvásárolt adatbázisok és egyéb információs források használatát – összhangban a szerződési rendelkezésekkel és finanszírozási forrásokkal.” [Ford. B.J.]

A szlovéniai általános (magyar terminológiával települési nyilvános, illetve közkönyvtár) könyvtárak a környezetükben élő lakosság részére szervezik szolgáltatásait, így kötelezettségük a különleges igényekkel rendelkező közönségre is kiterjed. A könyvtári közszolgálat tartalma:

- „együttműködés az élethosszig tartó művelődésben,
- a honismereti anyagok gyűjtése, feldolgozása, őrzése és közvetítése,
- gyermekek, fiatalok és felnőttek részére az olvasási kultúrát fejlesztő különleges tevékenységek szervezése,
- a különleges szükségletű gyermekek, fiatalok, felnőttek részére különleges tevékenységek szervezése.” [Ford. B.J.]

A szlovén könyvtárosok rendkívül jól artikulálják azt a meggyőződésüket, hogy korszerű szolgáltatásokhoz jó feltételek kelljenek. A kormányzatnak az információs társadalom kialakításáról szóló stratégiai programja a könyvtárakat jelöli meg helyi információs központként és 2003 novemberéig tervezi elkészíteni azt a finanszírozási tervet, amelynek révén a feltételek megteremthetők.⁴⁹

ÁTFEDÉSEK ÉS ELTOLÓDÁSOK

A három ország közkönyvtári rendszereit összehasonlítva szembetűnő hasonlóságok és különbségek állapíthatók meg.

- a lakosság dokumentum- és információellátását szolgáló **közkönyvtárakat döntően a települések (városok, községek) tartják fenn**, de Ausztriában igen jelentős az egyházak és más szervezetek szerepvállalása is. Saját bevételek nélkül, vagyis **teljes ingyenességgel működtetett könyvtárat sehol sem találunk**. Az árképzésnél két meghatározó szempont érvényesül. A fenntartó kötelezettségvállalási képessége és a diszkrimináció elkerülésének szándéka.
- a működést megalapozó **jogszabályi környezet Szlovéniában komplex rendszert alkot**. A könyvtári törvény korszerű szemléletű, végrehajtási utasításai mércét állítanak a fenntartók elé. Hazánk joganyaga ugyancsak megfelel a könyvtárügy modernebb fejlődési trendjeinek, de hiányoznak a minőségi követelményeket megszabó normatívák és ajánlások. Bár mindkét törvény nagy figyelmet szentel a rendszerszerű működésnek, a szlovén gyakorlat sokkal eredmé-

---

⁴⁹ Kovač, 2003.

nyesebb a párhuzamosságok kiküszöbölésében, az infokommunikációs technológia összehangolt, egységes elvet követő fejlesztésében. **A rendszerfeladatok állami (minisztériumi) forrásból való finanszírozása viszont nálunk koncepciózusabb és jelentékenyebb.** (A pályázatokon és projekteken kívüli állandó elemek biztonságosabbá teszik a működést.) **Ausztriában a törvénynélküliséget a fejlődés ellen ható tényezőnek tekintik.** A kodifikált állami akarat hiányát a BVÖ kitartó offenzivitással és nem is eredménytelenül képviselt stratégiai koncepciója próbálja helyettesíteni.

- **mindhárom ország** könyvtáros társadalma és szakmai szervezetei **az információs társadalom alapintézményének tekintik a közkönyvtárakat** és az elv társadalmi stratégiákban, a kultúrpolitikában ugyancsak megjelenik.
- az összevetésben feltétlenül szólnunk kell a közkönyvtári rendszer felépítéséről. Magyarországon és Szlovéniában nem csupán létezik, hanem a települési könyvtárakat erősíti a könyvtáraknak az a típusa, amelyet összefoglalóan **általános tudományos könyvtárnak** nevezhetünk. (ld. megyei könyvtár, illetve területi és tanulmányi könyvtár) Ausztriában a „Landesbibliothek” néven ismert formáció a tudományos könyvtárak közé tartozik, működésének mutatói nem a nyilvános könyvtári statisztikában jelennek meg.
- a szakmai törekvések mindhárom országban az ún. **hibrid könyvtár eszményének megvalósítását preferálják**: hordozófüggetlen médiakínálat, a szolgáltatások hálózati támogatottsága, és autarkia helyett együttműködés képezik a kulturális infrastruktúra nagyon is valóságos, épületként is megjelenő közgyűjteményének három alappillérét, melyből a **közkönyvtár multifunkcionalitása** melletti határozott elkötelezettség következik. A pannon térség vizsgált országaiban a települési közkönyvtár
  - széles körű médiakínálattal rendelkező közgyűjtemény, amely rendszerkapcsolatai segítségével saját gyűjteményi kompetenciáját meghaladóan is hozzáférési lehetőséget kínál a dokumentumokhoz és információkhoz,
  - információs és kommunikációs központ (hálózati kapcsolat, közérdekű állampolgári tájékoztatás, e-hivatali ügyintézés stb.),
  - képzési központ, az élethosszig tartó tanulást támogató intézmény.

- a szabadidő eltöltésének, a kulturális aktivitásnak és élményszerzésnek a színtere,
- az olvasás kultúrtechnikájának átörökítője, támogatója,
- a digitális írástudás terjesztője,
- a kirekesztésmentesség, a hozzáférési szabadság és lehetőség révén a társadalmi integráció letéteményese.

A vizsgált országok könyvtárainak működési adatai tovább gazdagítják a könyvtári rendszerek és hatékonyságuk leírását.

Az 1. táblázat a rendelkezésre álló **gyűjtemény tekintetében Magyarország „gazdagságát” mutatja.** A nominális különbség még akkor is tekintélyes, ha figyelemmel vagyunk a 19 megyei könyvtár több százezres állományára. A fejlődési trend, azaz **az újdonságok beépülése azonban már egyáltalán nem mutat kedvező képet.** A vezető pozíció Ausztriáé: a 2001-es állományadatok az 1989-es 162%-át teszik ki, Szlovéniában 148%, nálunk csupán 110%-át. Az igénybevétel egzakt számai különös meglepetésekkel szolgálnak. A közel azonos osztrák és magyar olvasótábor kölcsönzési aktivitása nagy különbséget mutat: Ausztriában a kölcsönzési teljesítmény a hazainak csupán a felét teszi ki, trendje viszont növekvő, miközben nálunk csökkenő. Szlovéniában mind az olvasótábor, mind a kölcsönzési forgalom jelentősen emelkedett a vizsgált időszakban. (Kölcsönzések 2001-ben a 12 évvel korábbi százalékában: Magyarország: 93%, Ausztria 137%, Szlovénia: 225%! Olvasótábor: Magyarország 90%, Ausztria 144%, Szlovénia 155%).

A jelenség mögött – a gyűjtemény megújulási képességén túl – nyilvánvalóan látni kell az ellátottság további tényeit. Miközben hazánkban csökkent, addig a másik két vizsgálati területen emelkedett a szolgáltató helyek száma. **Különösen szembetűnő a kimagasló szlovén teljesítmény, amely a korszerű mozgókönyvtári ellátás megszervezésével volt elérhető.** A hazai „könyvtárbezárások” minősítésére érdemes a csökkenési trendeket összevetni: a szolgáltató helyek 75%-ra való visszaesését nem követte ilyen mélységű az igénybevétel zuhanása. Vagyis, a statisztikában szereplő mintegy 15–20%-nyi könyvtár mögött nem állt pótolhatatlan igénybevétel.

I. táblázat

Összehasonlító adatok a vizsgált országok közkönyvtárainak teljesítményéről

Év	Átlomány			Kölcsönzés			Olvasó		
	Mo.	Ausztria	Szlovénia	Mo.	Ausztria	Szlovénia	Mo.	Ausztria	Szlovénia
1989	40 802 376	7 450 596	5 048 176	36 697 415	12 479 044	8 198 998	1 534 160	782 860	313 929
1991	40 930 723	8 367 435	5 427 770	35 990 755	13 634 038	9 248 381	1 464 643	871 760	335 538
1993	41 394 799	8 944 839	5 780 399	36 782 269	14 408 230	11 674 656	1 423 165	937 350	396 607
1995	41 883 808	10 875 658	6 323 000	37 174 843	16 957 396	12 819 394	1 381 647	1 028 569	426 103
1997	43 377 466	11 252 748	6 753 000	36 723 500	17 491 790	14 379 834	1 343 508	1 149 297	441 968
1999	43 355 549	11 926 350	7 151 000	34 899 956	17 661 587	16 713 000	1 364 488	1 129 165	461 000
2001	45 052 919	12 102 275	7 495 467	34 321 118	17 130 077	18 471 296	1 388 016	1 128 898	486 108

Forrás: Könyvtári statisztika, 2001. Kiad. az OSZK KI. Bp. 2002. és előzményei: TEKE és SZAKMA + Statistika (BVÖ) = <http://www.bvoe.at/statistik.html> + Bücherverband Österreichs 1998–2000. Eisenstadt, 2000. S. 66. + Splošnoizobraževalne knjižnice. Uredil Eva Kodrič-Dačić. Ljubljana, 2000. Narodna in uniwersitetna knjižnica. 93 p. + Obvestila republiške matične službe. Uredil Dare Balazić. Ljubljana, 1990. NUK. 49 p.

A könyvtárak hatókörének lakosságarányos vizsgálata (*ld. 2. táblázat*) a kutatási régióban cáfolni látszik egyes könyvtárelméleti axiómákat, illetve a jelenségek többszörös voltára figyelmeztet.

2. táblázat

A közkönyvtárak hatóköre – lakosságarányos teljesítménymutatók

Térség	Év	Lakónépesség	Olvasóarány	Ellátottság (dokumentum/lakos)	Kölcsönzési aktivitás (költ./lakos)	Forgási sebesség (költ./állomány)	Szolgáltató helyek száma
Magyarország	2001	10 200 000	13,6	4,4	3,4	0,76	3242
	1995	10 246 000	13,5	4,1	3,6	0,88	3635
	1989	10 421 000	14,3	3,8	3,5	0,89	4284
Ausztria	2001	8 080 000	13,9	1,5	2,2	1,4	2498
	1995	8 050 000	12,7	1,3	2,1	1,5	2592
	1989	7 620 000	10,2	1,0	1,6	1,6	2044
Szlovénia	2001	1 990 000	24,4	3,7	9,3	2,5	1037
	1995	1 980 000	21,5	3,2	6,4	2,0	1399
	1989	1 508 000*	20,8	3,3	5,4	1,62	846

* 1990-es adat. *Forrás:* Adatok a jugoszláv köztársaságokról. Bp. KSH. 1991.

Forrás: Népességadatok: Magyar statisztikai évkönyv. Bp. KSH. 1990., 1996., 2002. + Kulturstatistik 1996. Herausgegeben von Österreichischen Statistischen Zentralamt. 1.252. Heft. Wien, 1998. + Statistik (BVÖ) = <http://www.bvoe.at/statistik.html>

Magyarország példája vitathatóvá tehetné azt a megállapítást, hogy a jobb ellátottság nagyobb érdeklődést gerjeszt, serkenti a kölcsönzési aktivitást. Kéteylünk azonban könnyűszerrel megingatható, ha felidézzük a gyűjteményfrissülés lassúságának előbbiekben említett tényét, továbbá azt a tudásunkat, hogy az inkurrens, „elnehezült”, érdektelen állomány csak a mutatószámok növelésére és nem az érdeklődés élénkítésére képes. A forgási sebesség rendkívül alacsony mértéke megerősíti minősítésünket: a hatalmasnak látszó hazai állomány rendkívül sok elavult, érdektelen dokumentummal terhelt. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy Ausztria hazánkéhoz

viszonyítottan alacsony kölcsönzési teljesítményében a rendkívül gyenge ellátottságnak is szerepe lehet. Kétségtelenül **Szlovénia adatai** a legkiegyensúlyozottabbak, a **leginkább irigylésre méltók: a lakosság közel negyedének könyvtári tagsága, a lakosonkénti megközelítőleg havi egy kölcsönzés és az állomány növekvő kihasználtsága** révén a térség legdinamikusabb, legjobb teljesítményt felmutató közkönyvtári rendszereként írható le.

A működési költségek áttekintése további összefüggéseket tár fel (*ld. 3. táblázat*). A legszembevetőbb a **hasonlíthatatlanul eltérő személyzeti állapot** és az ebből következő végletes bérarányokat mutatja a *4. táblázat*.

3. táblázat

Működési költségek – 2001
(EUR)

	Szolg. helyek száma	Összes kiadás	Intézményi saját bevétel		Gyarapítás	Könyvtárosok			
			összeg	%		főogl.		mellék, illetve rész-fogl.	tisztel-let-beli**
						teljes mi.	rész-mi.		
Mo.	3242	45 749 208	9 071 329*	19,8	6 404 899	3262	863	1661	—
Auszt.	2498	44 391 520	2 952 812	6,7	5 571 992	772	—	1460	8061**
Szlo.	1037	26 949 374	2 009 415	7,4	5 599 882	708	—	—	124

* A hazai gyakorlatban a pályázati programfinanszírozás, az érdekeltségnövelő támogatás és a megyei könyvtárak ODR-támogatása is ezt az összeget növeli! Valójában a működési ár- és díjbevétel az összeg felét-kétharmadát teheti ki. Fedezeti ráta: 8–13%

** Munkaidejük 180 főfoglalkozású (heti 40 órás) személyzet óraszámával azonos!

4. táblázat

	Átlagos működési költség (EUR) (kiadás/szolg.hely.)	Átlagos főfoglalkozású könyvtáros (könyvtáros/szolg.hely.)
Magyarország	14 111	1,0
Ausztia	17 770	0,3
Szlovénia	25 987	0,7

A legjobb finanszírozási körülményeket a szlovén könyvtárak mondhatják magukénak. Magyarországon viszont a könyvtárankénti egy-egy szakalkalmazotti átlag messze a legjobb humán feltételeket biztosítja a szolgáltatások teljesítéséhez. Ausztria személyzeti helyzete erős kritikával illelhető: az emberi tényezők alig-alig biztosítottak a sokrétű, profeszszionális munkához. **A lakosság szolgáltatási díjakkal való megterhelése többé-kevésbé hasonlónak mondható.** Az éves költségvetés 6–10%-át teszi ki.

**A KÉRDŐÍVES
ÖSSZEHAISONLÍTÓ VIZSGÁLAT**

A KUTATÁS CÉLJA ÉS MINTÁJA

Vizsgálatunk egyik célja annak a **könyvtárképnek** a leírása, majd összehasonlító elemzése, amelyet a könyvtárhasználó közönség szolgáltatás-igénybevételi viselkedésével megrajzol, továbbá a könyvtárnak, mint a lakosságot szolgáló közjónak a társadalmi szerepéről és nem kevésbé annak a jövőbe vetített értékeléséről vélelmez. Hasonlóan fontosnak ítéltük **elégedettségük** és változtatásorientáló képességük megismerését.

A könyvtárkép értelmezésének spektrumát meglehetősen szélesre tártuk, annak pragmatikus és idealizált konnotációját is igyekeztünk megismerni. Szerettük volna látni, hogy a könyvtárak által működtetett **szolgáltatások közül melyek a legnépszerűbbek?** Van-e eltérés az emlékezetből felidézett (esetleg sztereotípiákkal terhelt) és a konkrét használat rajzolata között? (5., 7., 8. kérdések)

A **könyvtárhasználati motivációk** megismerésével és a könyvtár mi-benlétének meghatároztatásával (4., 13/a kérdések) arra kerestünk választ, hogy a közkönyvtár elméleti részben felvázolt szerepei közül melyiket/keket preferálja a közönség, másképp fogalmazva: a kultúrpolitikai intézményes küldetés analóg-e a közönség elvárásaival. A könyvtárkép fontos részének tekintettük a **könyvtáros** szerepéről élő vélekedések és az interperszonális kapcsolatokkal megjeleníthető valóságos viszonyok leírását, a hivatásban fellelhető aktuális szerepkészlet összeállítását. (13/b., 6.)

A könyvtárkép nem kevésbé jelentős szeletének gondoljuk az intézmény társadalmi beágyazottságát és hatókörének terjedelmét. A kérdőív összeállításakor igyekeztünk az általános használati statisztikákat kiegészítő információkat megcélózni ebben a tárgykörben. Ide tartozóan az alábbi dimenziókat vizsgáltuk: a könyvtári tagság tartóssága, a törzskö-zönség nagysága (1. kérdés); a könyvtártudatosság forrása (2. kérdés); a

látogatás gyakoriságában megnyilvánuló alapintézményi státusz (3. kérdés); a „látens tagság”, mint a **hatókörkiterjesztés rejtett technikája** (9. kérdés), végül a könyvtári infrastruktúra jelentőségének, társadalmi hasznosságának jövőjéről kérdeztük a kutatás résztvevőit (14. kérdés).

A használói elégedettség megismerését több ok miatt is jövőformáló, tehát stratégiai összetevőnek gondoljuk. A könyvtár partnerei olyan szolgáltatás fenntartásában, finanszírozásában érdekeltek, amelyet a magukénak érezhetnek. Nem kétséges, hogy ez az attitűd függ az elégedettségtől. A kérdéskör vizsgálata azonban sokkal bonyolultabb, mint az operacionalizálás első kísérletében gondolnánk. Annak tisztázása is körülményes, hogy kiket tekinthetünk „partnereknek”. Vita nélküli közéjük tartoznak a tényleges könyvtárhasználók (a regisztrált tagság, természetes személyek, szervezetek), a webszolgáltatások igénybevevői, s különleges státusszal a finanszírozásról döntő fenntartók. A tényleges felhasználó, annak ellenére, hogy adózóként és szolgáltatási díjfizetőként finanszírozónak tekintheti magát, ellenérdekű félként is megjelenhet a közösségi forrásokról ténylegesen döntő pénzügy-politikai szereplőkkel szemben: a könyvtári tagság számára a jó, a szükséglet szerinti feltételeket biztosító költségvetés kínál konfliktusmentesebb, minőségibb és demokratikusabb hozzáférést a dokumentumokhoz és információkhoz, míg a fenntartó – forráshiány okán – mérlegelni kényszerül, közszolgálati kötelezettsége valamennyi szektorának működtetésében érdekelt. A szükséges és elégséges források biztosításával szereplővárásainak a társadalmi közmegegyezést szolgálóan eleget tehet, mert a helyi társadalom elégedettsége legitimációs tényező. Ehhez csupán arra a nem is egyszerű kérdésre kell választ találniuk, hogy **a helyi társadalom, de legalább a könyvtárhasználó közönség milyen igényeket fogalmaz meg az élethosszig tartó tanulás, az információszerzés, a szabadidős színtér stb. alapintézményével szemben.** Végso soron így a könyvtárhasználók igény szintje, kritikussága vagy elvárás hiánya motorja vagy épp ellenkezőleg, fékezője is lehet a könyvtári szolgáltatások fejlesztésének.

Az elemzéshez használt kérdőíveket 2002-ben töltötték ki partnerkönyvtáraink 14 éven felüli beíratkozott olvasói, vizsgálatunk nem terjedt ki a digitális tartalomszolgáltatást üzemeltető könyvtári vállalkozások igénybevételeének áttekintésére. A kutatásban résztvevő kollégák az adatfelvétel hetében a betérő olvasókat véletlenszerűen (az általuk meghatározott mechanikus ütemezés szerint) kérték válaszadásra. Mintánk tehát életkor, iskolázottság és foglalkozás tekintetében nem teljesen reprezenta-

tív. A kialakult mintasokaság ($n = 373$) azonban, tapasztalati ismereteinkkel megerősíthetően, többé-kevésbé leképezi a teljes olvasótáborok alcsoportjait, s a helyi társadalmak rétegeinek véleményét széleskörűen kifejezésre juttatja. A megkérdezettek térségbeli megoszlása: Magyarország 169 (Celldömölk: 66, Szombathely 103); Ausztria 113 (Burgenland: 63, Steiermark: 50); Szlovénia 91 (Lendava: 50, Murska Sobota: 41). Ausztria esetében két tartományból, négy településről származó adatokkal dolgoztam abból a célból, hogy a területileg egyenetlen fejlettségűnek tudott könyvtárügy feltételezett hatásait ellensúlyozni tudjam. (A kérdőív magyar nyelvű változatát, valamint táblázatos feldolgozását – a kérdések sorrendjében – a Függelék tartalmazza.)

A MINTA KOR SZERINTI MEGOSZLÁSA

A magyar és a szlovén mintában az ifjú és fiatal felnőtt korosztály aránya lényegesen nagyobb, mint az ausztriaiban. Az aktív, munkaképes korcsoportok képviselője viszont Ausztriában jelentősebb. A jellegzetesség nem csupán mintánknak, hanem az egyes országok közkönyvtári olvasóközönségének is sajátja.

Korcsoport	Magyarország			Ausztria			Szlovénia		
	Férfi	Nő	Össz.	Férfi	Nő	Össz.	Férfi	Nő	Össz.
15–30 (%)	36	65	101 (59,8)	12	22	34 (30,1)	15	40	55 (60,4)
31–45 (%)	18	17	35 (20,7)	11	29	40 (35,4)	7	13	20 (22,0)
46–60 (%)	6	10	16 (9,5)	6	18	24 (21,3)	2	7	9 (9,9)
61– (%)	9	5	14 (8,3)	6	5	11 (9,7)	4	–	4 (4,4)
Ismeretlen (%)	2	1	3 (1,7)	2	2	4 (3,5)	1	2	3 (3,3)
Együtt (%)	71 (42,0)	98 (58,0)	169 (100)	37 (32,7)	76 (67,3)	113 (100)	29 (31,9)	62 (68,1)	91 (100)

A MINTA ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINTI MEGOSZLÁSA

Az iskolai végzettség szerinti mintavezető csoport – a korösszetétel következtében – Magyarországon és Szlovéniában az érettségizettek köre. Ebből a csoportból rekrutálódik a felsőfokú tanulmányaihoz segítséget váró igen jelentékeny közönség.

Korcsoport	Magyarország			Ausztria			Szlovénia		
	Férfi	Nő	Össz.	Férfi	Nő	Össz.	Férfi	Nő	Össz.
Ált. iskola (vagy más beféjezett alapképzés) (%)	11	14	25 (14,8)	7	11	18 (16,0)	5	18	23 (25,3)
Szakmun- kasképző, ill. (szakis- kola) (%)	6	–	6 (3,5)	9	15	24 (21,2)	2	2	4 (4,4)
Gimnázium/ szakközép- iskola (érett- ségi) (%)	29	46	75 (44,4)	7	23	30 (26,5)	14	25	39 (42,8)
Egyetem, főiskola (%)	25	35	60 (35,5)	12	17	29 (25,7)	8	13	21 (23,1)
Ismeretlen (%)	–	3	3 (1,8)	2	10	12 (10,6)	–	4	4 (4,4)
Együtt (%)	71 (42,0)	98 (58,0)	169 (100)	37 (32,7)	76 (67,3)	113 (100)	29 (31,9)	62 (68,1)	91 (100)

A MINTA FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA

A minta foglalkozás szerinti összetételében azonosság, hogy mindhárom országban az aktív keresők alkotják a megkérdezettek mintegy felét. Jelentős különbség, hogy míg Magyarország és Szlovénia esetében mintegy harmadnyi iskolarendszerű tanulmányokat folytató diák véleménye ala-

kítja az eredményeket, addig Ausztria esetében jelenlétük mérsékeltebb, nem éri el a 20%-ot, halmazuk az inaktívakéval azonos nagyságú. A kutatás eredményének értékelésénél magyarázó tényezőként számolnunk kell a mintasokaság szegmenseivel.

	Magyarország		Ausztria		Szlovénia	
	érték	%	érték	%	érték	%
Iskolarendszerű tanulmányokat folytat	58	34,4	22	19,5	31	34,1
ebből: – tanuló	22		14		19	
– felsőoktatási hallgató	36		8		12	
Aktív keresők	79	46,8	61	53,9	43	47,3
ebből: – fizikai	14		18		10	
– szellemi (nem diplomás)	22		18		12	
– értelmiségi	43		25		21	
Inaktív	18	10,6	22	19,5	5	6,5
ebből: – nyugdíjas	13		12		3	
– háziasszony	–		–		–	
– gyes-gyed	1		–		–	
– munkanélküli	4		1		2	
Ismeretlen	14	8,2	8	7,1	11	12,1
Összes kérdezett	169	100	113	100	91	100

KÖNYVTÁRHASZNÁLAT

A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT LEGFONTOSABB JELLEGZETESSÉGEI A PANNON TÉRSÉGBEN

AZ INTÉZMÉNY TÁRSADALMI BEÁGYAZOTTSÁGA, HATÓKÖRE

A helyi társadalom és az intézményfenntartó szervezet számára nagy jelentőséggel bír, hogy a könyvtártagok 40% körüli hányada tartós használója, törzsközönsége a közgyűjteménynek.

A könyvtárral tehát településüzemeltetési tényezőként számolni szükséges, mégpedig annak tudatában, hogy a közönség jelentős része életvitszerűen „*rábízza magát*” a könyvtárra.

Amikor művelődési, tájékozódási vagy társas szükségleteinek kielégítésére intézményes keretet vesz igénybe, akkor a személyes töképezésnél többről van szó, hisz a könyvtár „*korlátozó vagy horizonttágító*” hatása hatványozottan érvényesül a könyvtárhasználók ízlésvilágában, ön-érvényesítő stratégiáink vitelében és átörökítésében, egyszóval **a könyvtár mint magyarázó változó beleszólhat a település lakóinak elégedettségébe, jólétébe.**

Finanszírozási és gyűjteményszervezési nézőpontból további kötelezettséget jelent a törzsközönség újdonságokkal való permanens ellátása. A könyvtári tagság időtartamának adatai, továbbá a tagság szüneteltetéséről nyert eredmények is arra engednek következtetni, hogy a törzsközönség rendszeresen kiegészül az új aspiránsokkal és a visszatérőkkel.

Az előbbi közönségsegmens a felnövekvő korcsoportokból verbuválódik és könyvtárhasználati késztetését családjából vagy iskolájából hozza, utóbbiak pedig élethelyzetük megváltozásával (gyermekszülés után, máshol folytatott tanulmányokat befejezve, időhiányt leküzdve) térnek vissza.

A mozgásban lévő, körforgással cserélődő 60% ugyancsak beépíti életvilágába a „könyvtár habitusát.”¹ A könyvtári tagság idődimenzió mentén történő vizsgálatában lényegi különbségeket nem találtam a pannon térség országaiban.

A pannon térség közkönyvtárainak tipikus használója több mint 10 éves tagsággal rendelkezik, 3–4 heti rendszerességgel látogatja lakóhelye könyvtárát, melynek létezéséről az írás- és olvasástanulás kezdetén értesült.

Ha a könyvtári tagság tartóssága nem volna elég bizonyíték arra, hogy a könyvtár a városok kulturális infrastruktúrájának alapintézménye, akkor a látogatás rendszeressége és 3–4 heti gyakorisága (minden olvasó évenkénti 12–17 alkalommal való megjelenését jelenti) tovább erősítheti meggyőződésünket.

Eredményeink azt is igazolják, hogy a **könyvtárhasználat elsajátításának elsődleges színtere az alapfokon képző iskola és csak másodlagosan a család.** A vizsgált helyi társadalmak egyes rétegeinek fogyasztási mintái tehát jelentősen eltérőek, és a népesség húsz százalék körüli szeletére vonatkoztatható az az állítás, hogy könyvtártudatossága a szocializáció legkorábbi szakaszában családi közvetítés révén alakul ki. Ugyanakkor a könyvtárhasználat soktényezős függőségének bizonyítékát elemzésben is nyilvánvalóvá teszi az a tény, hogy a hivatalos statisztikai adatok csupán Szlovéniában mérnek adatfelvételemet megerősítő, ilyen kiterjedt könyvtárhasználó közönséget, vagyis: a tanult viselkedés más tényezők hatására – átmenetileg vagy tartósan – felülíródik. A pannon térségben tehát meglehetősen erős az iskola pótlólagos szocializációs küldetése a könyvtárhasználatra nevelésben, különösen így van ez, ha tekintettel vagyunk azoknak a viszonylag magas arányára, akik csupán középfokú tanulmányaik idejére teszik a könyvtárral való megismerkedést. A kutatásban különös kivételt képeznek a nemzeti kisebbségek által lakott települések (Lendava, Murska Sobota, Unterwart). A kulturális, nemzeti és

---

¹ Gereben Ferenc a könyvtári tagság szociológiai értelmezéséről szólva kifejti, hogy bármennyire változatos is a tagság összetétele (életkor, nem, végzettség, munkamegosztásban elfoglalt hely), mégis a kategória önállóságában annak a közös jegynek van nagyobb jelentősége, hogy mindannyian intézményi befolyás alá kerülnek. Az intézmény szelleme pedig hat. Akár akarjuk, akár nem. Gereben–Katsányi–Nagy, 1994. p. 79.

nyelvi identitás ápolását tudatosan vállaló könyvtárak teljesítményét az érintett családok utódaik orientálásával természetszerűen visszaigazolják.

Köztudott, hogy **a közgyűjtemények valóságos társadalmi befolyása nem azonos a tagságra kifejtett hatással**, mert a megszerzett tudás, élmény és érzelmi gazdagodás mind a civil, mind a munkavállalói környezetben diffúz módon is érvényesül. Emellett az indirekt szerep mellett **jelen van még a regisztrált tagságot holdudvarként kísérő látens tagság, amely szolgáltatás-továbbadással válik a gyűjtemény használójává**. A vizsgált országok között jelentős különbségeket mértünk ezen a területen: Ausztriára – minden bizonnyal a kölcsönzési díjjal is összefüggésben – kevésbé jellemző a rejtőzködő közönség. Magyarországon és Szlovéniában azonban a szabálykerülő (nem saját jogon gyakorolt) könyvtárhasználat tetemes – a legális olvasótábor 60–80%-át kitevő – közönségtől fosztja meg az intézményeket.

A jelenség mögött a könyvtári szolgáltatást értékén kezelni képes polgári attitűdöt és fejlett, a közszolgáltatásokra fogékony demokratikus gondolkodást – melybe a szolgáltatás és ár összefüggése is beletartozik –, vagy annak hiányát feltételezem. Jó volna látni, hogy a poszt szocialista államokban is tudatosodik a lakosságban a könyvtár legitimitása és a használói kör nagysága közti összefüggés.

A KÖNYVTÁRAK TÁRSADALMI SZEREPE A HASZNÁLÓK INDÍTÉKAI SZERINT

Vizsgálati eredményeink legfőbb tanulsága, hogy a gyűjteményekkel szembeni elvárás nem egysíkú, a szolgáltatások igénybevétele egyidejűleg több cél érdekében történik. Minden egyes könyvtár közönségének rá jellemző arculata van, melyet az egyedi gyakorisági sorrendek reprezentálnak. Az elvárások 3–4 féle választás körül kristályosodnak, vagyis a stratégiai prioritások kijelölhetők, a legszélesebb körű igénybevétel megbízhatóan prognosztizálható. Az eltérő motivációs csomagok ellenére egyetemlegesen vezető szerephez jut az általános tájékozódás és a személyes érdeklődés. Úgy is fogalmazhatnám, hogy ezen elvárások küldőit az önművelés „luxusa” motiválja. Magas szinten kifejtett szükségletrendszer, szilárd értékrend és stabil ízlés birtokában ők alkotják a legnemesebb értelmű közkönyvtári közönség magját. Intézménnyel szembeni el-

várásuk nem szituatív, az intenzitás görbáját nem lendíti ki szélsőségesen rövidtávú életcél (praktikus napi teendők). Az iskolarendszerű tanulmányok támogatásának igénye ugyancsak szilárd elvárás, mely szerint könyvtár és tanulástámogatás a könyvtár típusától függetlenül összetartozik. A szerepkészítés meglepően tradicionális: gyűjteményre, dokumentumra, tartalomra, információra, műre, alkotásra vonatkozik és nem technológiára. Az eredmény egyrészt örömmel interpretálható, mert feltehetőleg az IKT elemeit is besorolja az eszközparkba, amelyek segítségével a kívánt kognitív vagy affektív cél elérhető. Más nézőpontból viszont a háttérben felsejlik az ún. „Máté-effektus”: az infokommunikációs technológia birtoklásából kiszorult, hátrányos helyzetű rétegeket a térség könyvtárai nem képesek hatékonyan megszólítani és a hozzáférési pontok felkínálásával hatókörükbe bevonni.

A vezető elvárások melletti – országonként eltérő – motivációs dobogós helyezések gyökerei a könyvtári környezetben is keresendők. A szórakozás céljának ausztriai súlya a tudományos könyvtárak és a nyilvános könyvtárak markánsabb gyűjtőkori elkülönülésének is következménye. És óvatosan bár, de – összefüggésben a korábban jellemzett életstílussal, életminőséggel – megkockáztatható egy kevésbé praktikus, a kvalitatív értékekre is fogékony lakossági értékészlet független változóként való tételezése is, melyben az esztétikumnak, a szórakozásnak és rekreációnak sokkal természetesebb helye van Ausztriában, mint Magyarországon és Szlovéniában.

A pannon térség közönsége tipikusan multifunkcionális működést vár lakóhelye nyilvános könyvtárától. Az elvárások gyakorisági sorrendjét az általános tájékozódás, a személyes érdeklődés és a tanulás támogatása vezeti. A szórakozás joggal elvárható egyenrangúsága Magyarországon sajnálatos fékekkel küszködik. Azok, akik e területen sokat kaphatnának a közkönyvtáraktól, elkerülik az intézményes csatornát, és „otthonülőként” elégítik ki igényeiket. Az infokommunikációs technológia a könyvtárhasználatnak inkább eszköze, mint célja.

A KÖNYVTÁRHASZNÁLATI CÉLOK ELÉRÉSÉNEK ESZKÖZEI

Kutatásunk mérni kívánta a tudástartalmakhoz vezető könyvtári eszközök ismertségét és keresettségét. Eredményeinkből megállapítható, hogy a

könyvtár gyűjtemény jellege erőteljes, ezen belül a könyvek (monográfiák) és periodikumok hegemon szerepe tartós. A könyvtárhasználati célok megvalósításának legrelevánsabb eszköze a nyomtatott dokumentum, kitéve a könyv, az újság, a folyóirat. Az olvasásban és szövegfeldolgozásban a digitális források még nem versenyképesek, az on-line és off-line adatbázisok és CD-ROM-ok használata a bibliográfia és a referáló lap szintjén mérhető, elsődlegesen kutatási célokat szolgálnak. Unterwart minden más-tól eltérő – erőteljes igénybevételről tanúskodó – mutatói a kínálat és az imázsépítés használatát erőteljesen befolyásoló szerepét igazolják.

Az internethasználat terén hasonló helyzet áll elő: a közönségarányos végponti terítettség a könyvekkel egyenjogúsodott használatot mutat. Vagyis általában nem igazolja a szerepküldésben vélelmezhető tradicionális elvárásrendszert, hanem rámutat a feltételek meglétének fontosságára. Úgy látszik, a katalógus (akár elektronikus, akár hagyományos) nem vált ki nagy szimpátiát a közönségből. A kisebb gyűjteményekben lehetőleg kikerül a használatát az olvasók, az állomány nagyságrendi növekedése viszont elkerülhetetlenné teszi elfogadását. A könyvtárak társasági szintér jellegének a vártnál gyengébb szerepet tulajdonít a közönség. A könyvtáros pozíciója viszont átlag körüli értékekkel stabil. A könyvtáros elengedhetetlenül része a szolgáltatási láncolatnak, melyet a bevallott „segítségkérés” gyakori (a megkérdezettek 81–84%-át jellemző) előfordulása ugyancsak igazol. A könyvtárosi közreműködést leggyakrabban az alkalmazott könyvtári technológia és a látogatók hiányos könyvtárhasználati jártassága teszi szükségessé.

Ahogy a könyvtárhasználat két döntő motivációja a dokumentum- és információs szükségletek kielégítése, úgy az eszközhasználatban a kognitív tartalmakat még hatékonyabban szolgáló mûpéldányok, és a gyors információkeresésnek, kommunikációnak relevánsan megfeleltethető hálózati hozzáférési pontok dichotómiája – a feltételek megléte esetén – egyértelműen kimutatható. Egyenjogúsodni látszik a könyvtár tradicionális és technológiavezérelt használata. A változás a könyvtáros referencia pozícióját nem érinti.

A SZOLGÁLTATÁSOK AKTUÁLIS IGÉNYBEVÉTELE

A különböző kérdésekre adott válaszok egybehangzóan megerősítik, hogy akár az eszközök, akár a szolgáltatások oldaláról közelítünk a könyvtár-

használati viselkedés jellegzetességeihez, egymást megerősítő válaszokat kapunk. A fél éven belüli „fogyasztási” aktivitást a **kutatás, információ-gyűjtés** és a **kölcsönzés** vezeti. A vizsgált térség nyilvános könyvtárainak egyik legkeresettebb szolgáltatása döntően a könyveket érintő kölcsönzés. Az előjegyzés magas igénybevétele hiányokat jelez a gyűjteményekben, választékban és példányszámban egyaránt. Ha feltételezzük, hogy az igénybevételhez az ismertségen keresztül vezet az út, öröndetes magyarországi jelenség – nyilvánvalóan az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer intervenciójának köszönhetően – a gyakorlati tapasztalatokat felfelé torzító könyvtárközi együttműködés, más könyvtárak gyűjteményének átkölcsönzésen alapuló igénybevétele.

Míg korábbi adatsoraink értelmezésénél kétely nélkül beszélhettünk a gyűjtemény, a nyomtatott dokumentum igénybevételi dominanciájáról, addig szolgáltatáscentrikus közelítéssel a kép átrajzolódik. A *kutatás, információgyűjtés* belső szerkezetét vizsgálva kitűnik: a digitális, elektronikus források (CD-ROM, adatbázisok, internet) együttese már elhódította a hagyományos kézi- és segédkönyvek kutatástámogató elsőbbségét. Ugyanakkor azt is fontos látnunk, hogy tartalomszolgáltatási hiány a források oldalán, vagy információtudatossági deficit a használók térfelén egyformán magyarázó változója lehet egy nyilvánvaló jelenségnek: a könyvtárak ügyfelei inkább bízzák magukat keresőrobotokra, mintsem témájukhoz releváns adatbázist keresnének. Az üzenet kettős könyvtári kötelezettségként is értelmezhető: egyrészt a felhasználói igényeket jól ismerő tartalomszolgáltatói szerepet ajánl a könyvtáraknak, másrészt használóképzési, tájékoztatósi munkamódszereik módosításának halaszthatatlanságára figyelmeztet. A digitális írástudás terjesztésében való részvétel és a hiteles elektronikus forráshoz való navigálás éppúgy tájékoztató könyvtárosi (információs menedzseri) feladat, mint a referenz kérdések megoldásában nyújtott hagyományos közreműködés. Kutatási eredményeink egyértelművé teszik, hogy a vizsgált térségben a települési nyilvános könyvtárak média- és információs központként azonosíthatók, de a papír alapú hordozók dominanciája jelentős a szolgáltatások teljesítésében.

Az igénybevételről nyert kép alapján a hagyományos és elektronikus könyvtári szolgáltatások szimultán fejlesztéséről nem mondhatnak le a vizsgált térség közkönyvtárai. A kutatás, információszerzés és a kommunikáció elektronikus, hálózati üzemmódra való áttállításá-

nak folytatódása egyértelműen prognosztizálható, miközben a kölcsönzés erőteljes közönségigénnyel megtartja pozícióját.

A PRAGMATIKUS ÉS AZ IDEALIZÁLT KÖNYVTÁRKÉP

A könyvtár fogalmának meghatározásában válaszadóink megfigyelhetően kétféle stratégiát követtek: vagy elvi, általánosnak mondható fogalmakkal operáltak, amelyekben saját elvárásaikat juttatták kifejezésre, vagy az adott könyvtárral kapcsolatos véleményüket osztották meg. Az eltérő kiindulópontok ellenére mégis képesek voltak megragadni a szerepelvárások lényegét. Az egyes térségekre jellemző könyvtárképek összehasonlítása meglehetősen nehéz, hisz a szabad fogalmazás ténye többféle torzítási lehetőséget hordoz. A megkérdezettek íráskészsége, szókincse, az egyes nyelvekben esetleg jelentésárnyalatokkal használt fogalmak a hibaszázalék erősítői is lehetnek.

A motívumcsoportok összesítésével előállt könyvtárkép többféle szerepre képes közintézményt rajzol fel. A meghatározásokban használt alacsony motívumátlag (1,15–2,5) azonban arra figyelmeztet, hogy a közönségnek határozott preferenciái vannak: a többség az általa legfontosabbnak vélt szereppel azonosította az idealizált könyvtárképet, miközben a szolgáltatások igénybevételeben és a könyvtárhasználat céljaiban praktikus multimunkionális elvárásokkal fordul saját könyvtárához.

Adatsorainkban a felrajzolható könyvtárképek nemzeti jellegzetességeket mutatnak. A több helyszínen történt adatfelvétel ellenére a rangsorokban számos együttállás látható. Magyarországon a két vezető motívumcsoport a könyvtárat média- és információs központként, illetve stratégiai intézményként azonosítja, miközben a szolgáltatás valós értékével nem foglalkozik, vagy azzal nincs is tisztában (ld. a „kompenzációs lehetőség”). Az idealizált kép teljesen megfelel az általános tájékozódást, a személyes érdeklődést és a tanulást vezető könyvtárhasználati motivációként szerepeltető attitűdnek. Ahogy az olvasás sajnálatos visszaszorulásáról szóló tényeket korábban már említettük, úgy nem szabadna meglepődnünk ezen tendencia vizsgálatunk általi visszaigazolásán sem; az érzelmi intelligencia fejlesztésében való közreműködést csupán a negyedik helyen várják el könyvtárainktól a felhasználók. A megrajzolható könyvtárképben az „*információszegetényeket*” is magába foglaló szociális funkció,

illetve annak gyengesége játszhat szerepet. „*Funkcionális írás- és információtudatlanság plusz szegénység, plusz gyenge családi «kulturális tőke»: e hármas együtt a hazai társadalom közel felét tartósan sújtja*” – írja az általam jellemezni kívánt helyzetre is találóan Sonnevend Péter.²

A könyvtár és olvasás, könyvtár és irodalom szoros kapcsolatát érték-ként kezelő könyvtárosi nézőpontból a hazai helyzet ellenpéldája Ausztria. Kisvárosi könyvtáraiban az olvasmánykiválasztás támogatása hangsúlyos, és ezt a szerepet a könyvtárképi elvárások visszaigazolják. Itt élnek meg leginkább a hely szellemének fontosságát is, amely nem csupán épületet, hanem időzésre alkalmas kellemes miliőt, interakcióra kész könyvtárost tételez. Ugyancsak ebből a válaszadói körből kaptuk a legtöbb finansziális szemléletű megközelítést: a kölcsönzési díj ellenére kedvező lehetőségnek minősítik a szolgáltatások létét. Az általánosított könyvtárkép megfelel a helyi könyvtár igénybevételi céljaként felállított rangsornak, melyben a személyes érdeklődés és továbbképzés motiválta intézményhasználat mellett a szórakozás kapja a legkitüntetettebb szerepet.

Szlovéniai adataink egy stratégiai, életvitel-támogató könyvtár képét idealizálják. A mögöttes, felsejülő életcélok azonban túlzóan racionálisak, mondhatni praktikusak. Az élethosszig tartó tanulás és tudáskorszerűsítés szükségességét elfogadó válaszadók életében helyet kap a rekreáció igénye, viszont hiányolható az esztétikum nyújtotta élmény iránti igény. A mért könyvtárhasználati célok és a könyvtárkép összhangja itt is harmonikusnak mondható: az általános tájékozódás és a tanulmányi munka támogatásának elvárása mellett a szórakozás áll a motivációs sor élén.

A pannon térségre jellemző könyvtárképekben eltérő intenzitással vannak jelen egyes társadalmi szerepeket hangsúlyozó dimenziók: média- és információs központ; tanulást, tudásgyarapítást támogató stratégiai intézmény; a szabadidő eltöltésének és a társas kapcsolatnak a lehetősége; az olvasó ember legtermészetesebb partnere; a magánfogyasztási feltételeket kiegészíteni képes lehetőség. Az elvárt könyvtár mindenekelőtt médiaközpont, infokommunikációs, tanulási-ismeretszerzési és rekreációs színtér. A társas együttlétnek helyet kínáló és az olvasmánykiválasztást, az érzelmi stabilitást támogató funkciók pozíciói gyengülnek látszanak. A pragmatikus könyvtárhasználat és az idealizált könyvtárkép mindenütt konzisztens.

---

2 Vö. Sonnevend, 2002, p. 27–28.

A MEGMÉRÉTELT KÖNYVTÁROS

Kutatásunk adatai szerint a könyvtáros éppúgy meghatározó eleme a régió könyvtárképének, mint a gyűjtemény. A megkérdezettek döntő többsége nem tud, vagy nem akar személyzeti közreműködés nélkül könyvtárat használni. A humán erőforrás funkciója gyakran csupán a keresés meggyorsítása, vagy olyan adminisztratív szerep, amelyet az alkalmazott könyvtártechnológia ír elő, és ekképpen megkerülhetetlen az interakció. A dokumentummal, illetve az információval való közvetlen találkozásra a könyvtárhasználó közönség 15–20%-a képes. E két halmazon kívül a válaszokból több, jól elkülöníthető viselkedésmód szegmentálódik.

Az olvasmányajánlást kérők, a referenzs kérdésekre választ várók, vagy a kutatási témájukhoz a könyvtárosban partnert találók a mindenkori biztos ügyfélkört jelenítik meg. Egy másik magatartás rajzolódik ki a „ha segítségre szorulok” attitűdből: ők azok, akik megpróbálnak tájékozódni, de nem boldogulnak. Önállósodni akarnak, de könyvtárhasználati jártasságuk ezt még nem teszi lehetővé. A könyvtárosok jól ismerik a kétféle magatartást. Az egyik csoportban a könyvtárossal szívesen kommunikáló, tanácsát jó néven vevő, nem ritkán sokat beszélő olvasók tartoznak, a másikba viszont a könyvtárba járást individuális tevékenységként megélő, önállóan eligazodni akaró látogatók. Természetesen ők is elvárják, hogy a könyvtárat valakik „összerakják”, működő- és teljesítőképes állapotba hozzák, illetve tartásák, de a közreműködő szerepből számukra ennyi elégséges is.

A könyvtáros szerep összetettségét, mondhatni bonyolultságát a hivatás fogalmi tartalmát kifejtő meghatározások is hasonlóképpen értelmezik. A közönség pontosan érti, hogy a gyűjteménnyel, a technológiával és a látogatókkal munka van, melynek teljesítését mesterfokon várják el. A kívánt kompetenciák sokrétűek és sokszínűek: a könyv kölcsönzésétől a számítógépes ismereteken át a pedagógiai, pszichológiai jártasságig. Mindezeket leginkább egy szociális munkás empátia- és toleranciakészletével bíró segítő, animáló személyiségtől szeretnék megtapasztalni. A szerepküldési motívumok 15–20%-nyi képviselőjével a könyvtárosképet tovább árnyalják az irodalomban és a művészetekben, továbbá a tudományokban iskolázott referenciaszemély jellemzésével.

Az általánosnak mondható könyvtároskép egyértelműen pozitív. A könyvtár-szociológiai szakirodalomban már rögzített szocializációs

szerepek (informatív, edukatív, karitatív)³ a régió elvárásaiban hiánytalanul megjelennek. Mindemellett a megrajzolt könyvtároskép egy hiteles segítő, animáló szerepkészletként honos. Korszerű tudást, dinamikus interakciós képességet és extrovertált személyiséget tételez. A karitatív és „mester” elemek közel azonos arányú, és együttesen döntő jelenléte ugyanakkor látenszen azt is kinyilvánítja, hogy kevésbé a „tudós”-ra, sokkal inkább a technokrata navigálóra számítanak a nyilvános könyvtárak látogatói. Nagyobb létszámú, munkamegosztásra épülő munkaszervezetben az együttes teljesítmény zökkenőmentesebb megfelelést tesz lehetővé, míg a kis létszámú intézményekben a személyiség kisugárzása meghatározó.

ELÉGEDETTSÉG ÉS VÁLTOZÁSORIENTÁLO KÉPESSÉG

A használt könyvtárral kapcsolatos elégedettséget kérdőívünk direkt módon és közvetetten – a többes könyvtárhasználat feltérképezésével – vizsgálta. A régióban „normális” jelenség több könyvtár (főként eltérő típusú) egyidejű használata, melyet aktuális, gyakorta átmenetinek tekinthető élethelyzetek (pl. kétlakiságot hozó tanulói lét) motiválnak. Miután a könyvtárhasználat tényei (kirívó előjegyzés-igénylés) rámutattak a gyűjteményekkel szembeni elvárásokra, nem meglepő a többes könyvtárhasználatot elsődlegesen a szakirodalom, a kötelező irodalom korlátozott hozzáféréseivel indokolni. A könyvtári szerepekben való eligazodás képessége országonként eltéréseket mutat. Magyarországon és Szlovéniában a szakirodalmi ellátást a tanulókra vonatkozóan is szívesen hárítják a közkönyvtárakra, mely elvárásnak funkciózavar nélkül lehetetlenség eleget tenni.

A meg nem felelés bélyege akkor is sújtja a könyvtárakat, ha az elégedetlenség explicit kinyilvánításától többnyire tartózkodnak a felhasználók. Általános jelenség a szépités, az elfogadás, a beletörődés. Az „osztályzatok” középre húznak (részben elégedett), a személyzet esetében pedig az is-is válaszok is ritkák. A működési feltételek (technológia, épület)

---

3 Vö. Gereben, 1998. p. 169.

kritikája valamivel bátrabb, mint a szolgáltatásoké. A jelenség talán nem véletlen: a szolgáltatásban szerepet játszó személyzeti teljesítmény sokkal inkább azonosítható, mint a feltételek változtatásába való beavatkozás. A feltételbiztosítás fenntartóhoz való delegálása akkor is a valós helyzetből táplálkozik, ha elfogadjuk a menedzsment és a pályázatok ma-napság bizonyíthatóan változást motiváló lehetőségét.

Hogy a szimpátia és az intézmény presztízse milyen módon befolyásolja a direkt minősítést, jól mutatják a fejlesztési javaslatokban megnyilvánuló látens elégedetlenségek. Gyűjteményt, infokommunikációs technológiát és épületet egyaránt – alig különböző erősséggel – fejlesztendőnek ítélték a válaszadók. A felmérés helyszíneinek ismeretében a vélemény sem az épületek, sem a technológia esetében nem meglepő. Annál nehezebb értelmezni a korlátokat nem ismerő, a szolgáltatásközvetítés (könyvtárközi kölcsönzés, elektronikus szolgáltatások, piaci szolgáltatók) lehetőségével alig számoló olvasói szándékot a gyűjtemény vonatkozásában. Egy könyvtár funkcióinak, feladatainak kommunikálása, a lehetőségek és határok közönséggel való megismertetése, alighanem alapos korrekcióra szorul főként Magyarországon és Szlovéniában. Ennek tudatosulása nélkül a felsőoktatási könyvtárak összes „bűneit” – a hirtelen megtöbbszöröződött tanulólétszámból és az ezzel lépést nem tartó infrastruktúrából következő – a közkönyvtárak lesznek kénytelenek magukra venni anélkül, hogy a helyzet megoldására eszközeik lennének. A változtatással kapcsolatos vélemény közlésének magas arányú kikerülése (megtagadása?) ugyanakkor arra a nyilvánvaló tényre is felhívja a figyelmet, hogy a könyvtárak működésében érdekelt társadalmi csoportok érdekérvényesítő képessége kicsi. Demonstratív és konfrontatív módszerekkel esélyünk sincs a működési feltételek javítására.

Bár a sohasem elégséges pénzügyi feltételekért folytatott küzdelemben a felhasználók erőteljesebb kritikai attitűdje a könyvtár támasza lehetne, hiányát mégsem tudjuk egyértelműen deficitként értékelni. A felismert gyengeségek ellenére való elfogadás, a könyvtárhasználat lehetőségének értéként való elismerése olyan érzelmi tökélet kovácsol az intézmények köré, amely hosszú távon garancia lehet kulturális alapintézményi szerepük városüzemeltetésen belüli elismertetésére. Mindemellett a közönség igényességének egyértelmű bizonyítéka, hogy konzisztensen magas értékeket a korszerű infrastruktúra, az esztétikus környezet, az elfogadható gyűjtemény és a jó

teljesítményt nyújtó könyvtáros együttes jelenléte volt képes kiérdemelni. Megszívlelendő kritika a következőket rossz helyezéseket kapó közönségkapcsolati (PR) dimenzió. Az egyes nemzetek könyvtári rendszereiben egymás mellett munkamegosztásban működő különböző típusú könyvtárak feladatainak ismertsége a közönség körében előnyösen befolyásolhatja a könyvtári teljesítmény reális értékelését.

VÁLTOZÓ SZEREPEK, STABIL TÁRSADALMI POZÍCIÓ

A könyvtár szerepének, jelentőségének jövőjét kutatva azt láthatjuk, hogy a vizsgálati térség könyvtárhasználói nem fogalmaznak meg radikális jóslatokat. **A többség véleménye szerint a könyvtár szerepe nem változik meg jelentősen, vagyis a digitalizáció és a net világa, a „cybertér” nem végzetes ellenfél, nem falja fel a könyvtári közjó szerepeit és nem kebelezi be a könyvtárak közönségét.** Középtávon bizonyosan nem! Más vizsgálatok ugyancsak hasonló eredményeket hoznak: a kutatók a váteszi hangok ellenére sem találnak bizonyítékot arra, hogy az internet megváltoztatja a közkönyvtárak használatát. Sokkal inkább azzal – a kommunikáció fejlődéstörténetében már többször megfigyelt jelenséggel – szembe-sülnek, hogy kommunikációs és tudásátörökítő eszközök, illetve csatornák – egymás kiszorítása nélkül – párhuzamosan tovább élnek, jóllehet primátusuk nem állandó.

Adatsoraink ugyanakkor arra is rávilágítanak, hogy a könyvtárak jelenlegi olvasótábora a hatókörbővítésben sem bízik: ahogy a műalkotások és tudósi teljesítmények, úgy az infokommunikációs technológia sem lesz képes közönséggé formálni a könyvtármellőzőket – vélelmezik.

ÖSSZEGZÉS

A LEGFONTOSABB KUTATÁSI EREDMÉNYEK

Kutatásomat áttekintve azt állíthatom, hogy a pannon térség vizsgált társadalmában az állampolgári jogon elvárható, azaz közkönyvtári/nyilvános könyvtári intézményesített dokumentum- és információszolgáltatás szervezése, ahogy ezek igénybevétele is inkább hasonlóságokat, mint markáns különbségeket mutat. **A könyvtárhasználat multikauzalitása eredményeimmel igazolható, de a hipotetikusán számba vehető független változók egyikére sem sikerült a másik hatását háttérbe szorító érvényességet kimutatnom.** A dimenziók erőssége helyileg változó. Az egyes faktorok együttes hatásaként előálló eredő – az input gazdag variabilitása ellenére – azonos vagy hasonló könyvtárhasználati mintázatot képezhet. **Ennek oka a társadalmi térben jelenlévő különböző státuszú és életciklusú egyének eltérő és változó motivációs bázisával magyarázható, melynek révén a szükséglethierarchia különbözősége ellenére kiválasztódik az a kritikus populáció – mondhatni törvényszerűen nem a társadalom többsége –, amely stabil könyvtárhasználó közönségként a szolgáltatások igénylőjévé válik.**

A kultúra- és könyvtárszociológia korábbi kutatásainak megállapításai szerint a jómódú középrétegek jelentősebb arányából, a szolgáltatási szektor kifejelettségéből és a foglalkoztatottak magasabb iskolázottságából szélesebb körű könyvtárhasználat következne. Kutatási eredményeimmel ez az állítás nem igazolható. A beíratkozott olvasók lakosságon belüli aránya Szlovéniában a legnagyobb, holott a szolgáltatási szféra fejlettségében, az életmódban Ausztria, a diplomás foglalkoztatottak számában Magyarország vezető szerepe volt kimutatható. **Az oksági viszony egyértelmű érvényesülését – meglátásom szerint – társadalmi vetület-**

ben két tényező befolyásolja: a társadalmi cselekvést és a fogyasztást motiváló értékrend és az ettől nem teljesen független életstílus jellegzetességek. A könyvtárhasználó közönség nagyságát elemzésem szerint leginkább az éppen felsőfokú tanulmányokat folytatók aránya határozza meg. A dokumentum- és információszolgáltató közgyűjtemény abban a társadalomban a legnépszerűbb, amelyben a továbbtanulók lakosságon belüli aránya a legnagyobb.

Megállapításaim érvényességét Tibori Tímea¹, valamint Róbert Péter és társai kutatásai részben megerősítik.² Bourdieu nyomán az életstílus két aspektusának – kulturális és materiális – hazai egymásra hatását vizsgálva, feltételezésük ellenére, nem tudták kimutatni a kettő közötti korrelációt. Leírható volt viszont a középosztály szegmentációja „*anyagi*” és „*kulturális*” fogyasztói ismérvek mentén. Könyvtári vonatkozásban nem találtam igazolhatónak a szolgáltató osztályhelyzet kulturális életstílust befolyásoló hatását.

A látszólagos ellentmondást azzal a szociológiai irodalomban már korábban leírt megfigyeléssel magyarázom, hogy a **globalizálódó világban veszít hatásából a társadalmi determináció, és felerősödik az egyéni preferencia szerepe** az életminőség választásában. Az egyén osztály/réteghelyzete, társadalmi-gazdasági státusza és aktuális demográfiai ciklusa befolyásolja ugyan életútját, de a strukturális kapcsolódások egyre kevésbé látszanak. Döntési alternatívák, választási lehetőségek is rendelkezésre állnak, amelyek a szabadidő stratégiai időként való felhasználásában (értsd: tudásfelhalmozás), illetve az értékmotivált fogyasztásban egyaránt megnyilvánulnak. Ezzel magyarázható az a jelenség is, amely a **köz-könyvtár társadalmi beágyazottságának legmarkánsabb magyarázó változójává az éppen felsőfokon tanuló – a mobilitási csatornán felfelé igyekvő – populáció nagyságát avatja.**

---

1 Tibori megállapítja, hogy a nem túl erős kulturális aktivitást mutató társadalmakban – a magyar is ilyen – a család, a biztonság, a pénz állnak az értékrendszer középpontjában, miközben a szabadság, a megbízhatóság, a barátság alulértékelt. Ugyanakkor a „kulturális javak fogyasztásával az önértékelés és a társadalmi rétegmeghatározottság különbözőségét igyekeznek kiegyenlíteni az emberek.” Tibori, 2001. p. 521.

2 A kutatócsoport az életstílusok kialakulásának hatásmechanizmusában két eltérő tendenciát tárt fel. A kulturális életstílusra az iskolázottság, a lakóhely és a szolgáltató osztályhelyzet, míg az anyagi életstílusra az életkor, a jövedelem és a vállalkozó osztályhelyzet hatása erősebb. Vö. Róbert, 2000.

Úgy vélem, a három országra kiterjedő összehasonlító elemzéssel azt is meggyőzően és általánosítható érvénnyel sikerült bizonyítani, hogy **az olvasási kedv és a könyvtárhasználat kiterjedtsége között nincs olyan egyenes összefüggés, amilyenre korábbi vizsgálatok interpretációjából következtetni lehet.** Ha volt is korreláció az olvasásnak a szabadidős tevékenységek közötti helyezése és a könyvtárhasználat mértéke között, az ma már elveszteni látszik érvényességét. **A tevékenység- és szabadidő kutatások társadalmi szinten sorra-rendre az olvasás romló pozíciójáról számolnak be, miközben** a könyvtárak igénybevétele stabil, jó feltételrendszer esetén tovább növelhető: **a közkönyvtárak a kulturális infrastruktúra alapintézményeivé váltak, a helyi társadalmak legnagyobb hatású közjvai.** E státuszuk megerősítésére és információs központi képességük fejlesztésére a politikai akarat – az információs társadalom menedzselésének keretében – készséget mutat, noha ebben még elsősorban az elvi kinyilvánítás erőteljes, és messze szükséglet alatti a finanszírozásban megnyilvánuló praxis.

Mit kezdjünk tehát azon tudásunkkal, hogy a könyvnelküliség terjedéséből nem vonható le a könyvtárak presztízsvesztését kinyilvánító következtetés? Vagy milyen joggal mondjuk a közkönyvtárakat annak ellenére kulturális alapintézménynek, hogy térségükben a lakosság 13–15–20–28 százaléka igényli szolgáltatásait? Az ambivalencia meggyőződésem szerint nem feloldhatatlan!

Csak meg kell tanulnunk leszámolni azzal az illúzióval, hogy a helyi társadalom egésze potenciális közönségünk. Tudomásul kell vennünk, hogy az állampolgárok teljes populációja más és más kulturális minták szerint éli életét, különböző életstílus csoportokba sorolható, eltérőek vágyaik és motivációik. Sokan közülük nem képesek vagy nem készek a dokumentum- és információs szolgáltatás intézményes csatornáit töképező eszközként értelmezni. Nem ismerik fel, vagy nincs is szükségük a felismerésre, hogy a közkönyvtár segíthet a kulturális és társadalmi távolságok, a „Máté-effektus” leküzdésében. **A könyvtárak számára a fogadóképes közönség a releváns célcsoport,** természetesen nem lemondva arról, hogy szükségletekhez illeszkedő ajánlatokkal folyamatosan életben tartsuk a partneri kör lehetőség szerinti bővítésének feladatát. Ehhez minimálisan jó lenne elérni, hogy a könyvtár nélkül élők tudják, bármikor övük is lehet a könyvtár: a szolgáltatás értük is van! **Az egyre gyarapodó tájékozási, tanulási csatornák és tevékenységlehetőségek ellenére**

nincs okunk kételkedni abban, hogy az alkalmazkodóképes köz-könyvtárak megőrzik társadalmi szerepeiket. A vizsgált országok hivatalos könyvtári statisztikái és empirikus adataim egyaránt ezt igazolják.

Másrészről nem ideákhoz, hanem a helyi társadalom szükségleteihez szabandó a szolgálat. A multifunkcionalitás azon dimenziójának pedig, amelynek hasznosságáról – itt és most („just in time”) – meg vagyunk győződve, prioritási rangot kell kapnia. A vizsgált térségben **a könyvtárhoz fordulás vezető motívumai a tájékozódás, a személyes érdeklődés és a tanulás,** vagyis a tényleges könyvkiválasztás = olvasmánytalálás hegemoniája mérséklődött, a célok elérésében más eszközök, kultúrtechnikák is meghonosodtak. Intézményeinket tehát akkor tudjuk a közönség legnagyobb megelégedésére működtetni, ha tekintettel vagyunk ezen elvárásokra. Elkerülhetetlen, hogy igény- és szükségletvizsgálatokkal támasszuk alá a könyvtár stratégiai céljait, a helyi könyvtárpolitikát, melynek segítségével az intézményi szerepek halmaza és erőssége racionálisan kijelölhető.³ Sokféle igénynek csak széleskörű, gazdag kínálattal felelhetünk meg. Értékelhető szolgáltatási választékot jó feltételek birtokában nyújthatunk. A lecke óriási! **A feltételsor gyenge láncszemei a használatban is megmutatkoznak, illetve jobb híján a csonka feltételrendszerű közgyűjtemény is előléphet szerzett erőforrássá, ha a kulturális mobilitásban érdekelt egyének vagy csoportok számára még úgy is kompenzálhatja az örökölt eszközrendszer hiányát.** Állíthatjuk ugyan, hogy a helyi társadalom elvárásait egy gyorsan reagálni képes, többféle életstílusnak megfeleltethető közgyűjtemény teljesítheti, mégis megtörténhetik az ellenpélda diadala is. A diszkrét jelenséget akár „normálisnak” is mondhatjuk, hisz egyetlen empirikus példán sem sikerült igazolni, hogy csupán a minőségi feltételrendszer és szolgáltatás szélesíti a társadalmi beágyazottságot, legfeljebb a már könyvtárhasználók elégedettségi mutatói konzisztensek. A térségben mindenütt az alulfinanszírozottság, a feltételbeli aszinkronitás példáit láthattuk: ha jó a technikai felszereltség, gyűjteményi-hozzáférési elégtelenség rontja a teljesítményt; ahol van létszám, ott nincs megfelelő épület vagy infokommunikációs

---

3 A forrásallokáció tudatos művelésére, a stratégiai tervezés és a minőségmenedzsment fontosságára figyelmeztető elméletek átültetése a gyakorlatba és a könyvtárosok mentalitásába sajnálatos fáziskésést mutat. Vö. Bobokné Belányi, 2001. és Skaliczki–Zalainé Kovács, 2001.

technológia és így tovább... Hiába bizonyítható, hogy az emberi tényező magasra értékelt, ha a fenntartók véges költségkeretre hivatkoznak.

Nem mutatható ki a közönség igényességének direkt hatása sem a feltételrendszer alakulására. A működés feltételei a finanszírozó döntéshozók akaratának vannak alávetve annak ellenére, hogy állampolgári adókból képződik a fedezet. A használói elégedettség csupán bonyolult személyes és társadalmi mechanizmusokon keresztül éreztetetheti hatását. Az igénybevevő tulajdonosi szerepe látens.

A kutatás adatai alapján igazolható, hogy **a térség közkönyvtáraiban, ha lassan is, de megindult a technológiai modernizáció,** melynek véghezvitelében a szakma tudatossága és türelmetlensége sokkal nyilvánvalóbb a közönségénél. Az információs központi szerepérvényesítés elvárása a technikával jobban felszerelt intézmények közönségénél markánsabban tapasztalható, egyéb esetekben a megkésettség látványos: **annak ellenére, hogy a közkönyvtárak hagyományos és elektronikus szolgáltatásokat szimultán nyújtanak, a gyűjteményközpontúság stabil az elvárásrendszerben.** A közkönyvtártól dokumentum és információ iránti várakozásai teljesítését várja a közönség, de még mindig lehetőleg helyben és azonnal. Az ítélet a virtuális könyvtári tartalomszolgáltatás gyengeségeivel is magyarázható.

GLOBALIZÁCIÓ: INKÁBB LEHETŐSÉG, MINT VESZÉLY

A regionális és nemzeti könyvtári rendszerek, sőt a földrészeket behálózó, illetve **világméretű könyvtárközi együttműködés olyan nagy múltú funkcionális rendszer, amely** a hálózati szolgáltatásokkal (közös katalógusok, fájltranszfer, on-line adatbázisok stb.) megerősítve a **globalizáció attribútumának megtestesítője.**

A digitalizáció kínálta új lehetőségek általános érvényűen átformálják a könyvtárak küldetését, alkalmazott technológiáját és szolgáltatásait. A trendek a világ fejlett régióiban nagyon hasonlóak. Az Európai Unió, az EBLIDA [European Bureau of Library, Information and Documentation Associations] és az IFLA [International Federation of Library Associations and Institutions] dokumentumai a kulturális sokszínűség megőrzését, átörökítését és a „falak nélküli” világkönyvtár megteremtését a '90-es

évek közepe óta egyként ajánlják. (Bangemann-jelentés, 1994; Information Society Forum, 1995; Morgan-jelentés, 1996; e-Europe...)⁴ A könyvtárak és könyvtárosok nemzetközi szervezetei a globális információs társadalom lehetőségeivel való élésre szeretnék felkészíteni a nemzeti szervezeteket, nem titkoltan a törvényhozás befolyásolásának szándékával. A jogharmonizáció sem a könyvtári szférát, sem a kapcsolódó területeket (szerzői jog) nem kerülheti ki. Ezért az ajánlásokban, irányelvekben megfogalmazottak stratégiai jelentőségűek. Az EBLIDA fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy a Maastrichti Szerződés 128. szakasza értelmében a tagállamok kulturális sokszínűségének, a különféle identitásoknak a megőrzése mellett az együttműködés, a más kultúrák megismertetésének feladatában is küldetése van a könyvtáraknak. A kutatásomban vizsgált országok könyvtárügye minden kétséget kizáróan együtt halad ezzel a kívánt fősoddal. A vizsgált könyvtárak úgy tervezik jövőjüket, hogy alapvető tevékenységük marad az anyagok gyűjtése, megőrzése, rendezése és a hozzáférés biztosítása, de feltétlenül szükséges a változó társadalom új igényeihez való alkalmazkodás és a technológiai kihívásoknak való megfelelés: **a könyvtár egyedülállóan legfontosabb hozzáférési pont az információhoz és a tudáshoz.**

E hozzáférési pontok szükségességét permanensen a nemzeti kormányok emlékezetébe kell idézni, mert a szolgáltatások liberalizálásának szorgalmazásával a piac szeretné befolyását kiterjeszteni a közszolgáltatási szektorra is. Az állami szubvenció visszafogása – például a közgyűjteményektől – a vállalkozásokat is versenyképessé tehetné olyan szolgáltatásokban, amelyek eddig közjóként, döntően közösségi finanszírozást élveztek és ezzel az esélyegyenlőséget szolgálták. A GATS [General Agreement on Trade in Service] egyezmény – a korábban már hivatkozott WTO nyomdokain haladva – a liberalizálandó szolgáltatási területek között (10. Pihenés, Kultúra és Sport/C. Könyvtárak, archívumok, múzeumok és más kulturális szolgáltatások) a könyvtárakra nézve kétes ajánlást bocsátott közre.⁵ Pontosabb és találébb is úgy fogalmaznunk, hogy a veszélyeztetettség nem is a könyvtárakat, hanem az ingyenes információs szolgáltatásokat érintheti, ha a fenntartók piaci elvek szerint akarják mű-

---

4 Vö. Hackett, 2001.

5 Vö. Meinhardt, 2003.

ködtetni a szolgáltatásokat és egymást követik az „olcsóbb” könyvtárért való versenyfutásban. A kiadásoktól természetesen nem a felhasználókat, hanem a költségvetést kívánják majd mentesíteni.

Az IFLA 2001-es irányelvei már tekintettel vannak a veszélyhelyzetre. Az ingyenesség, és segítségével a dokumentumokhoz és információkhoz való hozzáférés demokratizmusa kizárólag közösségi finanszírozással tartható fenn. E követelmény hangsúlyozása központi szerepet kap a köz-könyvtár meghatározásában:

„A köz-könyvtár világméretű jelenség. Különbő társadalmakban, eltérő kultúrákban és a fejlődés különböző fokozatain egyaránt megtalálható. Noha a változatos környezeti összefüggések, amelyekben működik, elkerülhetetlenül ahhoz vezetnek, hogy szolgáltatásai és a módok, ahogy azokat közvetíti, eltérőek, rendszerint közös jellemzői vannak, amelyek a következőképpen határozhatók meg: a köz-könyvtár olyan szervezet, amelyet helyi, regionális vagy országos kormányzat vagy egyéb közösségi szervezet által a közösség alapított, támogat és finanszíroz. Források és szolgáltatások köre útján hozzáférést biztosít az ismeretekhez, az információkhoz és a képzelet alkotta művekhez, és egyformán elérhető a közösség valamennyi tagja számára, származásra, nemzetiségre, korra, nemre, vallásra, nyelvre, egészségi állapotra, gazdasági és foglalkoztatási helyzetre, valamint képzettségre való tekintet nélkül.” [Kiemelés tőlem: PTM, ford. Szabó Márta]⁶

A nemzeti és regionális társadalmak jövőjéről szólva Nyíri és mások fontosnak tartják kiemelni a globális és lokális jelenségek egymásra hatását.⁷ A leírt viszonyrendszer a könyvtári szolgáltatásokban is érvényesül: **a könyvtárak jövője a kikerülhetetlen globális hatások ellenére a lokális szükségletekben rejlik. Ma már realitás: a szocializációs folyamat bármely szakaszában fellépő ismerethiányra a megoldás bármely tá-**

---

6 The public ... 2001. p. [1]–2.

7 „Gazdaság és kultúra globalizálódása nem azt jelenti, hogy a világ homogenizálódik. A globális a lokálist, a helyit nem megszünteti, hanem előfeltételezi, miközben visszahat rá. ... globalizáció és lokalizáció nem ellentétek, amelyek egymást kizárnák, hanem éppen-séggel előfeltételei egymásnak.” Nyíri. 2000. p. 50.

volból, bármely adathordozóról megtalálható, de az érdeklődés mindig helyileg sarjad, abban a társadalmi környezetben, amelyben az ügyfél él, különféle életciklusokon átjutva felnövekszik. Szükségei, elvárásai periódusról periódusra változnak, melyeket vagy egyénileg, vagy intézményes közvetítéssel elégít ki. Kutatási eredményeim alapján megállapítom, hogy az élethosszig tartó könyvtárhasználat olyan kulturális fogyasztás, amely nem jellemzi a társadalom minden egyedét, megnyilvánulási módját tekintve ciklikus és változókéony.

Valójában még nagyon keveset tudunk arról, hogy az internet, a digitális könyvtárak kiteljesedése hogyan változtatja meg a tájékozódási, tanulási, olvasási szokásokat. Az ezredfordulón lefolytatott néhány kutatás jelezhet trendeket, de bizonyosságok majd csak távlatosan szerezhetők. Vizsgálati adataim és más publikációk nyomán már most állítható, hogy a **könyvtárakban megválaszolt referenz kérdések száma csökkenni fog**, mert belép a folyamatba egy vagy több hálózati szolgáltatás (pl. LibInFO) [hazai online tájékoztató szolgálat], vagy a referenz művek hálón való jelenlétével, a technológia privát terjedésével nőni fog az önkiszolgálók aránya. A fiatal korosztályok média és internet használata ugyancsak arra figyelmeztet, hogy a **személyiségépítő információfeldolgozás sokkal inkább a belső késztetéstől, az egyén céljaitól vezérelt, mint a technológiától**. A „*Svájc jövője*” című 1997 és 1999 közötti projekt például azt találta, hogy az internet szinte kizárólag kommunikációs eszköz volt az iskolákban, és igen ritkán vették igénybe információszerzésre. A CD-ROM hordozók használatát célul kitűző kísérlet a nemek eltérő olvasási aktivitását és hordozóhasználatát rögzítette: a lányok hagyományos könyvolvasók maradtak, a fiúk ellenben a feladatok megoldásakor szinte kizárólagosan az interaktív dokumentumokat preferálták, nyomtatott könyvet alig vettek kézbe. A projekt legtávlatosabb tanulsága az volt, hogy **a fiatalok módszeresen megtaníthatók a szöveghordozó dokumentumok különböző fajtáinak kezelésére és a típusok közti célszerűségi választásra, ehhez azonban mindent – a hagyományost és a korszerűt is – nyújtani szükséges**. A nemek közti eszközhasználati differenciálódás feltehetően folytatódni fog.⁸

Egy amerikai kutatás háromezer felnőttet kérdezett meg a könyvtárak és az internet igénybevételeéről. Az internethasználók 75%-a igénybe vet-

---

8 Vö. Bertschi-Kaufmann, 2000.

te a közkönyvtárakat is, a könyvtárhasználók 60%-a pedig az internetet is. **A mindkét technikát ismerők és alkalmazók közül mindössze 2,5% gondolta úgy, hogy a jövőben esetleg nem marad könyvtárhasználó.⁹**

Németországi vizsgálatok eredményeiből arról értesülhetünk, hogy miközben a gyűjteményközpontú tevékenység igen magasra értékelt a felhasználók körében, a közkönyvtárak új szerepeit (infokommunikációs központ, szociális funkció, kulturális centrum) kevésbé ismerik és méltányolják. **A népesség 42%-a mégis a könyvtárak jelentőségének növekedésében bíz.** A megkérdezettek 60%-a el sem tudja képzelni, **hogy az információs társadalomban piaci árat kelljen fizetni a könyvtári szolgáltatásokért.** A kutató megkülönböztetett fontosságot tulajdonít a könyvtárosok elvárható szemléletváltásának.¹⁰ Eredményeim a pannon térség közkönyvtári közönségének hasonló optimizmusát közvetítik: együttesen 69 és 75% közötti azoknak az aránya, akik bíznak a könyvtár szerepének megőrzésében vagy fontosabbá válásában, illetve közjó pozíciójának megmaradásában. A belső arányok ugyanakkor feladatokat is megjelölnek szakmánk számára. (A közgyűjtemény szerepének felértékelődését mintegy harmadnyi közönség prognosztizálja.) **Minden helyi társadalomban sürgető lenne érveket találni a közkönyvtár gazdasági jelentőségének bemutatására,** mert nem csupán igazságtalan, hanem egyenesen perspektívaromboló az intézményt szubvencionálásra szoruló szervezetként jellemezni, és minimalizálni vagy elhallgatni annak társadalmi–gazdasági jelentőségét. A könyvtárak társadalmi beágyazottságának növeléséhez piackutatás, a szolgáltatások hatékonyságának elemzése és tudatos PR-tevékenység szükséges.

---

9 Vö. Rodger, 2001.

10 Vö. Hobohm, 1999.

FÜGGELÉK

Az adatfelvételi kérdőív magyar nyelvű változata

TISZTELT PARTNERÜNK!

Intézményünk részt vesz egy kutatási programban, amely a pannon térség országainak (helyi társadalmainak) könyvtárhasználati szokásait vizsgálja.

Kérjük Önt, hogy a kérdőív kitöltésével támogassa munkánkat!

Válaszaival nem csupán tevékenységünk nemzetközi összehasonlítását segíti, hanem stratégiai fejlesztési terveinknek a felhasználók igényei szerinti alakításához is hozzájárul.

Közreműködését tisztelettel köszönjük!

1. a) Mióta tagja Ön ennek a könyvtárnak? *(Kérjük, húzza alá a megfelelő választ!)*

1. 1 évnél rövidebb
2. 2–5 éve
3. 6–10 éve
4. 10 évnél hosszabb ideje

b) Volt-e életének olyan szakasza, amikor nem látogatta az intézményt?

1. Igen, mert .....

2. Nem .....

2. Hogyan értesült Ön először a könyvtárunkról? *(Húzza alá a megfelelő választ!)*
1. családjától
  2. tanulmányai során hallott róla/mégpedig:
    - 2.1. általános iskolában
    - 2.2. középiskolában
    - 2.3. felsőoktatási intézményben
    - 2.4. tanfolyamon
  3. sajtó, rádió, TV útján értesült
  4. a könyvtár reklámanyagaiból
  5. egyéb, éspedig .....
  6. nem emlékszik
3. Milyen gyakran látogatta Ön az elmúlt egy évben könyvtárunkat? *(Válassza ki és jelölje aláhúzással az Önnek megfelelő választ!)*
1. hetente többször
  2. hetenként egyszer
  3. havonta egyszer
  4. negyedévenként egyszer
  5. félévenként egyszer
  6. ritkábban
4. Milyen célból veszi Ön igénybe leginkább a könyvtár szolgáltatásait? *(Több válasz adása is lehetséges! Ebben az esetben a kipontozott helyen kérjük sorrendezni a szóba jöhető válaszokat: 1 = leginkább, leggyakrabban)*
1. szórakozási lehetőséget keres ...
  2. társalgási, találkozási alkalmat keres ...
  3. személyes érdeklődéséhez keres dokumentumot ...
  4. iskolarendszerű tanulmányaihoz ...
  5. továbbképzéshez ...
  6. hivatása gyakorlásához, munkája elvégzéséhez ...
  7. általános tájékozódás céljából ...
  8. kutató–fejlesztő tevékenységhez, publikáláshoz ...
  9. praktikus teendői ellátásához ...
  10. számítógép-használat céljából (szövegszerkesztés, e-mail) ...
  11. tanulás saját könyvből ...
  12. egyéb célból: ...

5. Mit szokott használni leginkább céljai eléréséhez? *(Kérjük, osztályozza a felsorolt lehetőségeket az itt megadott fokozatok bekarikázásával: 1 = nem veszi igénybe, 2 = ritkán, 3 = gyakran, 4 = leginkább, leggyakrabban)*

1. újság, folyóirat	1	2	3	4
2. könyv	1	2	3	4
2.1. szórakoztató irodalom	1	2	3	4
2.2. értékes szépirodalom	1	2	3	4
2.3. ismeretterjesztő könyv	1	2	3	4
2.4. szakkönyv	1	2	3	4
3. audio dokumentum	1	2	3	4
3.1. kazetta	1	2	3	4
3.2. CD	1	2	3	4
3.3. fekete lemez	1	2	3	4
4. videó	1	2	3	4
5. kotta	1	2	3	4
6. térkép	1	2	3	4
7. helyismereti, közhasznú/közérdekű (helyi) adatbázis	1	2	3	4
8. nem helyi (on-line) adatbázis	1	2	3	4
9. CD-ROM	1	2	3	4
10. Internet	1	2	3	4
11. katalógus	1	2	3	4
11.1. hagyományos	1	2	3	4
11.2. OPAC (elektronikus)	1	2	3	4
12. bibliográfia	1	2	3	4
13. referáló lap	1	2	3	4
14. beszélgetés kezdeményezése	1	2	3	4
14.1. könyvtárossal	1	2	3	4
14.2. olvasókkal	1	2	3	4
15. egyéb:	1	2	3	4

6. Szokott-e igénybe venni könyvtári látogatásai során könyvtárosi segítséget?

1. Igen, ha .....
2. Nem, mert .....

7. Igénybe vette-e Ön az elmúlt fél év során az alábbi szolgáltatásokat?
(Karikázza be a megfelelő választ: 1 = igen, 2 = nem)

1. kölcsönzés	1 2
1.1. könyv	1 2
1.2. kazetta	1 2
1.3. CD	1 2
1.4. video	1 2
1.5. egyéb	1 2
2. előjegyzés	1 2
3. újság, folyóirat helyben olvasása	1 2
4. kutatás, információgyűjtés	1 2
4.1. kézikönyvekből	1 2
4.2. CD-ROM	1 2
4.3. helyi adatbázis	1 2
4.4. távoli (on-line) adatbázis	1 2
4.5. Internet	1 2
5. másolatszolgáltatás	1 2
5.1. papírról	1 2
5.2. mikrofilmről	1 2
5.3. audiovizuális dokumentumról (pl. kazetta, video, CD)	1 2
6. könyvtárközi kölcsönzés	1 2
7. tájékoztató szolgálat igénybevétele	1 2
8. kazetta vagy lemez helyben hallgatása	1 2
9. könyvtári rendezvény	1 2
10. számítógép használata, éspedig	1 2
11. dokumentumrendelés vállalkozástól	1 2
12. egyéb	1 2

8. Kérjük, sorolja fel cím szerint a ma használt, illetve kölcsönzésből visszahozott dokumentumokat! (Jelölje bekarikázással a használt dokumentum típusát: 1 = nyomtatott (könyv, újság), 2 = audiovizuális (kazetta, CD, video), 3 = digitális (CD-ROM, adatbázis), 4 = egyéb)

1.	1 2 3 4
2.	1 2 3 4
3.	1 2 3 4
4.	1 2 3 4
5.	1 2 3 4

12. Használ-e rendszeresen más könyvtárat is ezen a könyvtáron kívül?
(Húzza alá a megfelelő választ!)

1. Igen

1.1. egyetemi és főiskolai

1.2. szakkönyvtár

1.3. egyéb: .....

2. Nem

Kérjük, indokolja választát! .....
.....
.....

13. Szeretnénk megismerni legfontosabb elvárásait, ezért legyen szíves befejezni a következő két mondatot!

a) Szerintem a könyvtár olyan hely, ...
.....
.....
.....

b) Szerintem a könyvtáros olyan személy, ...
.....
.....
.....

14. Ha Ön a számítógépek elterjedésére gondol, hogyan ítéli meg a könyvtárak jelentőségét kb. 20 év múlva? (Húzza alá a megfelelő választ!)

A könyvtár 1. fontosabb lesz

2. kevésbé lesz fontos

3. szerepe nem változik

4. nem tudja

15. A kérdőív kitöltőjének

neme 1 – férfi

2 – nő

életkora .....

iskolai végzettsége .....

foglalkozása .....

A kiértékelt kérdőívek táblázatai

1 a tábla

Mióta tagja Ön ennek a könyvtárnak?

	1 évnél rövidebb		2–5 év		6–10 év		10-nél több		Összes válasz	
	Érték	%	Érték	%	Érték	%	Érték	%	Érték	%
Szombathely	19	18,4	30	29,1	14	13,6	40	38,8	103	100,0
Celldömök	6	9,1	19	28,8	9	13,6	32	48,5	66	100,0
Magyarország	25	14,8	49	29,0	23	13,6	72	42,6	169	100,0
Gleisdorf	0	0,0	5	31,3	1	6,3	10	62,5	16	100,0
Güssing	9	19,1	14	29,8	7	14,9	17	36,2	47	100,0
Hartberg	9	26,5	5	14,7	8	23,5	12	35,3	34	100,0
Unterwart	1	6,3	5	31,3	5	31,3	5	31,3	16	100,0
Ausztria	19	16,8	29	25,7	21	18,6	44	38,9	113	100,0
Lendva	1	2,0	19	38,0	9	18,0	21	42,0	50	100,0
Murska Sobota	2	4,9	14	34,1	8	19,5	17	41,5	41	100,0
Szlovénia	3	3,3	33	36,3	17	18,7	38	41,8	91	100,0

1 b tábla

Volt-e életének olyan szakasza, amikor nem látogatta az intézményt?

	Igen	%	Nem	%	Összes válasz	%	Nem válaszolt	Megkérdözve
Szombathely	50	49,0	52	51,0	102	100,0	1	103
Celldömök	22	34,9	41	65,1	63	100,0	3	66
Magyarország	72	43,6	93	56,4	165	100,0	4	169
Gleisdorf	9	56,3	7	43,8	16	100,0	0	16
Güssing	17	45,9	20	54,1	37	100,0	10	47

A táblázat folytatódik

A táblázat folytatása

	Igen	%	Nem	%	Összes válasz	%	Nem válaszolt	Megkérdözve
Hartberg	13	39,4	20	60,6	33	100,0	1	34
Unterwart	3	18,8	13	81,3	16	100,0	0	16
Ausztria	42	41,2	60	58,8	102	100,0	11	113
Lendava	14	29,2	34	70,8	48	100,0	2	50
Murska Sobota	10	25,6	29	74,4	39	100,0	2	41
Szlovénia	24	27,6	63	72,4	87	100,0	4	91

2. tábla

Hogyan értesült Ön először a könyvtárunkról?

	Család	Iskola			Tanf. továbbkép.	Sajtó/Rádió/TV	Könyvtári reklám	Egyéb	Nem tudja	Összes válasz
		Alap-fokú	Közép-fokú	Felső-fokú						
Celldömök	18	24	11	2	0	0	1	4	6	66
Szombathely	23	36	14	9	1	5	2	5	8	103
Magyarország	41	60	25	11	1	5	3	9	14	169
Gleisdorf	3	1	0	0	0	0	4	7	1	16
Güssing	9	11	4	1	2	1	9	6	4	47
Hartberg	9	9	5	1	1	2	3	3	1	34
Unterwart	7	6	0	0	0	0	2	0	1	16
Ausztria	28	27	9	2	3	3	18	16	7	113
Lendava	17	27	1	0	0	0	0	3	2	50
Murska Sobota	14	14	8	1	0	0	0	0	4	41
Szlovénia	31	41	9	1	0	0	0	3	6	91

A megkérdözettek és válaszadók száma azonos.

3. tábla

Milyen gyakran látogatta Ön az elmúlt évben könyvtárunkat?

	Hetente többször	Hetente egyszer	Havonta egyszer	Negyed- évenként egyszer	Fél- évenként egyszer	Ritkábban	Összes válasz
Celldömök	23	19	19	3	1	1	66
Szombathely	16	35	43	6	1	2	103
Magyarország	39	54	62	9	2	3	169
Gleisdorf	0	11	4	1	0	0	16
Güssing	3	7	24	6	4	3	47
Hartberg	1	6	23	2	1	1	34
Unterwart	0	4	7	2	2	1	16
Ausztria	4	28	58	11	7	5	113
Lendava	6	19	23	1	0	1	50
Murska Sobota	6	14	17	1	0	3	41
Szlovénia	12	33	40	2	0	4	91

A megkérdezettek és válaszadók száma azonos.

4. tábla

Milyen célból veszi Ön igénybe leginkább a könyvtár szolgáltatásait?

(Több válasz megjelölésére is lehetőség volt.)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	Összes válasz	Motivációs átlag
Celldömök (n = 66)	24	12	35	36	8	18	39	9	12	32	7	5	237	3,5
Szombathely (n = 103)	36	12	80	57	23	40	64	18	17	24	7	2	380	3,6
Magyarország	60	24	115	93	31	58	103	27	29	56	14	7	617	3,6
Gleisdorf (n = 16)	5	1	11	0	3	1	4	0	2	1	0	3	31	1,9
Güssing (n = 47)	34	10	20	5	18	4	9	4	0	3	2	2	111	2,3
Hartberg (n = 34)	16	4	24	0	11	5	6	1	1	5	1	1	75	2,1
Unterwart (n = 16)	9	9	7	6	6	3	7	1	1	3	0	1	53	3,2
Ausztria	64	24	62	11	38	13	26	6	4	12	3	7	270	2,4
Lendava (n = 50)	22	5	20	22	12	18	29	6	10	11	6	1	162	3,2
Murska Sobota (n = 41)	10	4	9	27	17	9	26	10	6	8	8	1	135	3,2
Szlovénia	32	9	29	49	29	27	55	16	16	19	14	2	297	3,2

Minden megkérdezett válaszolt.

5. tábla

Mit szokott használni leggyakrabban céljai eléréséhez?**Szombathely**

(Mégkérdezve: 103, válaszolt 103)

	Nem (= 1)	Ritkán (= 2)	Gyakran (= 3)	Leginkább (= 4)	Skálaátlag
1. Újság, folyóirat	22	24	38	19	2,52
2. Könyv					
2.1. szórakoztató irodalom	37	30	21	15	1,55
2.2. értékes szépirodalom	30	29	30	14	2,27
2.3. ismeretterjesztő	19	23	35	26	1,65
2.4. szakkönyv	21	10	22	50	2,98
3. Audio dokumentum					
3.1. kazetta	78	19	4	2	1,32
3.2. CD	71	16	8	8	1,54
3.3. fekete lemez	96	2	3	2	1,13
4. Videó	87	15	0	1	1,17
5. Kotta	96	4	1	2	1,11
6. Térkép	84	14	5	0	1,23
7. Helyi adatbázis	71	18	7	7	1,51
8. On-line adatbázis	73	22	6	2	1,38
9. CD-ROM	78	13	7	5	1,40
10. Internet	57	19	20	7	1,58
11. Katalógus					
11.1. hagyományos	36	23	29	15	2,22
11.2. OPAC	60	22	11	10	1,71
12. Bibliográfia	70	17	12	4	1,51
13. Referáló lap	83	14	4	2	1,28
14. Beszélgetés					
14.1. könyvtárossal	47	25	16	15	1,99
14.2. olvasókkal	68	28	5	2	1,42
15. Egyéb	102	0	0	1*	1,02

* a könyvtáros segítségét

Celldömölök
(Megkérdezve: 66)

	Nem (= 1)	Ritkán (= 2)	Gyakran (= 3)	Leginkább (= 4)	Válaszok száma	Skálaáttag
1. Újság, folyóirat	4	24	22	13	63	2,69
2. Könyv						
2.1. szórakoztató irodalom	10	23	17	8	58	2,39
2.2. értékes szépirodalom	7	18	17	16	58	2,72
2.3. ismeretterjesztő	7	16	23	14	60	2,73
2.4. szakkönyv	5	16	18	19	58	2,87
3. Audio dokumentum						
3.1. kazetta	36	11	3	1	51	1,39
3.2. CD	35	11	2	–	48	1,31
3.3. fekete lemez	45	5	1	–	51	1,13
4. Videó	34	15	4	–	53	1,43
5. Kotta	46	3	2	–	51	1,13
6. Térkép	33	15	5	2	55	1,56
7. Helyi adatbázis	21	22	10	3	56	1,91
8. On-line adatbázis	28	11	11	4	54	1,83
9. CD-ROM	38	12	2	1	53	1,35
10. Internet	14	10	14	20	58	2,68
11. Katalógus						
11.1. hagyományos	22	16	10	5	53	1,96
11.2. OPAC	34	11	5	–	50	1,42
12. Bibliográfia	28	17	5	2	52	1,63
13. Referáló lap	38	5	1	1	45	1,22
14. Beszélgetés						
14.1. könyvtárossal	9	14	20	9	52	2,55
14.2. olvasókkal	23	18	7	1	49	1,71
15. Egyéb	8	–	1	1	10	1,50

5. b. tábla

Güssing

(Megkérdezve: 47, válaszolt: 45)

	Nem (= 1)	Ritkán (= 2)	Gyakran (= 3)	Leginkább (= 4)	Skálaátlag
1. Újság, folyóirat	28	8	5	4	1,66
2. Könyv					
2.1. szórakoztató irodalom	10	2	10	23	3,02
2.2. értékes szépirodalom	24	10	8	3	1,77
2.3. ismeretterjesztő	14	15	8	8	2,22
2.4. szakkönyv	26	7	4	8	1,86
3. Audio dokumentum					
3.1. kazetta	45	–	–	–	1,00
3.2. CD	45	–	–	–	1,00
3.3. fekete lemez	45	–	–	–	1,00
4. Videó	45	–	–	–	1,00
5. Kotta	45	–	–	–	1,00
6. Térkép	45	–	–	–	1,00
7. Helyi adatbázis	45	–	–	–	1,00
8. On-line adatbázis	41	2	2	0	1,13
9. CD-ROM	38	3	3	1	1,26
10. Internet	37	4	3	1	1,28
11. Katalógus					
11.1. hagyományos	38	4	1	2	1,26
11.2. OPAC	40	3	1	1	1,17
12. Bibliográfia	42	3	0	0	1,06
13. Referáló lap	45	0	0	0	1,00
14. Beszélgetés					
14.1. könyvtárossal	22	2	5	16	2,33
14.2. olvasókkal	34	5	5	1	1,40
15. Egyéb					

5.c. tábla

Unterwart
(Megkérdezve: 16)

	Nem (= 1)	Ritkán (= 2)	Gyakran (= 3)	Leginkább (= 4)	Válaszok száma	Skálaátlag
1. Ujság, folyóirat	1	4	8	1	14	2,64
2. Könyv						
2.1. szórakoztató irodalom	–	3	8	5	16	3,12
2.2. értékes szépirodalom	3	2	5	3	13	2,61
2.3. ismeretterjesztő	1	4	7	2	14	2,71
2.4. szakkönyv	3	3	3	3	12	2,50
3. Audio dokumentum						
3.1. kazetta	5	4	2	2	13	2,07
3.2. CD	3	3	5	3	14	2,57
3.3. fekete lemez	6	2	3	1	12	1,91
4. Videó	4	5	2	2	13	2,15
5. Kotta	8	3	–	1	12	1,50
6. Térkép	8	2	1	1	12	1,58
7. Helyi adatbázis	5	2	1	4	12	1,33
8. On-line adatbázis	3	1	3	5	12	2,83
9. CD-ROM	2	1	3	6	12	3,08
10. Internet	2	1	–	11	14	3,42
11. Katalógus						
11.1. hagyományos	3	6	2	–	11	1,90
11.2. OPAC	3	3	–	5	11	2,63
12. Bibliográfia	6	2	3	–	11	1,72
13. Referáló lap	8	1	1	–	10	1,30
14. Beszélgetés						
14.1. könyvtárossal	–	–	5	7	12	3,58
14.2. olvasókkal	–	1	5	6	12	3,08
15. Egyéb	3	–	1	–	4	1,50

5.d. tábla

Gleisdorf
(Megkérdezve: 16)

	Nem (= 1)	Ritkán (= 2)	Gyakran (= 3)	Leginkább (= 4)	Válaszok száma	Skálaátlag
1. Ujság, folyóirat	5	4	3	1	13	2,16
2. Könyv						
2.1. szórakoztató irodalom	–	–	2	13	15	3,86
2.2. értékes szépirodalom	–	1	4	4	9	3,33
2.3. ismeretterjesztő	2	5	3	1	11	2,27
2.4. szakkönyv	3	5	3	–	11	2,00
3. Audio dokumentum						
3.1. kazetta	6	1	3	3	13	2,23
3.2. CD	6	1	2	3	12	2,16
3.3. fekete lemez	10	–	–	–	10	1,00
4. Videó	10	–	–	–	10	1,00
5. Kotta	10	–	–	–	–	1,00
6. Térkép	10	–	–	–	–	1,00
7. Helyi adatbázis	10	–	–	–	–	1,00
8. On-line adatbázis	10	–	–	–	–	1,00
9. CD-ROM	10	–	–	–	–	1,00
10. Internet	10	–	–	–	–	1,00
11. Katalógus						
11.1. hagyományos	10	–	–	–	–	1,00
11.2. OPAC	10	1	–	–	11	1,09
12. Bibliográfia	9	–	1	–	10	1,20
13. Referáló lap	7	1	1	–	9	1,33
14. Beszélgetés						
14.1. könyvtárossal	1	1	7	2	11	2,90
14.2. olvasókkal	3	2	3	–	8	2,00
15. Egyéb	1	–	1*	–	2	2,00

* játékkölcsönzés

5.e. tábla

Hartberg
(Megkérdezve: 34)

	Nem (= 1)	Ritkán (= 2)	Gyakran (= 3)	Leginkább (= 4)	Válaszok száma	Skálaáttag
1. Újság, folyóirat	12	5	4	5	26	2,07
2. Könyv						
2.1. szórakoztató irodalom	2	9	12	9	32	2,87
2.2. értékes szépirodalom	3	9	6	6	24	2,62
2.3. ismeretterjesztő	1	10	11	5	27	2,74
2.4. szakkönyv	3	8	9	3	23	2,52
3. Audio dokumentum						
3.1. kazetta	17	3	–	–	20	1,15
3.2. CD	14	1	2	2	19	1,57
3.3. fekete lemez	16	1	2	–	19	1,15
4. Videó	8	8	3	2	21	1,95
5. Kotta	18	–	1	1	20	1,25
6. Térkép	16	3	1	1	21	1,38
7. Helyi adatbázis	13	4	3	–	20	1,50
8. On-line adatbázis	13	3	1	4	21	1,80
9. CD-ROM	15	1	3	3	22	1,72
10. Internet	11	4	4	6	25	2,20
11. Katalógus						
11.1. hagyományos	16	4	1	1	22	1,40
11.2. OPAC	16	3	1	–	20	1,25
12. Bibliográfia	11	8	3	–	22	1,63
13. Referáló lap	18	1	1	–	20	1,15
14. Beszélgetés						
14.1. könyvtárossal	5	7	10	1	23	2,30
14.2. olvasókkal	7	8	4	1	20	1,95
15. Egyéb	7	2	–	–	9	1,22

5.f. tábla

Lendava
(Meggérdezve: 50)

	Nem (= 1)	Ritkán (= 2)	Gyakran (= 3)	Leginkább (= 4)	Válaszok száma	Skálaátlag
1. Ujság, folyóirat	7	17	11	11	46	2,56
2. Könyv						
2.1. szórakoztató irodalom	4	11	11	13	39	2,84
2.2. értékes szépirodalom	4	14	16	9	43	2,69
2.3. ismeretterjesztő	5	10	19	10	44	2,77
2.4. szakkönyv	7	9	10	17	43	2,86
3. Audio dokumentum						
3.1. kazetta	24	12	2	3	41	1,60
3.2. CD	21	11	4	4	40	1,77
3.3. fekete lemez	37	1	–	–	38	1,02
4. Videó	24	10	4	3	41	1,65
5. Kotta	33	5	–	–	38	1,13
6. Térkép	20	10	7	1	38	1,71
7. Helyi adatbázis	22	11	3	2	38	1,60
8. On-line adatbázis	24	8	4	2	38	1,57
9. CD-ROM	25	5	5	4	39	1,69
10. Internet	15	6	9	12	42	2,42
11. Katalógus						
11.1. hagyományos	28	8	2	–	38	1,31
11.2. OPAC	32	3	2	2	39	1,33
12. Bibliográfia	23	8	6	1	38	1,60
13. Referáló lap	31	4	3	–	38	1,26
14. Beszélgetés						
14.1. könyvtárossal	5	13	12	11	41	2,70
14.2. olvasókkal	22	11	6	1	40	1,65
15. Egyéb	17	–	–	–	17	1,00

5 g. tábla

Murska Sobota
(Megkérdezve: 41)

	Nem (= 1)	Ritkán (= 2)	Gyakran (= 3)	Leginkább (= 4)	Válaszok száma	Skálaátlag
1. Ujság, folyóirat	3	13	19	5	40	2,65
2. Könyv						
2.1. szórakoztató irodalom	6	15	11	6	38	2,44
2.2. értékes szépirodalom	6	13	12	7	38	2,52
2.3. ismeretterjesztő	3	11	12	10	36	2,80
2.4. szakkönyv	4	7	9	20	40	3,12
3. Audio dokumentum						
3.1. kazetta	21	9	6	2	38	1,71
3.2. CD	13	3	13	10	39	2,51
3.3. fekete lemez	36	–	1	–	37	1,05
4. Videó	4	10	12	3	39	1,84
5. Kotta	28	4	2	5	39	1,58
6. Térkép	11	8	13	6	38	2,36
7. Helyi adatbázis	10	14	13	2	39	2,17
8. On-line adatbázis	17	9	8	3	37	1,91
9. CD-ROM	20	6	7	7	40	2,02
10. Internet	9	4	7	19	39	2,92
11. Katalógus						
11.1. hagyományos	17	11	8	1	37	1,81
11.2. OPAC	12	9	10	7	38	2,31
12. Bibliográfia	12	16	10	–	38	1,94
13. Referáló lap	26	9	3	–	38	1,39
14. Beszélgetés						
14.1. könyvtárossal	12	15	9	3	39	2,07
14.2. olvasókkal	16	12	7	3	38	1,92
15. Egyéb						0

6. tábla

**Szokott-e igénybe venni látogatásai során
könyvtárosi segítséget?**

	Igen		Nem		Összes válasz (100%)	Megkérdezettek száma
	érték	%	érték	%		
Celldömölk	59	93,65	4	6,30	63	66
Szombathely	74	74,00	26	26,00	100	103
Magyarország	133	81,60	30	18,40	163	169
Gleisdorf	14	93,33	1	6,70	15	16
Güssing	36	90,00	4	10,00	40	47
Hartberg	22	68,75	10	31,20	32	34
Unterwart	14	87,50	2	12,50	16	16
Ausztria	86	83,50	17	16,50	103	113
Lendava	40	83,33	8	16,70	48	50
Murska Sobota	34	85,00	6	15,00	40	41
Szlovénia	74	84,09	14	15,90	88	91

Sorolja fel a ma használt, illetve kölcsönzésből visszahozott dokumentumokat!

	Nyomatott		AV		Digitális		Egyéb		Együtt (100%)	Nem válaszolt	Meg- kérdezett
	érték	%	érték	%	érték	%	érték	%			
Celldömök	178	95,70	3	1,61	3	1,61	2	1,08	186	17	66
Szombathely	236	86,80	16	5,88	9	3,31	11	4,04	272	16	103
Magyarország	414	90,39	19	4,15	12	2,62	13	2,84	458	33	169
Gleisdorf	36	81,82	7	15,91	0	0,00	1	2,27	44	3	16
Güssing	41	87,23	0	0,00	6	12,77	0	0,00	47	15	47
Hartberg	24	54,55	8	18,18	6	13,64	6	13,64	44	8	34
Unterwart	16	66,67	0	0,00	4	16,67	4	16,67	24	5	16
Ausztria	117	73,58	15	9,43	16	10,06	11	6,92	159	31	113
Lendava	77	86,52	5	5,62	7	7,87	0	0,00	89	8	50
Murska Sobota	66	94,29	3	4,29	0	0,00	1	1,43	70	11	41
Szlovénia	143	89,94	8	5,03	7	4,40	1	0,63	159	19	91

Az összes nyomatott dokumentum közül periodikum:

Celldömök	59
Szombathely	34
Magyarország	93
Gleisdorf	2
Güssing	0
Hartberg	5
Unterwart	2
Ausztria	9
Lendava	3
Murska Sobota	3
Szlovénia	6

9. tábla

Szokott-e Ön mások (nem könyvtári tagok) számára
kölesőnőzni a könyvtárból?

	Igen							Nem		Többs jelölés	Összes válasz (100%)	
	néha			gyakran			Össz. érték	%	érték			%
	est. ¹	ism. ²	együtt	est.	ism.	együtt						
Celldömök (n = 66)	32	6	38	6	0	6	44	64,70	24	35,29	2	68
Szombathely (n = 103)	39	21	60	14	7	21	81	68,60	37	31,36	17	118
Magyarország	71	27	98	20	7	27	125	67,20	61	32,80	19	186
Gleisdorf (n = 16)	3	0	3	5	0	5	8	50,00	8	50,00	0	16
Güssing (n = 47)	12	2	14	8	2	10	24	49,00	25	51,02	3	49
Hartberg (n = 34)	15	2	17	3	1	4	21	56,80	16	43,24	3	37
Unterwart (n = 16)	7	1	8	1	0	1	9	56,20	7	43,75	0	16
Ausztria	37	5	42	17	3	20	62	22,10	56	47,46	6	118
Lendava (n = 50)	21	11	32	11	3	14	46	78,00	13	22,03	9	59
Murska Sobota (n = 41)	21	8	29	9	1	10	39	84,80	7	15,22	5	46
Szlovénia	42	19	61	20	4	24	85	81,00	20	19,05	14	105

Nem választott:
Szombathely 2
Güssing 1

¹ est. = családtag
² ism. = ismerős

Értékelő vélemény a könyvtárról

	Gyűjtemény			Szolgáltatások			Technikai feltételek			Eszdtikum			Személyzet			PR		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.		1.	2.	3.
Celldömök (n = 66) Nem válaszolt:	2	31	31 (2)	1	5	60 (0)	1	23	40 (2)	4	24	37 (1)	1	3	61 (1)	3	24	34 (5)
Szombath. (n = 103) Nem válaszolt:	4	56	40 (3)	2	30	64 (7)	15	50	32 (6)	38	41	14 (10)	4	17	76 (6)	21	52	19 (11)
Magyarország Nem válaszolt:	6	87	71 (5)	3	35	124 (7)	16	73	72 (8)	42	65	51 (11)	5	20	137 (7)	24	76	53 (16)
Gleisdorf (n = 16) Nem válaszolt:	0	3	11 (1)	1	1	11 (2)	0	3	5 (7)	0	2	13 (0)	1	1	13 (0)	1	0	12 (2)
Güssing (n = 47) Nem válaszolt:	4	11	26 (6)	3	0	41 (3)	5	3	16 (23)	3	7	30 (7)	2	0	40 (5)	2	8	18 (19)
Hartberg (n = 34) Nem válaszolt:	1	9	22 (2)	2	5	23 (4)	0	11	14 (9)	1	8	20 (5)	2	2	30 (0)	5	11	12 (8)
Unterwart (n = 16) Nem válaszolt:	0	3	13 (0)	0	0	16 (0)	0	0	16 (0)	0	3	13 (0)	0	1	15 (0)	0	3	13 (0)
Ausztria Nem válaszolt:	5	26	72 (9)	6	6	91 (9)	5	17	51 (39)	4	20	76 (12)	5	4	98 (5)	8	22	55 (29)
Lendava (n = 50) Nem válaszolt:	3	23	20 (4)	0	9	38 (3)	1	26	20 (3)	1	21	25 (3)	1	3	40 (6)	1	21	21 (7)
Murska S. (n = 41) Nem válaszolt:	0	24	16 (1)	1	11	28 (1)	6	26	8 (1)	8	23	7 (3)	0	10	27 (4)	2	18	18 (3)
Szlovénia Nem válaszolt:	3	47	36 (5)	1	20	66 (4)	7	52	28 (4)	9	44	32 (6)	1	13	67 (10)	3	39	39 (10)

n = megkérdezettek száma

10.a. tábla

Skálaértékek és átlagok a 10. kérdéshez

	Gyűjtemény		Szolgáltatások		Technikai feltételek		Eszétikum		Személyzet		PR		Átlag együtt	Összesített átlag
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B		
Celldömök	157	2,45	191	2,89	167	2,60	163	2,50	190	2,92	153	2,50	15,86	2,64
Szombathely	236	2,36	254	2,64	211	2,17	162	1,74	266	2,74	182	1,97	13,62	2,27
Gleisdorf	39	2,60	36	2,57	21	1,90	43	2,68	42	2,62	37	2,64	15,01	2,50
Güssing	104	2,53	126	2,86	59	2,45	107	2,67	122	2,90	72	2,57	15,98	2,66
Hartberg	85	2,65	81	2,70	64	2,56	77	2,65	96	2,82	63	2,42	15,8	2,63
Unterwart	45	3,00	48	3,00	48	3,00	45	2,81	47	2,93	45	3,00	17,74	2,95
Lendava	109	2,72	132	2,80	113	2,40	118	2,51	127	2,88	106	2,46	15,77	2,62
Murska Sobota	96	2,40	107	2,67	82	2,05	75	1,97	101	2,72	92	2,42	14,23	2,37

A = skálaérték
B = átlag

11. tábla

**Ha módjában állna,
mit fejlesztene nálunk leginkább?**

	Alapterület, komfortosság, enteriőr	Személyzet	Gyűjtemény	Technika, informatika	PR, marketing	Nyitva tartás	Használóképzés, rendezvények	Elégedett	Nem válaszolt
Celldömök (n = 66)	9	0	15	13	1	0	0	2	21
Szombathely (n = 103)	24	3	25	33	10	0	3	3	35
Magyarország	33	3	40	46	11	0	3	5	56
Gleisdorf (n = 16)	4	0	4	1	0	1	0	3	5
Güssing (n = 47)	10	0	7	5	2	3	0	7	15
Hartberg (n = 34)	6	0	6	4	1	0	2	2	22
Unterwart (n = 16)	1	1	4	0	1	0	1	2	7
Ausztria	21	1	21	10	4	4	3	14	49
Lendava (n = 50)	12	0	10	7	0	0	2	2	1
Murska Sobota (n = 41)	16	2	10	13	2	0	4	2	13
Szlovénia	28	2	20	20	2	0	6	4	14

n = megkérdezve

12. tábla

**Használ-e rendszeresen más könyvtárat is
ezen a könyvtáron kívül?**

	Igen			Összesen		Nem		Válaszok száma (100%)
	felsőoktatási	szakkönyvtár	egyéb	érték	%	érték	%	
Celldömök (n = 66)	14	3	12	29	43,3	38	56,7	67
Szombathely (n = 103)	41	7	20	68	63,0	40	37,0	108
Magyarország	55	10	32	97	55,4	78	44,6	175
Gleisdorf (n = 16)	1	1	3	5	31,3	11	68,8	16
Güssing (n = 47)	2	1	2	5	11,1	40	88,9	45
Hartberg (n = 34)	6	1	5	12	33,3	24	66,7	36
Unterwart (n = 16)	2	1	2	5	33,3	10	66,7	15
Ausztria	11	4	12	27	24,1	85	75,9	112
Lendava (n = 50)	18	4	8	30	53,6	26	46,4	56
Murska Sobota (n = 41)	17	7	5	29	63,0	17	37,0	46
Szlovénia	35	11	13	59	57,8	43	42,2	102

n = válaszolók száma

A könyvtár olyan hely...

	Cell- dönők (n = 66)	Szombat- hely (n = 103)	Magyarország		Gleisdorf (n = 16)	Güssing (n = 47)	Hartberg (n = 34)	Unterwart (n = 16)	Ausztria		Lendava (n = 50)	Murska Sobota (n = 41)	Szlovénia	
			érték	%					érték	%			érték	%
Alföldön fejlesztő	6	9	15	5,77	3	4	6	1	14	9,79	3	0	3	2,38
Olvasmányt kínál	8	10	18	6,92	4	9	6	2	21	14,69	2	2	4	3,17
Érzelmi intelligencia	14	19	33	12,69	7	13	12	3	35	24,48	5	2	7	5,56
Média- és információs központ	35	47	82	31,54	2	5	9	7	23	16,08	14	9	23	18,25
Kompenzációs lehetőség	3	10	13	5,00	1	7	0	0	8	5,59	5	2	7	5,56
Rekreációs hely	18	18	36	13,85	3	5	7	1	16	11,19	13	10	23	18,25
Stratégiai intézmény	21	34	55	21,15	2	7	11	4	24	16,78	27	18	45	35,71
Szálon menedékhely (A tanácsadalmi integráció intézménye)	12	29	41	15,77	5	15	11	6	37	25,87	10	11	21	16,67
Motívumok együtt	103	157	260	100	20	52	50	21	143	100	74	52	126	100
Nem válaszolt	9	19	28		8	2	4	3	17		5	5	10	
Motívumtárgy (motívum/válaszadó)	1,8	1,86	1,84		2,5	1,15	1,66	1,61	1,49		1,64	1,44	1,56	

n = megkérdezve

13. b. tábla

A könyvtáros olyan személy ...

	Cell- dómkák (n = 66)	Szombat- hely (n = 103)	Magyaro.		Gleisdorf (n = 16)	Güssing (n = 47)	Hartberg (n = 34)	Unterwart (n = 16)	Ausztria		Lendava (n = 50)	Murska Sobota (n = 41)	Szlovénia	
			érték	%					érték	%			érték	%
Tudós és esztéta	9	16	25	12,69	2	14	7	3	26	21,67	11	5	16	13,22
Szociális munkás	35	31	66	33,50	9	16	9	7	41	34,17	24	20	44	36,36
Mester	39	67	106	53,81	9	16	21	7	53	44,17	28	33	61	50,41
Motívumok együtt	83	114	197	100	20	46	37	17	120	100	63	58	121	100
Nem válaszolt	12	21	33		0	13	9	2	24		10	6	16	
Motívumaitag (motívum/s/daszado)	1,53	1,39	1,45		1,25	1,35	1,48	1,21	1,35		1,57	1,65	1,61	

n = megkérdezve

14. tábla

**Ha Ön a számítógépek elterjedésére gondol,
hogyan ítéli meg a könyvtárak jelentőségét kb. 20 év múlva?**

	Fontosabb lesz		Kevésbé lesz fontos		Szerepe nem változik		Nem tudja	Válaszok együttes	Nem válaszolt
	érték	%	érték	%	érték	%			
Celldömök (n = 66)	16	25,80	16	25,80	21	33,87	9	62	4
Szombathely (n = 103)	28	28,57	16	16,32	46	46,94	8	98	5
Magyarország	44	27,50	32	20,00	67	41,88	17	160	9
Gleisdorf (n = 16)	2	12,50	4	25,00	8	50,00	2	16	0
Güssing (n = 47)	13	29,54	9	20,45	21	47,73	1	44	3
Hartberg (n = 34)	4	11,76	8	23,52	17	50,00	5	34	0
Unterwart (n = 16)	10	62,50	0	0,00	2	12,50	4	16	0
Ausztria	29	26,36	21	19,09	48	43,64	12	110	3
Lendava (n = 50)	17	34,69	7	14,28	22	44,90	3	49	1
Murska Sobota (n = 41)	10	25,00	7	17,50	18	45,00	5	40	1
Szlovénia	27	30,34	14	15,73	40	44,94	8	89	2

FELHASZNÁLT IRODALOM

1129. uredba o osnovnih storitvah knjižnic. In: Uradni list Republike Slovenije, 21. 3. 2003. st. 29. p. 3521–3523.
1997. évi CXL. tv. a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtárak ellátásáról és a közművelődésről. In: Művelődési Közlöny, 1998. 3. sz. p. 180–205.
3540. pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. In: Uradni list Republike Slovenije, 29. 7. 2003. st. 73. p. 11086–11097.
4446. zakon o knjižničarstvu (ZKnj-i). In: Uradni list Republike Slovenije, 8. 11. 2001. st. 87. p. 8685–8692.
- Adatok a jugoszláv köztársaságokról. Bp. : KSH, 1991.
- ALEXANDER, Jeffrey C.: Szociológiaelmélet a II. világháború után. Bp. : Balassi : ELTE Szociológiai Int., 1996. 363 p.
- ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella: A nonprofit szektor és a nonprofit szervezetek sajátosságai a könyvtár működtetése és finanszírozása szempontjából. In: A könyvtári menedzsment időszakos kérdései. Szerk. Téglási Ágnes. Bp. : OSZK, 1999. p. 9–44.
- ALMÁSI Miklós: Napóra a Times Square-en. A pénz forradalma az ezredvégen. Bp. : Kávé K., 1997. 214 p.
- ANDORKA Rudolf: Bevezetés a szociológiába. Bp. : Aula, 1992. 662 p.
- ANDORKA Rudolf: A magyar társadalom. A múlt öröksége, a rendszer-változás problémái és a lehetséges jövőbeli fejlődés 2005-ig. In: Valóság, 1995. 2. sz. p. 60–91., 3. sz. p. 37–54.
- ANDORKA Rudolf: Új elméleti orientációk a világ szociológiájában. In: Valóság, 1996. 2. sz. p. 1–12.
- ANGELUSZ Róbert–TARDOS Róbert: Hálózatok, stílusok, kultúrák. Bp. : ELTE, 1991.

- „ANNO”. Austrian Newspapers Online. In: <http://anno.onh.oc.at>
- ASSMANN, Jan: A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrában. Bp. : Atlantisz, 1999. 313 p.
- BAKONYI Géza: Tájékoztató a MOKKA-projekt OSZK-ba kerüléséről. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 3. sz. p. 48–51.
- BAKONYI Péter–BÁLINT Lajos: A kutatói hálózatok és az információs társadalom. In: Az információs társadalom. Szerk. Glatz Ferenc. Bp. : MTA, 2000. p. 117–143.
- BALOGH István–KARÁCSONY András: Német társadalomelméletek . Témák és trendek 1950-től napjainkig. Bp. : Balassi Kiadó, 2000. 467 p.
- BÁNKESZI Katalin: A Neumann-ház az Internet Galaxison. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2000. 6. sz. p. 29–32.
- BARTOS Éva: A helyi társadalom igényének hatása a közkönyvtári szolgáltatásokra, megjelenésük módja és eszközei. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2000. 5. sz. p. 30–35.
- BELL, Daniel: The coming of post – industrial society. New York : Basic Books, 1973. 507 p.
- BENIGER, James R.: The Controll Revolution. 1986.
- BÉNYEI Miklós: Közkönyvtárak az idő sodrában. Különös tekintettel a városi könyvtárakra. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1999. 1. sz. p. 21–26.
- BEREND T. Iván: Terelőúton. Szocialista modernizációs kísérlet Közép- és Kelet-Európában 1944–1990. Bp. : Vince K., 1999. 398 p.
- BERÉNYI István: Közép-Európa kulturális régióinak kérdése. In: Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában. Szerk. Ábrahám Barna, Gereben Ferenc, Stekovics Rita. Piliscsaba : Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2003. p. 17–25.
- BERKE Barnabásné: Az elektronikus dokumentumok és könyvtári használatuk. Helyzetkép. In: Könyvtári Figyelő, 2001. 2. sz. p. 275–297.
- BERTSCHI-KAUFMANN Andrea: „Dass wir auch CD-ROM haben, finde ich gut!”. Lesen und Lernen im Buch und am Bildschirm. Ergebnisse eines Schweizer Forschungsprojekts. In: Buch und Bibliothek, 2000. 9. Nr. p. 577–581.
- Bibliotheken zählen zu den öffentlichen Gütern. Die IFLA nimmt Stellung zur WTO. In: Buch und Bibliothek, 2001. 12. Nr. p. 671–673.
- BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta: Kultúrmenedzsment: könyvtári és információs szervezetek vezetőinek. Bp. : Typotex, 2001. 128 p.

- BOURDIEU, Pierre: A társadalmi egyenlőtlenségek újatermelődése. Bp. : Gondolat, 1978. p. 237–310., 379–399.
- BÖCK Brigitte: Bibliotheksgesetzgebung in Österreich. In: En route. Neue Aufgaben, neue Chancen für öffentliche Bibliotheken. Wien : BVÖ, 2001. p. 125–127.
- BRENNER Vilmos: Pannónia. In: Vasi Szemle, 1998. 2. sz. p. 131–139.
- BROWN, John Seely – DUGUID, Paul: A dokumentumok táras élete. Ford. Drótos László. In: Replika, 1997. 25. sz. p. 177–194.
- BUCKLAND, Michael: A könyvtári szolgáltatások újatervezése. Bp. : OSZK, 1998. 102 p.
- BUKODI Erzsébet – RÓBERT Péter: Vagyoni helyzet – kulturális fogyasztás. In: Társadalmi riport 2000. Szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. Bp. : TÁRKI, 2000. p. 346–376.
- Büchereiverband Österreichs 1998–2000. Eisenstadt, 2000. 66 p.
- BVÖ – Statistik 2001. In: <http://www.bvoe.at/statistik.html>
- CASTELLS, Manuel: The Information Age – Economy, Society and Culture. 2. ed. 1–3. köt. Oxford : Blackwell, 2001. 594, 461, 448 p.
- CONNORS, Michael: The Race of the Intelligent State. Oxford, 1997. 242 p.
- Copenhagen Declaration. In: <http://www.aakb.dk/invitation/declaration.html>
- CSEPELI György: Szociálpszichológia. Bp. : Orisis, 2001. 571 p.
- CSOKLICH, Fritz: Neun Länder, eine Nation – Die menschliche Komponente. In: Spectrum Austriae. Hrsg. von György Sebestyén. Wien : Compress Verlag, 1990. p. 60–84.
- CSORBA József: A magyar információs társadalom és információs demokrácia esélye. In: Valóság, 1999. 5. sz. p. 1–17.
- DAX, Wolfgang: Pannonien – Traum oder Wirklichkeit? In: Pannonisches Jahrbuch, 1998. Kiad. a Pannonisches Institut Güttenbach. Wien : Litteras Verlag, 1998. p. 22–29.
- DeHART, Florence: Emberi kapcsolatok a könyvtárban. Bp. : OSZK, 1997. 120 p.
- DESSEWFFY Tibor: Korszakváltás a kultúrában. In: Kritika, 2004. 4. sz. p. 28–29.
- DESSEWFFY Tibor–KARVALICS László, Z.: Az Új Törvénykönyv. Internet, technológia, társadalom. In: Kritika, 2002. 1. sz. p. 2–6.

- Ua.: In: Dessewffy Tibor: A kocka el van veszve. KOCKÁZAT, káosz és média az információs korban. Bp. : Aula, 2002. p. 9–37.
- DILTHEY, Wilhelm: A hermeneutika keletkezése. In: A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban. Bp. : Gondolat, 1974. p. 469–541.
- DOUGLES, Mary–ISHERWOOD, Baron: A javak használatának változásai. In: A kultúra szociológiája. Szerk. Wessely Anna. Bp. : Osiris : Láthatatlan Kollégium. 1998. p. 150–159.
- DURING, Simon: A kritikai kultúrakutatás történetéről. In: Replika, 1995. 17–18. sz. p. 157–180.
- ÉGER György: A Pinka partján. Az örvidéki–burgenlandi magyarság szociológiai jellemzői. In: Limes, 1998. 1. sz. p. 123–131.
- En route: neue Aufgaben, neue Chancen für öffentliche Bibliotheken. Beiträge der Bibliothekskonferenz des Büchereiverbandes Österreichs, des Französischen Kulturinstitutes und der Bibliothèque publique d'information du Centre Georges Pompidou, 17–18. Juni 1999, Französisches Kulturinstitut Wien. Gildas Illien und Gerald Leitner Hrsg. Wien : BVÖ, 2001. 216 p. (BVÖ – Materialien ; 8.)
- ENDREFFY Zoltán: Globális problémák a politikai filozófia és az etika szemszögéből. In: Magyar Filozófiai Szemle, 1996. 1–3. sz. p. 127–150.
- ESTERHÁZY Péter: Mindenről. In: Élet és Irodalom, 1999. okt. 15. p. 3. Elhangzott okt. 12-én, a frankfurti könyvvásáron.
- EUREGIO: Über die Grenze kooperieren. In: BF die Burgenland-Woche, 1998. Nr. 7. p. 4.
- FALUSSY Béla–HARCSA István: Időfelhasználás 1986–1999 őszén. Bp. : KSH, 2000. 201 p.
- FALUSSY Béla–VUKOVICH György: Az idő mérlegén, 1963–1994. In: Társadalmi riport. Szerk. Andorka Rudolf, Kolosi Tamás, Vukovich György. Bp. : TÁRKI, 1996. p. 70–103.
- FARKAS János: Az információs társadalom etikai, szociológiai kérdései. In: Társadalomkutatás, 2000. 3–4. sz. p. 223–233.
- FARKAS János: A társadalmi tér fogalma és mérési lehetőségei. In: Társadalomkutatás, 2003. 1. sz. p. 7–32.
- FARKAS János: Úton az ipari társadalomtól az információ alapú társadalom felé. In: Info-Társadalomtudomány, 2001. 53. sz. p. 25–31.
- FERGE Zsuzsa: Struktúra és egyenlőtlenségek a régi államszocializmusban és az újkapitalizmusban. In: Szociológiai Szemle, 2002. 4. sz. p. 9–33.

- FOGARASSY Miklós: A könyvtári törvény és a dokumentumellátás országos rendszere. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1998. 10. sz. p. 10–13.
- FRÖHLICH, Werner D.: Pszichológiai szótár. Bp. : Springer Hungarica, 1996. 534 p.
- FUTÓ Péter: Internet. Egy innováció néhány társadalmi hatása. In: Kritika, 2001. 10. sz. p. 23–25.
- GADAMER, Hans-Georg: Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlata. Bp. : Gondolat, 1984. 441 p.
- GANS, Herbert J.: Népszerű kultúra és magaskultúra. In: A kultúra szociológiája. Szerk. Wessely Anna. Bp. : Osiris, 1998. p. 114–149.
- GEERTZ, Clifford: Az értelmezés hatalma. Bp. : Századvég, 1994. p. 22–62.
- GEREBEN Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében. Bp. : OSZK, 1998. 228 p.
- GEREBEN Ferenc: Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon. In: Könyvtárosok kézikönyve. 4. kötet. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Bp. : Osiris, 2002. p. 17–50.
- GEREBEN Ferenc–KATSÁNYI Sándor–NAGY Attila: Olvasásismeret. Egységes jegyzet. Bp., 1994. 408 p.
- GEREBEN Ferenc–NAGY Attila: Nemi szerepek és olvasási szokások. In: Kultúra és Közösség, 1984. 3. sz. p. 7–22.
- GIDDENS, Anthony: Szociológia. Bp. : Osiris, 1995. 771 p.
- GILGES, Martina: Lesewelten. Geschlechtsspezifische Nutzung von Büchern bei Kindern und Erwachsenen. Bochum : Universitätsverlag, 1992. 195 p.
- GUTKAS, Karl: Kulturatlas. Österreich gestern und heute. St. Pölten : Schubert – Franzke, 1994. 479 p.
- GYÖRGY Péter: Magaskultúra és információs forradalom a jövő század küszöbén. In: Magyarország kultúrája az ezredfordulón. Bp. : Média + Print, 1997. p. 10–21.
- GYÖRGY Péter: Memex. A könyvbe zárt tudás a 21. században. Bp. : Magvető, 2002. 267 p.
- GYÖRGY Péter: Új médiakultúra vagy/és folyamatos panasz kultúra. In: Élet és Irodalom, 1998. dec. 18. p. 13–14.
- HABERMAS, Jürgen: Filozófiai diskurzus a modernségről. Bp. : Helikon, 1998. 310 p.

- HABERMAS, Jürgen: A kommunikatív cselekvés elmélete. Bp. : ELTE, 1986. 263 p.
- HACKETT Teresa: Libraries from a European Perspective. The Role and Work of EBLIDA. In: Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 2001. H. 1. p. 12–14.
- HAMANN, Nikolaus: Auch eine unendliche Geschichte. Die Bemühungen um ein Österreichisches Büchereigesetz. In: Zur Geschichte der Öffentlichen Bibliotheken in Österreich. Hrsg. von Alfred Pfoser, Peter Vodosek. Wien : BVÖ, 1995. p. 159–175.
- HAMVAS Béla: Az öt géniusz. A bor filozófiája. Szombathely : Életünk Szerk., 1989. 176 p. (Életünk könyvek)
- HARCSA István–SEBŐK Csilla: Életmód – időmérleg. A népesség időfelhasználása 1986–1987-ben és 1999–2000-ben. Bp. : KSH, 2002. 503 p.
- HAWKINS, Margaret–MORRIS, Anne–SUMSION, John: What is it worth? In: Public Library Journal, 2001. No. 2. p. 35–37.
- HELLER Ágnes: A szubjektum halála. 1–2. Ford. Stébel Éva. In: Kritika, 1993. 7. sz. p. 35–37., 8. sz. p. 36–39.
- HELLER Ágnes – FEHÉR Ferenc: A modernitás ingája. Bp. : T-Twins, 1993. 274, 2 p.
- HENDRY, J. D.: A társadalmi integráció és az információszegénység. Ref. In: Könyvtári Figyelő, 2001. 2. sz. p. 343–344. Eredeti: Library Review, 2000. No. 7. p. 331–336.
- HOBOM, Hans-Christoph: Was Bibliotheken wert sind. In: Buch und Bibliothek, 1999. Nr. 1. p. 36–43.
- HORVÁTH Tibor: Könyvtárgépesítés a magyar közművelődési könyvtárakban. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1993. 4. sz. p. 8–12.
- HORVÁTH Tibor: A könyvtártudomány és információtudomány alapjai. In: Könyvtárosok kézikönyve. 1. köt. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Bp. : Osiris, 1999. 13–80. p.
- HORVÁTH Tibor: Szlovénia. Bp. : Cartographia. 2001. 152 p.
- HUNTINGTON, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Bp. : Európa, 2001. 646 p.
- Informatika a gazdaságban és a társadalomban. Nemzetközi összehasonlítás. Összeáll. Nyitrai Ferencné. Bp. : KSH, 2000. 65 p.
- JAKAC-BIZJAK, Vilenka: Bibliotheken in Slowenien. In: Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Hrsg. von Bernhard

- Fabian. Hildesheim ; Zürich ; New York : Olms-Weidmann, 1997–2001. p. 151–162.
- KAHLE, Brewster: Archiving the Internet. In: www.archive.org/sciam_article.html
- KARSTEDT, Peter: Studien zur Soziologie der Bibliothek. 2. durchges. und vermehrte Auflage. Wiesbaden, 1985. 152 p. (Beiträge zum Buch- und Bibliothekswesen ; 1.)
- KARUN, Breda: Slovene public libraries. In: *New Library World*, 1999. Vol. 100. No. 1146. p. 20–23.
- KARVALICS László, Z.: Visszaút nincs? Az információs társadalom fogalomtörténetéhez. In: *Világosság*, 1998. 11. sz. p. 30–37.
- KATSÁNYI Sándor: Séta ideáink bölcsőhelye körül. In: *Könyvtáros*, 1991. 1. sz. p. 5–8.
- Kindlers Handbuch . Psychologie. München, 1982. p. 264–267.
- KIRCHSCHLÄGER, Rudolf: Über die Zukunft eines kleinen Staates. In: *Spectrum Austriae*. Hrsg. von György Sebestyén. Wien : Compress Verlag, 1990. p. 5–13.
- KISS Endre: A globalizáció társadalomfilozófiájához. In: *Pro Philosophia* füzetek. 21–22. Veszprém : Pro Scientia Humana Vesprimiensi Alapítvány, 2000. p. 133–175.
- KOLLER, Franz–REINITZER Sigrid : Das Bibliotheks- und Informationswesen Österreichs. In: *ABI-Technik*, 1993. Nr. 3. p. 167–180.
- KOLOSÍ Tamás: Tagolt társadalom. Struktúra, rétegződés, egyenlőtlenség Magyarországon. Bp. : Gondolat, 1987. p. 10–47.
- KOLOSÍ Tamás: A terhes babapiskóta. A rendszerváltás társadalomszerkezete. Bp. : Osiris, 2000. p. 48–61.
- KOLTAY Tibor: A könyvtáros a hibrid könyvtárban. In: *Könyvtári Figyelő*, 1999. 1. sz. p. 40–45.
- A Kormány 64/1999. IV. 28. rendelete a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről. In: *Magyar Közlöny*, 1999. 35. sz. p. 2549–2550.
- KORTEN, David C.: Tökés társaságok világaluralma. 2. kiad. Bp. : Kapu, 1996. 448 p.
- KOVÁCS Éva: Határmitoszok és helyi identitásnarratívák az osztrák–magyar határ mentén. In: *Replika*, 2002. 47–48. sz. p. 143–156.
- KOVAR Barbara: Services of public libraries in the modern information society. A library is an autentic place... . International meeting. Szombathely–Vienna, 28–29 th October 2003. Kézirat. Ua.: In: www.vasidigitkonyvtar.hu

- KOVAŘ Barbara: Splošna knjižnica kor informacijsko središče. In: Knjižnica, 1996. 3–4. p. 193–210.
- Könyvtári statisztika 2001. Szerk. Somogyi József. Bp. : Könyvtári Int., 2002. 157 p.
- A könyvtári terület stratégiai céljai 2003–2007 között. In: <http://www.ki.oszk.hu/dok/strat.rtf> Ua.: In: Könyvtári Levelező/lap, 2003. 1. sz. p. 3–7.
- A közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati tervezéshez. Szerk. Szenté Ferenc. Kiad. az OSZK–KMK. Bp. : NPI, 1973. 96 p.
- KROEBER, Alfred L.–PARSONS, Talcott: A kultúra és a társadalmi rendszer fogalma. Ford. Vörös Miklós. In: Replika, 1994. 15–16. sz. p. 236–238.
- KRUK, Miroslav: Az Internet és az egyetemes könyvtár mítosza. Ref. In: Könyvtári Figyelő, 2000. 1–2. sz. p. 222–224. Eredeti: Australian Library Journal, 1999. No. 2. p. 134–147.
- Kulturális helyzetkép az 1990-es években. Szerk. Varga Alajosné. Bp. : KSH, 2001. 94 p.
- Kulturstatistik 1996. Wien : Österreichischen Zentralamt, 1998. 120 p.
- Kulturstatistik 2000. Wien : Statistik Austria, 2001. 95 p.
- LAKATOS László: Mi a baj a szociológiával, és hogyan nem kéne rajta segíteni? In: Szociológiai Szemle, 2001. 3. sz. p. 78–109.
- LÁNYI András: A kritikai értelmiség a saját farkába harap. In: Élet és Irodalom, 1999. 10. sz. p. 5.
- LEITNER, Gerald: „Für das gute und werthafte Buch“. Anfänge des österreichischen Volksbüchereiwesens nach 1945. In: Zur Geschichte der Öffentlichen Bibliotheken in Österreich. Hrsg. von Alfred Pfoser, Peter Vodosek. Wien : BVÖ, 1995. p. 176–192.
- LEITNER, Gerald: Herausforderung Informationsbibliothek. Europa und wir. Előadás. Elhangzott a „Bibliotheken im neuen Europa – 6. Internationale Bibliotheksfachtagung” című konferencián, Mistelbach, 13/14. November 2003. Kézirat
- LEITNER, Gerald: Öffentliche Bibliotheken in Österreich. In : En route. Neue Aufgaben, neue Chancen für öffentliche Bibliotheken. Wien : BVÖ. p. 38–48.
- LEITNER, Gerald–PASCHER, Franz: Öffentliche Büchereien in Österreich. Wien : BVÖ, 1998. 409 p.
- MADER Béla: Információs és kommunikációs technológiák kutatási, fejlesztési és innovációs irányai és a könyvtárak. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2001. 9–10. sz. p. 364–374.

- MADER, Gerald: Begrüßung. In: 11 Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1979 in Mogersdorf. Eisenstadt : Amt der Burgenländischen Landesregierung, Landesarchiv, 1981. p. 3.
- A magyar államiság ezer éve: kultúra és tudomány a magyar államiság ezer évében. Szerk. Gergely Jenő, Izsák Lajos. Bp. : Eötvös, 2001. 544 p.
- Magyar statisztikai évkönyv 2001. Bp. : KSH, 2002. 647 p.
- Magyarország 1990–2001. Beszámoló a társadalom és a gazdaság főbb folyamatairól. Bp. : KSH, 2002. 184 p.
- MARCELLA, Rita–BAXTER, Graeme: The Impact of Social Class and Status on Citizenship Information Need: the Results of two National Surveys in the UK. In: Journal of Information Science, 2000. 4. sz. p. 239–254.
- MARKÓ Péter: A nemzeti identitás és az Alpok-Adria Munkaközösség szerepe az egységesülő Európában. In: Vasi Szemle, 2002. 4. sz. p. 428–430.
- MÁRKUS György: A kultúra. Egy fogalom keletkezése és tartalma. In: Kultúra és modernitás. Bp. : T-Twins, 1992. p. 9–41.
- MARTE, Hans: Informationspolitik und Bibliotheken. In: Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen und Bibliothekare, 1999. H. 1. p. 30–36.
- MARTIN, Hans-Peter–SCHUMANN, Harald: A globalizáció csapdája: támadása a demokrácia és a jólét ellen. Bp. : Perfekt, 1998. 352 p.
- MARWINSKI, Felicitas: Geschichte der Öffentlichen Bibliotheken. In: Buch und Bibliothek, 1995. Nr. 1. p. 68–71.
- MASUDA, Yoneji: The Plan for Information Society: National Good the 2000 year. Tokio, 1971. 168 p.
- McLUHAN, Marshall–POWERS, Bruce R.: The Global Village. New York : Oxford : University Press, 1992. 220 p.
- MEINHARDT, Haiko: Vorgeschmack auf den rauen Wind des Marktes. Das GATS-Abkommen und seine möglichen Konsequenzen für Bibliotheken. In: Buch und Bibliothek, 2003. Nr. 5. p. 304–310.
- MIKULÁS Gábor: Meddig lehet túlélő a könyvtár? A könyvtárak visszaszorulásáról az információs szolgáltatás terén. In: Könyvtári Figyelő, 2000. 3. sz. p. 392–398.
- MOLDOVÁN István: Előtérben a tartalom. Tízéves a NIIF. In: Infopen, 1997. 7. sz. p. 5.

- MOLDOVÁN István: A Magyar Elektronikus Könyvtárról. In: <http://mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/Konyvtar/ekonyvt/moldimek.hu> Ua.: In: TMT, 1995. 3. sz.
- MONOSTORI Imre: A könyvtár mint hiteles hely. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 5. sz. p. 8–12.
- MOWLANA, Hamid: Global Information and World Communication. London : SAGE Publications, 1997. 270 p.
- Művészetszociológia: válogatott tanulmányok. Összeáll. és szerk. Józsa Péter. Bp. : Közgazd. és Jogi Kvk., 1978. p. 175–200.
- NAGY Attila: Modernizáció: globalizáció, amerikanizáció? Változási tendencia a hazai olvasási és könyvtárhasználati szokásokban. In: Könyvtári Figyelő, 1997. 3. sz. p. 476–484.
- NAGY Attila–MOLNÁR Márta: Talpmasszázs, befektetési alapok meg a Bánk bán. A könyvtári kérdések változó arca. In: Könyvtári Figyelő, 1999. 3. sz. p. 547–557.
- NAISBITT, John–ABURDENE, Patricia: Megatrendek, 2000. Tíz új irányzat a kilencvenes években. Bp. : OMIKK, 1991. 350 p.
- Negyenéves a szombathelyi könyvtárosképzés. Szerk. Csáki Pál. Szhely. : BDF Könyvtár- és Információtudományi Tansz. 2002. 246 p.
- NÉMEDI Dénes: A szociológia egy sikeres évszázad után. In: Szociológiai Szemle, 2000. 2. sz. p. 3–16.
- Nemzetközi statisztikai évkönyv. A világ a XXI. század küszöbén. Bp. : KSH, 2001. 470 p.
- Népszavazás a NATO csatlakozásról. In: <http://www.kulugyminiszterium.hu>
- New Book Economy – BIG Bibliotheken in der Informationsgesellschaft Eine Untersuchung zum Qualifizierungsbedarf in Österreich. Eine studie des Büchereiverbandes Österreichs (BVÖ) und der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen und Bibliothekare (VÖB). Wien : BVÖ : VÖB, 2000. – V. 51, 5–17 fol.
- Az NIIF Program igazi sikeresztori a kutatói közösség és a mindenkori kormányzat számára. Interjú Bakonyi Péterrel. In: NIIF Hírlevél, 2002. 3. sz. p. 1–2.
- NOVLJAN, Silva: Leben ohne Grenzen unter dem Obdach der Bibliothek? In: Öffentliche Bibliotheken in einem neuen Europa. Internationale Bibliothekskonferenz, Ljubljana, 3–5. Juni 1999. Előadásvázlat. Kézirat.

- NOVLJAN, Silva: Splošnoizobraževalne knjižnice v mreži z matično službo ali brez nje? In: Knjižnica, 1999. 1. p. 5–22.
- NOVLJAN, Silva: Organisationsformen der öffentlichen bibliotheken in Slowenien. In: Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen und Bibliothekare. 1993. Nr. 3–4. p. 45–50.
- NOVLJAN, Silva: Učinkovitost merjenja uspešnosti slovenskih splošnoizobraževalnik knjižnic. In: Knjižnica, 1997. 1. p. 7–18.
- NOVLJAN, Silva–ŽUMER, Maja: Informationsdienstleistungen in einer öffentlichen Bibliothek. Eine Antwort auf die Herausforderung der Veränderungen. In: Bibliotheks Kooperation Nord-Süd-West-Ost. Vorträge eines Seminars in Schloß Zeillern 24–28. Juni. 1996. p. 209–213.
- NYÍRI Kristóf: Információs társadalom és nemzeti kultúra. In: Replika, 1999. 38. sz. p. 183–194.
- NYÍRI Kristóf: Globális társadalom, helyi kultúra. In: Az információs társadalom. Szerk. Glatz Ferenc. Bp. : MTA, 2000. p. 43–64.
- NYITRAI Ferencné: Informatika a gazdaságban és a társadalomban. Nemzetközi összehasonlítás. Bp. : KSH, 2000. 65 p.
- Obvestila republiške matične službe. Ured. Dare Balažič. Ljubljana : NUK, 1990. 49 p.
- Az ODR lelőhelyadatbázis 2002. évi statisztikája. In: Könyvtári Levelező/lap, 2003. 1. sz. p. 10–15.
- PALLÓ SINÉ TOLDI Márta: A Berzsenyi Dániel Könyvtár virtuális szolgáltatásai és a Vas megyei könyvtári információs rendszer jövője. In: Negyvenéves a szombathelyi könyvtárosképzés. Szerk. Csáki Pál. Szeged. : BDF Könyvtár- és Információtudományi Tansz. 2002. p. 65–66.
- PALLÓ SINÉ TOLDI Márta: Kistélepülések könyvtári ellátása Vas megyében. In: Könyvtári Figyelő, 2003. 2. sz. p. 334–339.
- PALLÓ SINÉ TOLDI Márta: Közkönyvtár tudás-áthagyományozó, (közvetítő) és kultúragazdagító szerepkörben. In: A tudományos munka helyzete és lehetőségei a régió közgyűjteményeiben. Szerk. Orosz Sándor. Veszprém : MTA VEAB, 1995. p. 37–41.
- PALLÓ SINÉ TOLDI Márta: Könyvtárközi kölcsönzés az észak-dunántúli régióban. In: Könyvtári Figyelő, 1998. 3–4. sz. p. 411–423.
- PALLÓ SINÉ TOLDI Márta: Mi lesz veled „megyei könyvtár”? In: Könyvtáros, 1991. 3. sz. p. 146–149.

- PALLÓ SINÉ TOLDI Márta: Miért nincs, ha van ...? Korszerűtlen könyvtárkép és hiányzó terminusok a szerzői jogi törvényben. In: Könyvtári Figyelő, 2000. 4. sz. p. 575–580.
- PAPP István: Bűnbeesés után. Szélgjegyzetek a magyar közkönyvtárügy 50 évére. In: Könyvtári Figyelő, 2000. 1–2. sz. p. 65–75.
- PAPP István: A közkönyvtár változó paradigmája. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1998. 2. sz. p. 3–8. Ua.: In: Könyvtári Figyelő Különszám, 1998. p. 27–33.
- PAPP István: A magyar közművelődési könyvtárak a 90-es évek kezdetén. In: Könyvtáros, 1990. 7. sz. p. 385–390.
- PAPP István: A megyei könyvtárak ötven éve. Ellentmondások és feszültségek. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 10. sz. p. 3–15.
- PAPP József: COBISS Virtualna knjižnica Slovenije. 8 p. Előadárészlet. Kézirat.
- PARSONS, Talcott: A modern társadalmak rendszere. In: Szociológiai irányzatok a XX. században. Szerk. Felkai Gábor, Némedi Dénes, Somlai Péter. Bp. : Új Mandátum, 2000. p. 40–61.
- PARSONS, Talcott–SHILS, Edward: Values, Motives, and Systems of Action. In: Towards a General Theory of Action. New York : Harper and Row., 1951. p. 197. Idézi: Alexander, Jeffrey : Szociológiaelmélet a II. világháború után. Bp. : Balassi : ELTE Szociológiai Int. 1996. p. 64.
- PÁRTOS Judit: A demográfiai tényezők hatása a művelődésre. Bp. : Statisztikai K. soksz., 1967. 93 p.
- PC-Nutzung, Internet, Telearbeit. Ergebnisse des Mikrozensus September 2000. Wien : Statistik Austria, 2001. 153 p.
- PÉTERFI Rita, W.: Referenz kérdések vizsgálata a közművelődési könyvtárakban történt adatfelvétel alapján. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1996. 10. sz. p. 34–43.
- PINTÉR Zoltán: Európa az új évezred küszöbén. Európai országok rövid politikai és társadalomtörténete a kezdetektől napjainkig. Kisújszállás : Szalay K., 2000. 480 p.
- PRISCHING, Manfred: Soziologie: Themen, Theorien, Perspektiven. 2. überarb. Aufl. Wien ; Köln ; Weimer : Böhlau, 1992. p. 87–103.
- PUSZTAY János: A Pannon régió kérdéséhez. In: Urbi et regioni. Szhely. : Savaria University Press, 1998. p. 8–15.

- RADCLIFFE-BROWN, A. R.: A társadalmi struktúráról. In: Szociológiai irányzatok a XX. században. Szerk. Felkai Gábor, Némédi Dénes, Somlai Péter. Bp. : Új Mandátum, 2000. p. 28–39.
- REISZ László: Digitális tudomány – társadalomtudományok digitális archívuma. In: Társadalomkutatás, 2002. 3–4. sz. p. 303–314.
- RÉZ András: A globális kultúra felé. In: Közművelődési tanulmányok, 1996. Szerk. Szabó Károly. Pécs ; Bp. : JPTE, 1996. p. 498–509.
- RICHLICH Ilona: Tájékoztató az ODR támogatásokról 1998–2002. In: Könyvtári Levelező/lap, 2002. 5. sz. p. 2–3.
- RÓBERT Péter: Az életstílus meghatározottságának változása 1982–1998. In: Szociológiai Szemle, 2000. 2. sz. p. 17–37.
- ROBINSON, Charls: A közkönyvtár eltűnik. Ref. In: Könyvtári Figyelő, 1992. 4. sz. p. 732–733. Eredeti: Library Journal, 117. No. 5. p. 51–54.
- RODGER, Eleanor Jo-D'ELIA, George-JÖRGENSEN, Corinne: The Public Library and the Internet. Is Peaceful Coexistence Possible? In: American Libraries, 2001. No. 5. p. 58–61. Jelentés: <http://www.urbanlibraries.org>
- ROSENBERGER, Fritz: Vorschläge zu einem österreichischen Büchereigesetz. Apr. 1993. Pkt. 1.1
- ROSENBAUM, Howard: Towards a Theory of the Digital Information Environment. In: Proceedings of the 62nd ASIS Annual Meeting, 1999. Nov. 4. Washington. Knowledge : Creation, Organization and Use. Editor. Larry Woods. ASIS'99. Vol. 36. p. 705–712.
- RÓZSA György: Kulturális örökség és információs társadalom. Bp. : Argumentum, 1995. 82 p.
- RÓZSA György–HORVÁTH Tibor: Az országos szakirodalmi információpolitika előzetes rendszerterve és környezete. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1994. 10. sz. p. 387–390.
- SALLAI István: A közművelődési könyvtárak helyzete és fejlődése. In: Könyvtári Figyelő, 1969. 1. sz. p. 5–24.
- SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. Bp. : ELTE Eötvös K., 2001. 198 p.
- SEBESTYÉN György: Légy az információs társadalom polgára. Bp. : ELTE Eötvös K., 2002. 366 p.
- SKALICZKI Judit: A hazai könyvtárügy stratégiai fejlesztési tervének tematikai koncepciója In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1999. 1. sz. p. 3–6.

- SKALICZKI Judit: A hazai könyvtárügyi fejlesztés kiemelt projektje: az ODR. In: Könyvtári Levelező/lap, 2001. 10. sz. p. 9–12.
- SKALICZKI Judit: „Nemcsak a fenntartás, de a fejlesztés lehetőségét is biztosítja” In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1997. 9. sz. p. 35–37.
- SKALICZKI Judit–ZALAINÉ KOVÁCS Éva: Minőségmenedzsment a könyvtárakban. Veszprém : Veszprémi Egyetemi Kiadó ; Bp. : IKSz, 2001. 193 p.
- SOMLAI Péter: Szocializáció: a kulturális átörökítés és a társadalmi beilleszkedés folyamata. Bp. : Corvina, 1997. 195 p
- SONNEVEND Péter: Információs társadalom és könyvtár. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 5. sz. p. 25–28.
- SONNEVEND Péter: A könyvtári rendszer. In: Könyvtárosok kézikönyve. 3. köt. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Bp. : Osiris, 2001. p. 241–292.
- SONNEVEND Péter: A megyei könyvtár feladatai. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1998. 12. sz. p. 20–27.
- SONNEVEND Péter: Olvasás a kilencvenes években. Tallózás a nemzetközi szakajtóban. In: Könyvtári Figyelő, 2000. 1–2. sz. p. 113–119.
- Splošnoizobraženale knjižnie. Ured. Eva Kodrič-Dačič. Ljubljana : NUK, 2000. 93 p.
- Statistični letopis Republike Slovenije 2001. Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za statistiko, 2001. 637 p.
- Statistisches Jahrbuch Österreichs 2001. Hrsg. von Statistik Austria. Wien : Verl. Österreich GmbH, 2001. 615 p.
- Statistisches Jahrbuch Österreichs 2002. Hrsg. von Statistik Austria. Wien : Verl. Österreich GmbH, 2002. 607 p.
- STIER Miklós: Pannónia. Fikció vagy valóságos történelmi táj? In: Vasi Szemle, 1994. 1. sz. 53–61. p.
- Die Struktur des Büchereiwesens in Österreich. In: <http://www.bvoe.at/struktur.html>
- ŠUMJ, Nace: Szlovénia – műemléki kalauz. Ljubljana : Marketing 013 ZTP, 1992. 209 p.
- SÜTHEÓ Péter: Elektronikus, digitális, virtuális könyvtárak. In: Könyvtárosok kézikönyve. 3. köt. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Bp. : Osiris, 2001. p. 209–239.
- SZÉKELY András Bertalan: Magyar–szlovén szellemi és kisebbségi kapcsolatok. In: Együttműködés a határ mentén. Könyvtári Nap: Szent-

- gotthárd, 1995. május 26. Szerk. Jože Vugrinec, Takás Miklós. Szombathely ; Murska Sobota, 1996. p. 103–110.
- SZÉKELY András Bertalan: A Rábától a Muráig. Nemzetiségek egy határ két oldalán. Bp. : Püski, 1992. 196 p.
- SZÜCS Jenő: Európa régiói a történelemben. Bp. : MTA Történettud. Int. : OPI, 1986. 32 p.
- SZÜCS Jenő: Vázlat Európa három történeti régiójáról. Bp. : Magvető, 1983. 136 p.
- TAUSZ Anikó: Beszélgetés dr. Kolosi Tamással, a Líra és Lant Rt. elnöke-vezérigazgatójával. In: Könyvhét, 2003. 12. sz. p. 24–25.
- TERESTYÉNI Tamás: Írás- és olvasásnélküliség Magyarországon. In: Nyelv. Nyelvész. Társadalom. Szerk. Tarts István. Pécs : JPTE ; Bp. : Keraban, 1996. 289–298. p.
- The Public Library Service. IFLA/UNESCO Guidelines for Development. Prep. by a working group chaired by Philip Gill ... München : Saur, 2001. XVI, 116 p. (IFLA Publications).
- TIBORI Tímea: Kulturális magatartás- és értékváltozások. In: Educatio, 2001. 3. sz. p. 517–529.
- TIMÁR Virgil: Eurégiót alakít Győr, Vas és Burgenland. In: Vas Népe, 1998. 30. sz. p. 1., 3.
- TOMKA Miklós: Hagyományos – vallási – értékek a modern társadalomban. In: Educatio, 2001. 3. sz. p. 419–433.
- TÓSZEGI Zsuzsanna: A digitális könyvtár mítosza. In: <http://tki.jppe.hu/Kultura/2000/4/3.htm> Ua.: In: Iskolakultúra, 2000. 4. sz.
- TÓSZEGI Zsuzsanna: Dokumentumok, információhordozók. In: Könyvtárosok kézikönyve. 1. köt. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Bp. : Osiris, 1999. p. 152–194.
- TÓSZEGI Zsuzsanna: Mit nyújt, mit nyújthat a számítógép az olvasóknak és a könyvtárosoknak? In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1992. 11–12. sz. p. 502–505.
- TÓTH Gyula: Áttörések. A public library megjelenése, első térhódítása Magyarországon. In: Könyvtári Figyelő, 1999. 2. sz. p. 223–235.
- TÓTH Gyula: Könyvtár és társadalom. Bevezetés a könyvtári ismeretekbe. Egységes jegyzet. 7. kiad. Bp., 1994. p. 32–33.
- TÓTH Gyula: A közkönyvtár. In: Könyvtárosok kézikönyve. 3. köt. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Bp. : Osiris, 2001. p. 68–103.

- TÓTH Gyula: A megyei könyvtári hálózat problémátörténete. In: Könyvtári Figyelő, 1992. 4. sz. p. 660–673.
- TRÓCSÁNYI András – TÓTH József: A magyarság kulturális földrajza. Pécs : Pro Pannonia, 2002. 363 p.
- Unterwart... In: <http://www.bukv.at/Unterwart.htm>
- UTASI Ágnes: Középosztály. Kapcsolatok. Bp. : Új Mandátum, 2000. 211 p.
- UTASI Ágnes: Középosztályok és életstílusok. In: Társadalmi Szemle, 1995. 3. sz. p. 3–13.
- VALUCH Tibor: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Bp. : Osiris, 2001. 389 p.
- VIDRA SZABÓ Ferenc: A könyvtárhasználati szokások változásai az utóbbi 10 évben. In: Könyvtári Figyelő, 1997. 1. sz. p. 59–71.
- VIDRA SZABÓ Ferenc: A legfontosabb könyvtári mutatók változásai az utóbbi tíz évben, 1989–1999. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2001. 4. sz. p. 10–24.
- VITÁNYI Iván: A civilizáció és a kultúra paradigmái. In: Magyar Tudomány, 2002. 6. sz. p. 720–729.
- VITÁNYI Iván: A magyar társadalom kulturális állapota. Az 1996-os országos vizsgálat zárójelentése. Bp. : Maecenas, 1997. 124 p.
- Vorschläge zu einem österreichischen Büchereigesetz. Ministerialret Dr. Fritz Rosenberger, April 1993. Kézirat
- VUKOVICH György–HARCSA István: A magyar társadalom a jelzőszámok tükrében. In: Társadalmi riport 2000. Szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György. Bp. : TÁRKI, 2000. p. 19–45.
- WESSELY Anna: A kultúra szociológiai tanulmányozása. In: A kultúra szociológiája. Bp. : Osiris : Láthatatlan Kollégium, 1998. p. 7–27.
- WESSELY Anna: Utazó emberek, utazó tárgyak. In: Replika, 2000. 39. sz. Technokultúra. p. 95–106.
- ZÖLLNER, Erich: Ausztria története. Bp. : Osiris, 2000. 553 p. (Europica varietas)
- ZUPANIČ, Saša: Vloga knjižnic v informacijski družbi. In: Knjižnica, 1996. 1. p. 17–30.
- Zusammenfassung bisheriger Vorschläge zu einem österreichischen Büchereigesetz. Ministerialret Dr. Fitz Rosenberger, Juni 1991. Kézirat

oTéka EuroTéka EuroTéka EuroTéka EuroTéka

